

ČASOPIS

ZA ZGODOVINO
IN NARODOPISJE

XXV

1930

3-4

IZDAJA ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

Vsebina. — Table des matières.

I. Razprave. — Dissertations.	Stran. — Page.
Hešič dr. Fran, Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine — Quelques notices sur les oeuvres posthume slovènes du poète Stanko Vraz	133
Travner dr. Vladimir—Baumgartner Egon, Naši srednjeveški novci — Les monnaies moyenâgeuses des pays slovènes	146
Kovačič dr. Fran, »Kalobski« rokopis slovenskih pesmi iz leta 1651. — Un manuscrit des poèmes slovènes, dit de »Kaloble« de 1651	181
II. Izvestja. — Rapports.	
Glaser J., Literarne predloge in paralele — Parallèles littéraires	205
Glaser J., Slika Črnega Jurija iz l. 1813. (Z 1 prilogo.) — Un portrait du Georges Tcherny—Karageorges de 1813	212
Ljubša Matija, Ljudsko rodoslovje — Généalogie populaire	213
Baš Franjo, Vaški grb v Noršincih pri Ljutomeru — L'emblème du village de Noršinci près de Ljutomer	218
Baš Franjo, Prazgodovinska najdba na Kapli — Une trouvaille préhistorique à Kapla	225
III. Bibliografija. — Bibliographie.	
Baš Franjo, Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1929.	227
IV. Slovestvo. — Littérature.	
Erjavec Fran, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem. F. K.	241
Vrečer Rajko, Savinjska dolina. Franjo Baš	243
Tuma Henrik, Imenoslovje Julijskih Alp. Franjo Baš	244
Trojanovih Simej, Ватра у обичајима и животу српског народа. Franjo Baš	245
Wecken Dr. Friedrich, Taschenbuch für Familiengeschichtsforschung. Matija Ljubša	245
Groß Josef, Die altsteinzeitliche Siedlung von Höhlenbärenlagern in der großen Uschowahöhle in den Karavanken. Franjo Baš	247
Mail Jos., Die Entwicklungsbedingungen der epischen Volksdichtung bei den Slawen. J. Kečmelina	248
Vurnik S., Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. Franjo Baš	249
Vurnik S., Słowiańcy a etnografia. J. Glaser	252
V. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.	
Muzejsko društvo v Ptuj	253
Zamena publikacij	255
Imenik članov Zgodovinskega društva	255
Priloga. — Annexe.	
Arhiv za zgodovino in narodopisje I.	1—16
Letna udnina, oziroma naročnina Din 50.—, za inozemstvo Din 60.—, Knjižotrška cena Din 75.—.	
Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič, Za vsebino posameznih člankov so odgovorni pisatelji sami.	
Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.	

Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine.

(Gl. ČZN XXII, 32 sl., XXIII, 101 sl.)

Fr. Ilešić, Zagreb.

Vrazovi krakovjaki.

Beseda »krakovjak«¹⁾ ima v poljščini trojen pomen: »krakovjak« je človek iz Krakova, oziroma iz krakovske pokrajine; »krakovjak« se pa imenuje tudi narodni ples, kakršen se je prvotno plesal v krakovski okolici, in pa kratka lirski, često »poskočna« pesemca, ki jo je plesalec zapel ob onem plesu²⁾.

Vrazovi krakovjaki, ki hočem o njih tu govoriti, so krakovjaki v tem-le zadnjem pomenu, t. j., pesemce.

Znano je, da je Vraz vsakemu izmed prvih treh spevov svojih »Djulabij« za motto dal po en poljski krakovjak; tako imamo pred II. spevom »Djulabij« (1837) za motto krakovjak:

»Plynie woda plynie,
po kamikach huczy, —
Kto nieumie wzdychać,
miłość go nauczy»³⁾.

¹⁾ S poljsko ortografijo: krakowiak. Naglas je v poljščini na predzadnjem zlogu, torej: krak^owiak, v podaljšanih sklonih: krakowi^aka, krakowi^akom itd.

²⁾ S. Udziela opisuje v svojem delu »Krakowiacy« (Kraków, 1924, str. 136) krakovjaka tako: »Zdaj pa zdaj se ustavi vodja pred muziko, zapoje dvo- ali štirivrstično priložnostno pesemco in stopi zopet v podskokih dalje. A te pesemce, tudi krakovjaki zvane, spesnjene sproti (»na poczekaniu«), se običajno nanašajo ali na plesalko ali pa na katerega plesalca, so često bistrournne (šaljive), vesele in večinoma zelo dobro karakterizujejo osebe, ki se udeležujejo zabave. Ako se na zabavi nahajata dva sposobna, bistrournna in čistiželna fanta, ki bi drug drugemu ne dala rada prvenstva, tedaj je prijetno poslušati, kako se izmenoma, zdaj eden, zdaj drugi, ustavljata pred muziko in s pesemco, dovtipno, šaljivo drug drugemu odgovarjata. Pri krakovjaku ima vsak izmed plešočih pravico, se s svojo plesalko ustaviti pred muziko, zadržati celo vrsto plešočih, »vreči nekaj grošev basom«, t. j., plačati muziko in zapeči krakovjaka na svojo vižo ter plesati dalje ...«.

³⁾ »Teče voda, teče, — po kamenčkih bobni, — kdor ne zna vzdihovati, ljubezen ga nauči.« Navajam ta krakovjak v glavnem tekstu, a tukaj pod črto hočem navesti še ostala dva krakovjaka, ki služita Vrazu v »Djulabijah« za motto. Pred prvim spevom (1835/6), »Děla« I. 1863, je krakovjak:

S krakovjaki se je Vraz bavil že v svoji slovenski dobi. V njegovi rokopisni ostalini, ki jo hrani zagrebška vseučiliška knjižnica, se nahajajo tudi slovenski krakovjaki, in sicer jih je 50⁴⁾. Objavljam jih tukaj natančno po Vrazovem rokopisu in numeriram jih 1—50, kakor jih je numeriral Vraz sam. Pri krakovjakih 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50 pa navaja Vraz v oklepajih po vrsti še te-le številke: 663, 659, 637, 75, 85, 520, 525, 526, 535, 532, 538, 553.

Evo teh Vrazovih krakovjakov:⁵⁾

1. De bote posnali pravega polaka,
bodem vam plefaje sapel krakoviaka.
2. Kakor laftno duflho, ljubil sem te dviza,
al ker nemam dnarjov[e], neboht mi sheniza.
3. De bi me s jednakim frdzhezom ljubila,
nebi tvojih uftniz kushvat mi branila.
4. Kolkor kapliz morje in ma svesdiz nebo, [ino svesd ma]
Tolko mam radofti dekliza jaz i tebo.
5. Siv rezak iplavuje fied glóboke vode,
jak (?) kak je vefel, al mene v ferzi[e?] boče
[lehko je vefeli]
6. Ljudje fi golzhijo (kaj to njima fhkodi),
kaj pajbizhek mladi k fvojoj ljubzi hodi.
7. Dekle, kder itanujesh leto bom vpomladil
Tebi bom pred oknom bélih rósh nafadil.

Dolina, dolina
w dolinie potoczek, —
Nie mogą zapomnieć
dziówek czarnych oczek.

Pred tretjim spevom »Djulabij« (1838 in 1839) je krakovjak:

Już się jesien kończy,
liście z drzewa leci: —
Gdzie się dwoje kocha,
niepotrzebny trzeci.

⁴⁾ Na istem listu, na katerem se nahaja teh 50 krakovjakov, je (najbrž pozneje) pripisano s svinčnikom še to-le (deloma nečitno):

Dva ita draga verno fe ljubila,
fe na jednoj vodi umivala (?)
i jeden fe brifazh oba brifala
prvo leto nikdo tega fe nesve (?)
drugo leto pa she vľaki vse sesve
in sesvéta ozhe mati.
Mati ne da, kaj draga fe kuhujeta
ter raslozhi dragega in milo
dragi dragoj po svesti mr (?)
Umri draga pon (?)
Jas pa mlada z (?) v nedeljo.

⁵⁾ Kar sem dal v oglate oklepaje, je v rokopisu prečrtano.

8. Mir irdzè shellì fi, slata fe ne lóti,
leško sadovoljno v kakem koli koti.
 9. Lépa f' dviza, lepe tvoje five ozchi,
le pri tvojih b' mojim najt mirù blo mozhi.
 10. Svéti, mefez, fvéti, gor med svesdizami,
meni pa je nar - raj ljubza med dvizami.
 11. Víakega v kraj drugi zhe naj Bog sashene,
vondar najne irdza nedô raslozhene.
 12. Pofekali hraftek, nebo sdaj vezh rodil,
vseli mi deklico, k kateri fem jas hodil.
 13. Soral fem na shito, vfejal pa pshenizo,
htel fem meti ljubo, al mam nevernizo.
 14. Naj je rano, al vezher, al po obedi,
zhe povém kaj ljubim, ljubim jas po redi.
 15. Dve rezhi shalofti mojoj ita prizhina
ljubesen[av] bres nade, in nada bres zhina.
 16. Ozhi fo ti lépe, uftni pa rómeni
sa - nje fo fantje na fmert ti pripravléni[i].
 17. Na - fred temnih lefov drevze fe vklónilo,
ta me ljubav vlezhe, kde mam fvojo milo.
 18. Ljubim jas mladenzha, kdo mi to pretira,
fama ker nemorem, v ferzi nemam mira.
- D r u g a č e:
- Ljubim jas mladenzha, kdo pa mi to svrazhi,
fama b' fi pomogla, pa fe frze pazhi.
19. Oh jas vidim sdalezhi, liv konjizhek tezhe.
Oh moj ljubzhik ide frze mi trepezhe.
 20. Stala fem pri okni pa fanta gledkala,
pojdi ljubzhik k meni, bom Te kušhovala.
 21. Naj fe zhudit de shlahtnim gofpam lhtimanje,
ker zhim glajfhi dreva shmezhe plesit na - nje.
 22. Naj ga Bog na vefti in na zhefti kara
ki sazhel me ljubít sdaj sa me ne mara^{*)}.
 23. Saljubila v fanta dvorlivega fem fe
al jel on me ljubi to pazh prav ne vem fhe.
 24. Sdravo ni to drevo, k'[nje] mu list vene v zvetji
italna ni ljubesen, kder fe vpleta tretji.
 25. Pofekali hraftek, nebo vezh seleni,
flovò dala ljubza, ne fmè mesveit k' meni.
 26. Sdajni fantje Bogu slo fe zagreshijo,
melez dni fo svefti, té k drugim beshijo.
 27. De jas tebe ljubim, tega fe ne ftidim,
v okizah ti[h] krafnih famo italnost vidim.
 28. Poje, flavzhek, poje na folnzhnem ishodi,
zhe te ravno ljubim, kaj to komu fhkodi?
 29. Mili mi je te[ti?] kraj, v katerem folnze shaja,
vonder milfhi fhe, kde Jafio[s] fe sprehaja.
 30. Na vifokem hrafti je golóbek fedel,
ljubma da fe italno, ne bo nikdor vedel.

^{*)} Prvotno drugače, ali se to ne da čitati.

31. Sto let léf íekali pa íhe je le hoíta,
naj bo krakoviakov dotezhaí saáoíta.
32. Ljubi dviza tega, kteri te zheíhuje
temu bod priljudna, kteri te kufhuje.
33. Solnze íajno íveti, vetrizh tího pííhe
kder te kol saglednem, írze mi zlo [milo?] m' dííhe.
34. Srze omedleva, íolsne ío mi ozhi,
dvize teb' ednake, vezh mi najt ni mozhi.
35. Sa - to mi notora je pozhutke dala,
de bi ljubiza íe [íi?] smirom mílovala.
36. (663) Dekliza plakala, méla je srok plakat,
jo sdali íe ítarim, ki ne mogel íkakát.
37. (659) Dekliza s Kreménza, ne bogaj tí Némza,
Nemez hudoplemez [d], zhepez da sa venez.
38. Pel ílavizhek, pel, na seleni ílivizi,
ktere nebohí vsel, náí prilisvat íe dvizi.
39. Shidana mi íuknja, róíavzi náíhiti,
al moj Matjash nozhe smenó íe sheniti.
40. Zhe íem ravno dekle, vbogega ís íramka,
vonder me ne dajo komur koli mamka.
41. (637) S gore pa íe voda íeje, dekliza íe na - me ímeje;
Pojd da blisíhej dekle moje, va ímejala íe oboje (bédzíewa).
42. (75) Sdajnim íe prilizhi dávnih véko sdenje,
líubiti en - druga olladí shívlenje.
43. (85) Nezhudi íe, de mladí ljub bogato ozhe,
brhko bí shívil rad, delati pa nozhe.
44. (520) Tezhe voda, tezhe, po kamenju ruzhi
kdor nevé sdíhovat, ljubav ga nauzhi.
45. (525) S une ítrane mlina zvete íarebina,
kdor b' ne líubil te, ker lépa íi deklina.
46. (526) Vííoka graííhzhina, víííhe íhe je íkala,
pové mi deklina, koga íi mílvala? [líub]
47. (535) Komu meíez íveti, meni svesdíz traki,
koga eden líubi, mene líubi víaki.
48. (532) Tega bom líubila, ki ma bélo íafje
íodla íem po polji, pobirala kláfje.
49. (538) íveti meíez íveti okol moíga doma,
Ljubila te dílgo alí víe skrívoma.
50. (553) Tezhe konjízh, tezhe, újednem ííremeni
ípomní da íe ljubza po mojem ímeni.

Kdor je kdaj čííal kakšno zbirko poljskíh krakovjakov, čúíí brž, da íma v Vrazovem íokopísu prave krakovjake pred seboj, a takoj prví Vrazov krakovjak mu kaže, da so Vrazoví krakovjaki írevodí íz poljskega; ísto mu dokazuje Vrazov krakovjak št. 44., slovenskí írevod onega krakovjaka, ki ga je Vraz v poljskem íoriginalu dal za motto II. ípevu ívojíh »Díulabíj«.

Gre zdaj za ívpraíanje, odkod je Vraz že v ívoji slovenskí dóbi poznal poljske krakovjake in odkod íih je írevajal. Za íeíítev tega ívpraíanja

nja nam morejo pot pokazati številke, ki jih je Vraz — poleg numeracije — dodal nekaterim svojim krakovjakov.

Poglejmo v zbirko »Poljskih in rusinskih pesmi galicijskega ljudstva« (»Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego itd.«), ki jo je izdal Vaclav z Oleska (Zaleski) v Lvovu l. 1833.! To je bilo v času, ko je Vraz pisal slovenski, edino poljsko izdanje krakovjakov.

»Pieśni« Vaclava z Oleska so obsežna knjiga (516 + LIV strani uvoda, pisanega že 28. sept. 1831⁷⁾). »Krakowiaki« se v njej nahajajo od str. 104—177, in sicer jih je 680.

Številke, ki jih je Vraz — poleg tekoče numeracije — dodal nekaterim svojim prevodom, so baš številke, pod katerimi se dotični poljski izvirniki nahajajo pri Vaclavu z Oleska. Prvi Vrazov krakovjak se pri Vaclavu z Oleska (str. 104) glasi:

Zebyście poznali prawego polaka,
będę wam tańcując śpiewał krakowiaka.

Sedaj si hočemo Vrazov prevod krakovjakov nekoliko ogledati, t. j., rokopis opisati in prevod primerjati z izvirnikom, s krakovjaki v knjigi Zaleskega.

Vraz je prevod 50 krakovjakov pisal v presledkih. Do št. 28 je rokopis pisan kakor v enem mahu, in sicer s tinto; označujem ta oddelek z I. Od št. 28 do 35 je vse pisano s svinčnikom (II), potem od 36 do 41 zopet s tinto (III), a od 42 do konca ponovno s svinčnikom (IV).

Do svojega krakovjaka 35 (I, II) je Vraz šel po vrsti, t. j., prevajal je krakovjake, kakor si slede pri Vaclavu z Oleska, ali ni prevedel vseh, nego je izbiral. Vrazovih prvih 35 številc odgovarja tem-le številkam pri Vaclavu: 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 15⁸⁾, 20, 21, 24, 25, 32, 35, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 48, 51, 52, 56, 58, 61, 64, 66, 68, 69, 70, 82, 83, 84, 89. Potem pa je Vraz preskočil vse do poljske številke 663. V onem oddelku rokopisa, ki sem ga označil kot III (št. 36—41), gre Vraz od poljske številke 663 n a z a j, in sicer do 637: prevaja namreč poljske številke 663, 659, 656⁹⁾, 653, 638, 637.

V svojem IV. oddelku (42—50) je Vraz prevedel poljske številke: 75, 85, 520¹⁰⁾, 525, 526, 535, 532, 538, 553¹¹⁾, t. j., kakor da je hotel izpo-

⁷⁾ Melodije, instrumentirane od Karla Lipińskiego, so izšle v posebni knjigi.

⁸⁾ Krakovjak poljski pod št. 15 je enak prvima dvema stihoma krakovjaka pod št. 142 (ki ima 4 stihe).

⁹⁾ Temu krakovjaku je skoro enak poljski krakovjak 114, ali Vrazov krakovjak odgovarja točno poljski številki 656. Gl. niže!

¹⁰⁾ Skoro enaka je poljska številka 162, samo da v št. 162 stoji: »po kamykach« mesto »po kamienich« (št. 520). — V »Djulabijah« (»Děla«, 1863) je tudi »po kamykach«; istotam ni vejice v prvi vrstici: »Płynie woda płynie«, kakor je ni v 520. krakovjaku Zaleskega, dočim se vejica nahaja v njegovem 162. krakovjaku: »Płynię woda, płynie, ...«

polniti ono, kar je prej prevedel (II. in III. oddelek), samo št. 162 se nahaja med ono skupino poljskih števil, ki iz nje Vraz sicer ni ničesar prevedel (od 89—520).

Zaleski ima poleg dvovrstičnih tudi razne štiri- ali večvrstične krakovjake¹²⁾, ali Vraz ni prevedel nobenega izmed njih; držal se je torej pri prevajanju najobičajnejše in značilne forme krakovjakov¹³⁾.

Ali je Vrazu pri izbiri krakovjakov bila odločilna morda vsebina, oziroma sorodnost njih motivov? V njegovih krakovjakihi 1—17 govori mladenič o svoji ljubezni, od 18—29 pa dekle (toda 21?). Krakovjak 31 bi mogel biti konec motivne enote. Dalje pa bo težko najti kaj, kar bi Vrazove krakovjake ločilo in družilo v skupine. Ali niti ona zaporednost »mladeniških« in »dekliskih« sonetov (krakovjakov) ni prav za prav Vrazovo delo; zakaj tako so razvrščeni ti krakovjaki že pri Zaleskem. Vraz je potemtakem izbiral krakovjake pač po tem, kako so mu po jedini ugajali. A tu moremo reči, da je pri izbiranju kazal pesniški čut. V njegovem izboru ni niti enega krakovjaka, ki bi delal vtis izumetničenosti¹⁴⁾.

Ali je Vraz krakovjake dobro prevedel? Pri tem vprašanju mi gre za dvoje: prvič, ali so znaki, da Vraz ni vselej dobro razumel poljskega teksta (jezika), in drugič: ali je Vraz sploh očuval smisel vsakega krakovjaka?

Primerjal sem Vrazove prevode z originali ter našel sledeče razlike:

Št. 1.: »Da bote poznali . . . bodem zapel«	Št. 2.: »Żebyście poznali . . . będą śpiewać« (= Da bi vi spoznali . . . bom pel).
Št. 4.: »tolko mam radosti«	Št. 6.: »tyle mam szacunku« (= toliko mam spoštovanja)

¹¹⁾ Podoben je poljski krakovjak 192, ali se že na vnanje razločuje po tem, da je razčlenjen v 4 vrstice.

¹²⁾ Večinoma imajo ti krakovjaki pripis: »z muziko« ter imajo često drugo mero; taki so št. 1, 7, 14, 17, 18, 22 (ki obsega več ko eno stran), 23 (obsega takisto več ko eno stran) i. t. d.

¹³⁾ S formo ostalih Vrazovih krakovjakov se ne ujema njegov krakovjak 41; poljski original tega krakovjaka (637) se glasi: »A z góry się woda leje, dziewczyna się do mnie śmieje; (2. kitica:) pójdźno bliżej, dziewczę moje, będziecwa się śmiać oboje.«

¹⁴⁾ Manj vreden je krakovjak 21. Med krakovjaki Zaleskega jih je nekaj, ki so po vsej priliki prvotno umetni. V svojo zbirko narodnih pesmi (st. 55) je Zaleski sprejel n. pr. znano pesem pesnika Fr. Karpińskiego o pomladi: »Już tyle razy słońce wracało« in istega pesnika čisto ponarodnelo in v narodu izpremenjeno pesem »Laura i Filon« (str. 242): »Już miesiąc zeszedł, psy się uśpiły...«

- Št. 5. »jak (?) tak je vesel«
- Št. 7.: »leto bom vpomladil«
- Št. 9.: »le pri tvojih (očeh)«
- Št. 18.: »Ljubim jaz mladenča, kdo pa mi to zvrtači, — sama b' si pomogla, pa se srce pači«
- Št. 21.: »Naj se čudit de zlahtnim gospam štimanje« (slog?)
- Št. 22.: »Naj ga Bog na vesti in: na česti kara«
- Št. 25.: »slovo dala ljubca, ne sme nezvest k meni«
- Št. 33.: »vetrič«
- »Srce mi zlo (?) diše«
- Št. 34.: »dvice teb' ednake, več mi najt ni moči«
- Št. 37.: »Nemec hudoplemec, čepec da za venec«
- Št. 8.: »jaki taki wesol (menda = »jako tako«: »kakor tako« = precej).
- Št. 11.: »wiosnę bym wprowadził« (= spomlad bi [jaz] uvedel).
- Št. 20.: »lecz . . przy twoich« (»lecz« pomeni navadno: a, toda; — poljski krovjak ima: »pani« [= gospa], ne: »devica«).
- Št. 44.: »Kocham ja chłopczyne, i któż mi to zgani, — alboż ja nie jestem serca mega pani?« (= »Ljubim jaz fanta, in kdo me bo radi tega ozmerjal — mar jaz nisem srca svojega gospa?« — Samo začetek je enak, dalje pa je motiv izpremenjen. Ali Vraz ni razumel izraza »zgani« ter je zato vse izpreobrnil? Opozarjam, da je drugi poljski stih vprašanje.)
- Št. 48.: »Nie dziw się, że są harde urodziwe panie« (»hardy« pomeni: ponosen, ohol, a »urodziwy«: lep; torej: Ni čudo, da so ponosne lepe gospe).
- Št. 51.: »A ukarz go Boże z gruntu i imienia« (»karać«, prez. »karzę« pomeni v poljščini ne »karati«, nego: kaznovati; torej: A kaznuj ga, o Bog, po gruntu [imetku] in imenu.)
- Št. 58.: »dałam chłopcu słowo, już się nie odmieni« (Dala sem fantu besedo, že se ne izpremeni [ne izpremeni se več]. Smisel poljskega teksta je drug nego smisel Vrazovega prevoda. Vraza je zapeljala beseda »słowo« (= beseda, ne »slovô«, kakor je v slovenskem izrazu: slovo komu dati).
- Št. 83. »Zefir«.
- »serce we mnie mdleje« (= srce v meni medli).
- Št. 84.: »podobno ja dziewczę ciebie nie dostanę« (= po vsej priliki [pač], dekle, tebe ne dobim; — Vraz ni razumel adverba »podobno«, smatral ga je za pridevnik »podoben, bna, bno«, ki ima sicer v poljščini isti pomen kakor v slovenščini).
- Št. 659.:¹⁵⁾ »bo Niemiec odmieniec, da cepiec za wlenieć«. (Kaj pomeni tu poljski »cepiec«? Poljski »cep« ali »cepak«

¹⁵⁾ Prvi poljski verz se glasi: »Dziewczyno z Krzemienia, nie chodźże za Niemca« (= Dekle iz Kšemenjca, ne hodi za Nemca); recte: chodźże.

Št. 38.: »ktere ne boš vzel, naj prilizvat se dvice«

Št. 45.: »jarebina«
»kdor b' ne ljubil te, ker lepa si deklina«

Št. 48.:

Št. 50.: »u jednom stremeni«

»ljubca«

je slovenski »cep«, »cepec« [cepe, cepi], ali poljskega »cepiec« v tem pomenu ne nahajam. Vraz je na mesto »cepca«, ki ga ima Zaleski, dal »čepec«, ki pomeni v poljščini in slovenščini havbico, ter si je besede tolmačil najbrž tako: Nemec da (bo dal) za nevestin dekleški venec havbico, znak poročenih žensk. Dvoim, da bi bila ta razlaga prava. V poljskem krakovjaku je »cepiec« najbrž kontaminacija iz »cep« in »czep-iec«, psihološka in zato tudi jezikovna kontaminacija, namenoma izvedena: »czepiec« pomeni Nemcu cep. Krakovjak bi torej pomenil: »Nemec, izpremenljivec, bo dal za venec cep — čepec, t. j., kot ženo te bo tepel.)

(Št. 114, in) 656.: »kiej się niemas (= nje-masz) żenić, nie podchlębiaj dziewczę« (Vraz je besedo »kiej«, dial. = kiedy, (kdaj, kadar, če) vzel za relativni zaimek: koje, katere)¹⁶).

Št. 525.: »jarzębina« (Eberesche).

»jakże cię nie kochać, gdyś piękny chłopczyna« (= kako te ne ljubiti, ko pa si lep fant; — da je Vraz razumel besedo »chłopczyna«, se vidi iz njegovega krakovjaka 18; zakaj pa je potem v tem (45.) krakovjaku mesto »fanta« del »deklino«? »Fant« mu pač nikakor ni šel v rimo z »jarebino« ter je zato del »deklino«, a s tem je razmerje obrnil¹⁷).

Št. 532.: v poljščini sta stihla v obratnem redu: »Chodziłam po polu i zbierałam kłosa, — tego będę kochać, co ma białe włosy«.

Št. 553.: »o jednom strzemieniu« (= konj z enim stremenom; — Vraz pač ni razumel poljske rabe predloga »o« v takih slučajih.)

»panienka« (= prav mlada gospodična).

¹⁶) Baš ta beseda je dokaz, da je Vraz prevajal krakovjak 656, ne 114, ki ima sicer isti motiv, a mesto »slavca« »ptička« ter nima besede »klej«, nego »gdy« = kadar, če...

¹⁷) Razmerje je Vraz obrnil tudi v svojem krakovjaku 49; njemu govori tu dekle (»lubila«, a Poljaku fant: »Świeci miesiąc świeci, koło mego domu, kochałem cię długo, ale pokryjomu«. Morda se je Vrazu zdelo naravnice, njen dom predstavlja v mesečini.

Na nezadostno umevanje jezika kažejo osobito Vrazovi prevodi št. 1, 9, 18, 21, 22, 25, 34, 38, 50; to neumevanje je imelo težje stvarne posledice v slučaju 25. Poseben slučaj je št. 37 in za Vraza karakterističen zato, ker je iz poljskega »Niemca odmienjca« (izpremenljivca) — pač ne iz jezikovnega neumevanja, nego iz nacionalne tendence — napravil »Nemca, hudoplemca«.

Mogoče je, da je Vraz krakovjake sicer poznal že pred l. 1833., torej predno je izšla knjiga Vaclava z Oleska, in sicer n. pr. iz 3. dela Čelakovskega »Slovanskih národnih písni« (1827), kakor piše Vodnik v svoji študiji »Stanko Vraz« (1909), ali prevajal jih je neposredno iz poljskega izdanja Zaleskega. To je eden izmed rezultatov pričujoče razprave¹⁸⁾.

L. 1835. je W. H(anka) v Pragi izdal knjižico: »Krakowiáky, aneb písne národnj polské, s připogeným původnjm textem«, t. j. poljske krakovjake v češkem prevodu in v poljskem originalu. Kakor pravi Hanka sam, so njegovi krakovjaki vzeti iz zbirke Vaclava z Oleska, ali Hanka ni vzel vse h krakovjakov Zaleskega, nego je izbiral; med onimi, ki jih je Hanka izpustil, se nahajajo baš taki, ki jih je Vraz prevedel¹⁹⁾. Že v tem je dokaz, da Vraz ni delal po Hanki, a glavni dokaz je v tem-le: Hanka svojih krakovjakov sploh ni numeriral, a Vrazov izvirnik je imel numeracijo²⁰⁾.

Iz katere dobe je Vrazov prevod krakovjakov? Lahko je določiti čas, pred katerim Vrazov prevod ni nastajal; ni mogel nastati pred časom, ko so izšle »Pieśni« Zaleskega, ki je iz njih Vraz prevajal. Te »Pesmi« so pa izšle koncem 1832, a njih ocene so izhajale 1833 (v Lvovskih »Rozmaitościach« 19. in 26. jan., Kopitarjeva ocena v »Der österr. Beobachter« 8. dec. 1833). Vraz jih je poznal vsaj koncem 1833²¹⁾. Čas, post quem non, bo pač nekako 1835. V našem rokopisu so krakovjaki vsi dvovrstični, kakor pri Zaleskem, a l. 1836. je dal Vraz krakovjaka, ki ga je del za motto »Djulabijam«, razčleniti v 4 vrstice (»Gradja« I, 243²²⁾). Najbrž je Vrazov prevod iz l. 1834.

Krakovjaki so dali formo Vrazovim »Djulabijam«, a značilno je, da je Vraz v krakovjaki našel tudi najprikladnejši izraz vodilnih svojih »dju-

¹⁸⁾ Iz zbirke Zaleskega je Vraz poslovenil tudi nekoliko »kołomyjek«. O tem drugič.

¹⁹⁾ Na pr. 5, 6, 15, 24, 25, 32, 35, 38 i. t. d.

²⁰⁾ V enem se Vraz in Hanka ujemata: oba sta izpustila prvi krakovjak in začela z drugim (»Żebyście« i. t. d.). Oba sta pač neodvisno drug od drugega spoznala, da je na r a v n i začetek krakovjakov baš ta 2. krakovjak Zaleskega.

²¹⁾ Prim. ČZN XXII, str. 44, 49.

labijsko«-lirskih razpoloženj ter jih zato dal za motto poedinim spevom »Djulabij«.

* * *

V zagrebški Vrazovi literaturni zapuščini²²⁾ se nahajajo pod naslovom »Rožmarinci« še krakovjaki, ki so pa štirivrstični, oziroma bi bili, če bi jih razčlenili, kakor je Vraz razčlenil krakovjake v svojih »Djulabijah«, osmerovrstični.

Glase se:

I.

Kukovica ptica v bukovji kukuje,
rad bi si popéval, ljuba me ne čuje:
prepelička poje v noči v tiho polje,
pévli si popevli, srdcu bo Ti bolje.

II.

Malo da v stran stopte, vi tri modre gore
naj mi želno oko daleč vidit more:
Rad bi vidil tamo naj bi ja znal samo,
ljuba l' sama hodi, al jo drugi vodi?

III.

Nadričnjak si poje, kosek mu pomaga,
vidil sem Te vidil, ne golobil (?), draga:
Oh spet morem domo; usta so že kisle,
Lahko noč! fto my (?) barem kušcov mislè.

IV.

Šibica, šibica troši se v potoki,
men pa v persah serdee, solzica na oki.
Teče voda teče da objame morje,
jaz pak Tvoje telo samo v sanjah, gorje!

V.

Rožmarin zeleni, ljube dar ljubljeni
povést pravi da prè Tvoj cvet smrt pomeni.
Ja pak nič ne maram, al je smrt al menje,
zakaj vse od Nje do smert večno življenje.

VI.

Oli da mi je vternol, vgasnola je treska,
ne zameri mila, saj Tve oko bleska,
milostna si da znaš, pazit mel na troje,
(zvun treskè na oko Tvê ter serce svoje,
tresko — oko Tvoje — lastno serdee svoje).

²²⁾ L. 1835. so izšli Hankovi češko-poljski štirivrstični krakovjaki, pa tudi Langerjevi češki (»Časopis Českého Museum« 1835).

²³⁾ Na prvi in drugi strani pole, na kateri so tudi soneti »po Janesu Kollarju« (Sileska, Štajar, Gorotan) in »Tam v onem kraji, kjer se pašči Drava . . .«

VII.

Bog je ogenj sipal na nečiste mesta
 kaj sem ja zakrivil? povej duša zvesta!
 Ti men karo davleš kako Bog Gomori
 Da sem Te častil ja — al to greh? Govori.

VIII.

Vsihaš mi oh vsihaš, rožmarinca kita,
 akoprem preskrbno vsakdan si oblita.
 Sózmi me oblevaš, pak ne misliš v joki,
 dvojnega kar ognja sóze só T' otroki.

IX.

Tvoj kip v moji glavi si preprezel mreže,
 kâ se misel rodi berž mi v njih obleže,
 Oh ki fo sirote tičeva ko glava
 ak bolj miče z zanjke bolj se zamotava.

X.

Sam sem si prè krivec, sam prè nečem z križa,
 kjer terpim da Amor kakče s mano viža;
 Oh saj mati pravli: Bogu se ne preti!
 V šoli pak: Amora maš za Boga méti.

Ali so ti Vrazovi »Rožmarinci« tudi prevodi? Za odvisnost od poljskih zgledov bi jezikovno govorila beseda »kara« v VIII. »Rožmarincu«, ki pomeni očitvidno kazen. Vsekakor se zdi, da so »Rožmarinci« umetna imitacija narodnih krakovjakov. (Na to kažeta n. pr. izraza »Gomora«, »Amor«.)

V poljski literaturi je pred romantiko poleg Karpinjskega tudi pesnik Frančišek Dionizij K n i a ž n i n (1750—1807) uvaževal ljudske motive; v njegovi idilski drami »Trzy gody« odpeva Bartek kozaku v nekakšnih krakovjaki: »Kukaweczka kuka — Nad zieloną gruszką, — A moje serduszko — Tobie, Basiu, puka« (akt III., prizor IV, 174²⁴).

Nekoliko krakovjakov je nabral že petnajstletni Lelewel, poznejši znameniti poljski historik, l. 1801.²⁵).

L. 1811. je Vincencij Reklewski (1785[6?]-1812) izdal v Krakovu knjižico »Pienia Wieyskie« (189 strani), t. j. »vaške popevke«.

²⁴) »Kukavičica kuka — Nad zeleno hruško — A moje srčece — Tebi, Baša, bije!« Na str. 201: »No, Basiu, zacznijmy koło, krakowiaka z podkówkami!« itd. Opozarjam na dejstvo, da je Książnin spesnil tudi idilo »Rozmaryn«.

²⁵) Jiří Horak, Ryszard W. Berwiński. (Odtisk iz Nár. Věstníka Českoslov. XI. č. 3, str. 3.)

idile, in med njimi se nahajajo (str. 99—103) tudi krakovjaki, ali ti krakovjaki nimajo z Vrazovimi nič skupnega²⁶⁾; je to samo ljubavna idila poljskega sela, realistično podana.

Anton Gorecki (1787—1861) je l. 1816. objavil »Krakowiacke ofiarowane Polkom«. Ti krakovjaki so bliže narodnim krakovjakom, ali Vrazovi »Rožmarinci« niso njih prevod²⁷⁾.

Važna postava na meji med klasicizmom in romantiko je v poljski literaturi Kazimierz Brodziński (1791—1835). L. 1820. je napisal krakovsko idilo, idilsko epsko pesnitev »Wiesław« (prva zbirka njegovih »Pisem« 1821). V njej pač Wiesław in njegov snubač Jan o priliki pred Halininim domom zapojeta pesem o rožmarinu, ali sicer nima njuna pesem nič skupnega z Vrazovimi »Rožmarinci«²⁸⁾. L. 1826. je Brodziński v »Dzienniku Warszawskim« (br. 12) publiciral zbirko poljskih narodnih pesmi in po njem je l. 1827. Čelakovský v 3. del svojih »Slovanskih Nár. písni« sprejel 25 krakovjakov.

Štefana Witwickiega »Selskih poezij« (1830) nisem imel v rokah.

Krakovjake je zlagala tudi pesnica Ana Libera (1804[6?]-1886), ki se je kot pesnica podpisovala »A. L. Krakowianka«, ali prvi zvezek njenih poezij je izšel šele 1842, torej v času, ko je Vraz bil že ilirski pesnik. Zelo znani so bili krakovjaki krakovskega pesnika Edmunda Wasilewskiego (1814—1846), ki je v marsičem podoben Vrazu, ali tudi njegova prva zbirka poezij, s krakovjaki na prvem mestu, je izšla šele 1840²⁹⁾.

²⁶⁾ Knjižica »Pienia wiejskie« (1811) je danes zelo redka; v Varšavi jo imata »Biblioteka Zamoyskich« in pa bibliofil vizitator Jan Michalski, v Lvovu pa jo ima Ossolineum. Reklewski je s svojimi idilami vplival na K. Brodzińskiego.

²⁷⁾ Beležka o krakovjaki Goreckega se nahaja v almanahu Ziewonji 1834, p. 130/131, ki ga ima zagrebška univerzitetna biblioteka. Rabil sem zbrane spise Goreckega: »Pisma Antoniego Goreckiego. Wydanie zbiorowe. Lipsk 1878.« Krakovjaki se nahajajo na str. 241—245. V prvem krakovjaku Goreckega (prim. Zaleskega, str. 394), govori dekle: »Ne bom se jokala, če me Stach (Stanislav) zapusti; pojde domovino branit, zakaj bi se žalostila? . . . Imam dva rožna grma; ko se mladenič vrne, mu spletem venec . . .«. Posebno prostonarodno done krakovjaki pod št. 4 (prim. Zaleskega, str. 110): »Jestem Krakowiaczek, — Z tamtej Wisły strony, — Gdzie jodłowy krzaczek, — Naszej wsi zagony« (Sem Krakovjaček z one strani Visle, kjer je jelkov grmič, naše vasi lehe) in pa: »Za górą krynica, — Tam się coś zieleni, — To moja pszenica, — Będzie grosz w jesieni« (Za goro studenec, tam se nekaj zeleni, to je moja pšenica, bode groš jeseni) itd.

²⁸⁾ V Vrazovi literarni zbirki, ki sem jo prejel od prof. Kidriča, se nahaja ta-le beležka: Poezye Kazimierza Brodzińskiego. Warszawa 1829. 2 vol. 12. — B. Kr. I. S. — Poezye selskie Stef. Witwickiego. Warszawa 1830. 1. vol. in — 12. — Edmund roman par le même auteur. Varsovie 1829. 1. vol. in 8°.

²⁹⁾ Pesnitve Wasilewskiego so sedaj pristopne v izdanju: Edmund Wasilewski, Poezye (Kraków, Biblioteka Narodowa, Serja I., nr. 85, v redakciji Emila Haeckera. Tudi Slovaki imajo krakovjaške pesemce. Jan Kollár je 1834 izdal v Budimu že drugo

Nisem mogel najti nobene onodobne zbirke poljskih krakovjakov, ki bi jim bili Vrazovi »Rožmarinci« prevod. Mislim, da so »Rožmarinci« Vrazove lastne pesnitve, imitacija krakovjakov, t a k o r e k o č p r e d n i c e »Djulabij«. Vsekakor je v njih duh krakovjakov dobro očuvan. Prvi Vrazov »Rožmarinec« začena s kukavico, ki v bukovju kukuje; to spominja gori navedenih krakovjaških stihov poljskega pesnika Kniažnina in pa umetnega krakovjaka češkega pesnika Langerja (1835⁸⁰): »Zezulička smutno na buku kukala« (ali nadaljevanje je drugačno), sicer pa opozarjam na slovensko narodno pesem »Kukavica lepo kuka v zelenem bukovju« (pri Štreklju, II, 380, iz »Vrazove ostaline«, in v »Doktorja Franceta Prešerna zbranem delu« 174).

V »Rožmarincih« imamo nekaj motivov, ki se potem ponavljajo v »Djulabijah«. Zadnji, 10. »Rožmarinec« je po motivu enak 10. »Djulabiji« 1. speva, ki se glasi:

Majka kaza: »Sinko!
štuj Boga i moli!
A da Lelja Bog je,
naučil u školi.

Nedivi se dakle,
brate srдца moga!
Što ja čenim Lelju
i štujem kô Boga.

Motiv o treh gorah (8. »Rožmarinec«), ki so med dragim in drago, imamo v 2. spevu »Djulabij«, v 39. pesmici (a motiv tukaj ni dalje izveden):

Bog je osudio,
pa medju nas jadne
Tri metnuo gore
i tri rēke hladne.

»Kip«, ki je v 9. »Rožmarincu« pesniku v glavi prepregel mreže, da se v njej brž ulovi vsaka misel, ki se mu je rodila, je v 12. Djulabiji 1. speva nadomeščen s »koso (lasmi), što zahita — srdce kano mreža«.

NB. Poslal sem »Rožmarince« na vpogled etnografu, profesorju univerze v Krakovu, g. Janu St. Bistrionju. Ko je moja razprava bila že pri uredništvu »Časopisa«, mi je g. Bystron odgovoril: »Skrbno sem pregledal prevode (»Rožmarincev«) ... S sigurnostjo morem trditi, da to niso narodne pesmi; ne samo, da ni podobnih tekstov v naših zbirkah, že sam način izražanja, ornamentika pesmi itd. izključujejo možnost njih narodnega porekla«. Kar se tiče Witwickega, je tudi izključeno, da bi bili »Rožmarinci« iz njega vzeti. »Vsa je prilika,« pravi g. prof. Bystron, »da »Rožmarinci« nimajo poljskega vzorca (razen formalnega).«

izdajo »Národnih zpiewank čili světských Slováku itd.«, ali tudi v njih nisem našel izvirnikov »Rožmarincem«. Prim. tudi F. S(ušila) »Morawské Národnj Pjśně« (Brno, 1835).

⁸⁰) »Časopis Českého Museum« 1835, p. 95, št. 14, cfr. tudi ib. zv. 2., 1835, p. 168 in zv. 4, p. 448, 451. — Tudi pesmi Sama Tomášika (1813–1887), autorja znane »Hej Slovani«, ki jih je objavljial od 1834, se naslanjajo na krakovjake.

Naši srednjeveški novci.

Dr. Vlad. Travner in Egon Baumgartner.

Ena najvažnejših panog zgodovinske znanosti je numizmatika, t. j. nauk o umetniškem, zgodovinskem in gospodarskem pomenu novcev¹⁾. Kakor v verstvu, običajih, znanosti, umetnosti i. t. d., se zrcali tudi v novcih duh časa in kultura narodov. Na teh neznatnih predmetih vsakdanjega življenja so se nam ohranili številni naslovi, portreti in imena vladarjev, mest, uradnih oseb i. t. d., ki jih drugi viri večkrat ne omenjajo. Obenem nam služijo za ugotovitev časa, iz katerega izvirajo izkopanine in mnogih umetniških spomenikov (kipov i. dr.) starodavnosti²⁾. Slednjič nam pripovedujejo o kulturnih, političnih in gospodarskih razmerah nekdanjih časov ter nam izpopolnjujejo tako često pičle in nezanesljive pisane vire. To velja predvsem za srednjeveške novce. Zato je numizmatika srednjega veka tudi za zgodovino našega naroda velikega pomena.

Če govorimo o naših (t. j. slovenskih) srednjeveških novcih, je ta izraz netočen, ker Slovenci nismo imeli nikdar lastnega denarstva. Naši predniki so prvotno blago menjavali³⁾. Pozneje so se posluževali rimskih bizantinskih in bavarskih (regensburških) novcev. Ko pa so izgubili svojo politično samostojnost, niso imeli več prilike, kovati lasten denar.

Pod izrazom »naši novci« moramo razumeti torej novce, ki so jih kovali naši tujerodni deželni knezi za naše (oz. tudi za naše) dežele, predvsem tiste, ki so nastali v domačih kovnicah. Poleg teh so bili vsled slabih političnih in gospodarskih razmer v prometu še številni tuji novci n. pr. bavarski, tirolski, ogrski, italijanski (posebno beneški zlatniki) i. t. d. Ker pa so veljali ti novci pri nas samo *via facti* in brez zakonite podlage, jih ne upoštevamo⁴⁾. Zgodovinsko važni so le, ker nam kažejo trgovske zveze s tujino.

Točen opis vseh naših novcev bi zahteval obširno knjigo. Zato podamo le splošno sliko našega srednjeveškega denarstva. V soglasju z nalogo numizmatike se deli razprava v dva dela: v prvem (umetniško-

¹⁾ Denar je vsako plačilno sredstvo (novci, plačilne marke, stekleni biseri, kačavec, kože i. t. d.). Numizmatika se peča samo z novci t. j. s kovanim (metalnim) denarjem, predvsem iz umetniškega in zgodovinskega vidika. Gospodarski pomen novcev upošteva numizmatika le, v kolikor je narodno gospodarstvo del kulturne zgodovine. Posebna panoga te vede je nauk o medaljah.

²⁾ Posebno novci starega veka.

³⁾ Prim. »plačati« (platiti) od platno.

⁴⁾ Novce in kovnice izvenslovenskih dežel omenimo le, v kolikor so v neposredni zvezi z našim srednjeveškim denarstvom. Tudi Prekmurje, kjer so veljali v splošnem ogrski novci, ni upoštevano.

zgodovinskem) se pečamo s simboliko naših novcev, v drugem pa z zgodovino denarstva. — Uporabljeni viri so navedeni v besedilu. V prvi vrsti so upoštevana dela najodličnejšega poznavalca srednjeveške numizmatike, L u s c h i n a, ki se peča s tem predmetom že nad 60 let (od leta 1866.). Uporabile so se tudi num. zbirke naših muzejev. Razpravo pojasnjujejo slike v besedilu in 50 slik, ki se nahajajo na str. 180 in 181 s kratkim opisom upodobljenih novcev. (Dodatek III.) Številne v oglastih oklepajih [] v besedilu se nanašajo na slike v dodatku.

PRVI DEL.

Simbolika naših srednjeveških novcev.

Viri: Dannenberg-Friedensburg: Grundzüge der Münzkunde, Leipzig 1912. — Friedensburg: Symbolik der Mittelaltermünzen, Berlin I. 1913, II. in III. 1922. — Gnechi: Monete romane. Milano 1896. — Halke: Einleitung in das Studium der Numismatik. Berlin 1882. — Luschin: Allgemeine Münzkunde und Münzgeschichte, München-Berlin 1904. — Luschin: Steirische Münzfunde. I. Jahrb. d. Zentralkommission N. F. IV. zv. (1906), str. 161—191; II. Jahrb. f. Altertumskunde II. zv. (1908), str. 161—215 (okrajš. L. S. M. Številke poleg se nanašajo na novce, opisane v cit. delu.)

Domovina novcev je stara Grška⁵⁾. Odtod so se razširili naglo povsod, kjerkoli se je glasila grška govorica. Grška je dala novcem starega veka tudi obliko in lepoto. Z razvijajočo se kulturo postajajo prvotno preprosti in okorni grški novci vedno bolj dovršeni in dosežejo v 5. in 4. stl. pr. K. — posebno v Sirakuzah in v Tarentu — svojo umetniško popolnost. Obenem vplivajo na novce ostalih narodov starega veka, kakor Perzijcev (stater, dareikos), Sircev, Egipčanov (v ptolomejski dobi), Izraelitov⁶⁾, Feničanov, Kartazanov i. dr. in celo na novce barbarov (Dacijcev, Keltov i. dr.). Predvsem pa se pozna grški vpliv na nešteti novcih rimskega imperija. Novci iz prvih treh stoletij cesarstva dosegajo pogosto po svoji umetniški vrednosti grške klasične novce, prekašajo pa

⁵⁾ Kdaj in kje so kovali prve novce, se ne da ugotoviti. Herodot (I. 98) pravi, da so jih kovali Lidijci. Ephoros pa trdi v soglasju z napisom na takozv. parski mramornati kroniki (ki obsega dobo od l. 1582. do 264. pr. Kr.), da je izumil novce argijski kralj Pheidon, ki jih je koval ok. l. 700. na otoku Aegini. Med najstarejše znane novce spadajo grški novci iz Male Azije, z egejskih otokov in Južne Italije (Siris, Sibaris) iz dobe 700—510 pr. Kr. — V najstarejših egiptskih tekstih iz piramidne dobe nahajamo kot vrednotilno enoto »šet«, t. j. po splošni domnevi pol zlatega obroča. »Šet« pa ne moremo smatrati kot novce, temveč le kot menjalno blago. Prastari kitajski novci nimajo z našim denarjem nikake zveze. (Dannenberg-Friedensburg, str. 5, 98, 105 i. dr., Halke, str. 14—18 in drugi.)

⁶⁾ Prve izraelske novce (sekel) je koval Simon Makabej (143—135 pr. Kr.). Vsled Mojzesove prepovedi, upodabljati človeka in živali, imajo ti novci na averzu kelih, na reverzu pa tridelno lilijo z napisom »Jeruzalem sveti«. Slike vladarjev se pojavijo na izr. novcih šele iz časa Heroda Velikega. (Halke, str. 31—33 in drugi.)

jih celo po svoji preciznosti in jasnosti. Ta doba je zlata doba numizmatike. S propadom rimske države propadejo tudi novci in izgube slednjič skoraj vso umetniško vrednost. — Bizantinski novci (476—1453), ki se naslanjajo na rimske novce in ki jih vsled tega prištevamo k novcem starega veka, imajo le neznamenit zgodovinski pomen, umetniško pa so skoraj brez vrednosti. Omembe vredni so le solidi (zlatniki), ker so bili dolgo časa v srednjem veku edini zlat denar. — V času preseljevanja narodov posnemajo zmagovalci, ki so razrušili rimsko državo, rimske novce. Ti novci so redki in zato zgodovinsko izredno važni (n. pr. novci, ki so jih kovali vzhodni Goti in Gepidi v Sirmiju). — V splošnem se odlikujejo novci antike po svoji umetniški dovršenosti in po svojih bogatih motivih. Na njih so se ohranili številni spomeniki starega veka, ki bi nam ostali sicer neznani, n. pr. Phidijev Zevs v Olimpiji, kolos na Rhodosu, razni slavoloki, amfiteatri, bazilike, vodovodi, mostovi i. t. d. Nadalje nam kažejo nazorno vse tedanje javno in zasebno življenje (n. pr. slike iz antične mitologije, iz življenja vladarjev, razne socialne reforme i. t. d.). Slednjič čitamo na njih številna imena in naslove vladarjev, arhontov, konzulov i. t. d.

Kako drugačno sliko nam nudijo novci srednjega veka! Samo še v Italiji, kjer ni še povsem izumrl duh antike in le-še na novcih posameznih redkih vladarjev, v katerih je živel še spomin na nekdanjo veličino Aten in Rima (n. pr. na nekaterih novcih cesarja Friderika II.), se je ohranila — četudi v deloma spremenjeni obliki — nekdanja jasnost in lepota. Povsod drugod so novci neznačne, neenakomerne srebrne ploščice z okornimi slikami in čudnimi znaki, ki jih komaj razločujemo. Tudi večji novci (brakteati) ne nudijo ničesar, kar bi se dalo primerjati z lepoto antičnih novcev. Odkod ta sprememba? Napačna je trditev, da je to pripisovati vplivu krščanske cerkve, ki da je bila sovražna novcu in bogastvu sploh. Krščanstvo ni obsojalo denarja in bogastva k o t t a k e g a, pač pa »mamonizem«, t. j. brezmejno hlepenje po denarju in bogastvu, kakor bi bil v tem glavni smoter človekov na zemlji. Zato pa opozarja tudi na nevarnosti, ki jih prinašata denar in bogastvo, ker lahko izkvarita duševnost človekovo in ga zavedeta v brezdušno trdosrčnost in oderuštvu. Bogastvo in denar naj bosta sredstvo za višje in plemenitejše svrhe. Da v umetniškem oziru oblika srednjeveških novcev tako zaostaja, ni razlog v tem, kakor bi jih cerkev obsojala kot zlo, marveč v kulturnočasovnih razmerah. Naličen pojav nam nudi zgodovina slikarstva. V starokrščanskem in potem v romanskem in še deloma v gotskem slikarstvu opazimo znatno pomanjkljivost v obliki, pa ne morda zato, kakor bi cerkev obsojala slikarstvo, temveč to je duh časa. Starokrščanskim in romanskim slikarjem je glavna stvar i d e j a i n p o u k, oblika jim je postranska stvar. Za izražanje idej se je razvil bujni simbolizem, na obliko večkrat

umetnost le namiguje. Vse stremljenje človekovo naj bi bilo osredotočeno kot na zadnji cilj na večne in neminljive dobrine, ki čakajo pravičnega onkraj groba in ki se ne morejo primerjati z zemeljskimi darovi, »ki jih požro moli in rja ali ki jih ukradejo tatovi«. — Te ideje se ponavljajo v spisih cerkvenih očetov in drugih krščanskih pisateljev starega in srednjega veka. Pod tem vidikom nimajo cerkveni očetje in pisatelji povoda, natančneje se pečati z »grešnimi« novci. Ker imajo pred očmi pred vsem moralne smotre, je umljivo, da gledajo denar bolj z negativne strani. Tako n. pr. šiba sv. Avguštin († 430) nesmiselnost mnogoboštva in pagski mamonizem, ko se norčuje, da imajo Rimljani sicer boga Argentinus-a, da pa so pozabili uvesti za zlatnike boga Aurinus-a (*De civ. Dei*, I. I., c. 21; 18).

Prvi krščanski pisatelj, ki se obširneje peča z novci, je največji mislec srednjega veka sv. Tomaž Akvinski (1225—1274). V svoji knjigi »*De regimine principum*« skuša v duhu krščanstva razložiti bistvo in pomen države. Naravno je, da se mora pri tem baviti tudi z novci. Po njegovih naukih je denar potreben in je vsled tega posest denarja dovoljena. Novci so znak kraljevega dostojanstva, za kar navaja kot zgled dogodek, ko so pokazali Judje Zveličarju novce s cesarjevo podobo, nakar jim je Kristus odvrnil z znanimi besedami: »Dajte cesarju, kar je cesarjevega in Bogu, kar je božjega« (*Mat.* 22, 16—22). Razen tega je denar potreben narodu, da ne trpi škode. Knezom priporoča štedljivost pri kovanju in izdajanju novcev. Posebno naj pazijo na težo in jedro⁷⁾. V nasprotju s skoraj splošnim naziranjem, da je denar le vir dohodkov za vladarja, povdarja Tomaž narodno-gospodarski in prosvetni pomen denarja. (Luschin, *Allgemeine Münzkunde* 170.)

Slike vladarjev na srednjeveških novcih se pojavijo šele primeroma pozno (ok. l. 1000.) in še te slike so popolnoma splošne. Upodobljeni vladar ni n. pr. kralj Přemysl Otokar II., temveč kralj kat' exochen (pojem »kralj«). Tudi napisi na novcih so primeroma redki in obstoje pogosto

⁷⁾ Najvažnejša mesta se glase: *Cap. 7: Necessarium est enim regi artificiales divitias congregare . . . Contigit enim interdum regiones gravari vel penuria vel onere debitorum vel etiam ab hostibus et recurrunt tunc ad regni subsidium quibus subveniundo cum instrumento vitae, quod est aurum vel argentum vel quodlibet numisma, subiciuntur iidem et sic augmentatur regnum . . . Nec illud contradicit divino praecepto tradito a Domino in Deuteronomio (4. Mos. 7) per Moysen, quantum ad reges et principes populi . . . Cap. 13: . . . Ad hoc enim inventum est numisma, ut solvantur lites in commerciis et sit mensura in commutationibus . . . (Numisma est) ornamentum regis et regni et cuiuslibet regiminis, quia in eo representatur imago regis . . . unde in nulla re tanta potest esse claritas memoriae eius, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur, quod ad regem vel quemcunque dominum pertineat, quantum numisma . . . (Obširnejše g. Friedensburg, str. 313—315). Da so novci potrebni, je uvidela tudi širša javnost. To nam dokazujejo častni naslovi denarja kakor »Herr Pfennig«, »dom argent« i. t. d., strašne kazni za ponarejevalce denarja i. dr. (Gl. Friedensburg, str. 316—320).*

le iz posameznih črk deloma v latinski, deloma v meniški (gotski) pisavi. Najbolj pogosti so napisi, ki so v zvezi s krščanstvom, n. pr. Kristusov monogram, A—Ω i. t. d., imena kovnic in šele pozneje imena in naslovi vladarjev. Nahajajo se tudi retrogradni napisi [14], ki imajo mističen pomen. Sicer pa so bili napisi običajno nepotrebni, ker razen duhovnikov skoraj nihče ni znal čitati. Mesto človeških podob, napisov in znakov posvetne oblasti, uporablja srednji vek često verske motive (oz. napise), da se s tem izrazi višji pomen novcev in se jim da nekako posvečenje. Obenem pa so povzeli iz novcev antike neštete motive, simbole in alegorije, ki jih tolmačijo seveda v duhu krščanstva. Tako postanejo n. pr. geniji angeli, orel simbol Boga, Orfej glasnik božje ljubezni i. t. d. Grbi vladarjev, kovnic in zakupnikov se pojavijo na novcih šele v XIII. st. in so odslej priljubljen okrasek. Iz vseh teh znakov ustvarjajo kovni mojstri neštete kombinacije in se tako umetniško izživljajo — naravno vedno le v duhu krščanstva. Kovni mojster misli in čuti samo to, kar zapoveduje cerkev⁸⁾. Če pa nima lastnih idej, je njegovo delo samo nezavestna reprodukcija cerkvenih nauk in nazorov. Tolmačenje simbolov je mnogokrat težko, ker imajo simboli navadno več različnih pomenov in ker povedo umetniki le malokdaj (n. pr. z napisi »Crux«, »Christiana religio« in slično), kaj hočejo izraziti, in prepuščajo tolmačenje simbolov posamezniku. Motivi in kombinacije na naših novcih so neštete. Omeniti hočemo samo tiste, ki se posebno pogosto ponavljajo, pri čemer se oziramo predvsem na novce, ki so upodobljeni na priloženih dveh tablah⁹⁾.

Angel. Krilati geniji so bili že v starem veku priljubljeni (n. pr. Victoria). Cerkev je prevzela te genije in jih tolmačila kot angele. Na novcih so upodobljeni večkrat v dolgih haljah, večkrat samo kot glave s perutnicami. Često imajo simbole krščanstva, n. pr. križ, lilijo i. t. d. [5, 19].

Cerkev je upodobljena navadno v pročelju, ki spominja na antična svetišča. Običajno ima cerkev več stolpov. [1, 2, 3, 4, 6, 7].

Enorog je podoba brezmadežnega spočetja, ker pripoveduje prastara pravljica, da te bajeslovne živali ne more ujeti nihče, da pa počiva rada v naročju čiste device, predvsem Marije. [35].

Glava ima različne pomeni: svetnik, škof, vladar i. dr. Upodobljena je skoraj vedno v profilu. Pogosto nahajamo skupine glav posebno na obzidju, kar znači zaščito vere, mesta, gradu, spremstvo kneza i. t. d. Dve glavi pomenita solnce in mesec, duhovno in posvetno oblast i. t. d.; štiri glave: 4 evangeliste, 4 strani sveta i. dr. [3, 25].

Gosak se nahaja posebno na novcih kovnice Enns in je predvsem govoreč znak (Enns lat. Anasus = gosak). [19, 39].

⁸⁾ Neki koncil v 8. st. določa: »Non est imaginum structura pictorum inventio, sed ecclesiae catholicae probata legislatio et traditio«. To velja predvsem za novce. (Friedensburg, str. 2.).

⁹⁾ Po zgledu Friedensburga navajamo simbole v abecednem redu. Tolmačenje simbolov je posneto večinoma po tej knjigi.

Grad pomeni obrambo vere, posvetno gospostvo i. dr. Navadno je označen samo z zidom. Z gradom v zvezi je **gora**. Zato je grad tudi govoreč simbol, posebno na novcih goriških grofov. [10, 11].

Grbi [23, 45, 47].

Jelen pomeni v smislu cerkve hrepenenje po Bogu; v posvetnem pomenu lov, ker je jelen najplemenitejša gozdna žival. [37].

Knez ima navadno znake svojega dostojanstva (krono, čelado, meč, zastavo i. t. d.). V vojaški opremi pomeni »Kristusovega vojaka« ali pa naj spominja, da je življenje kristjanovo večni boj (I. Tim. 6, 12; II. Tim. 4, 7). Večkrat pomeni knez nebeškega kralja, posebno na prestolu (Christus thronans) [2, 3, 9, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 46].

Kozel je bil priljubljena daritvena žival paganov in židov in je vsled tega znak greha in hudiča, ki se posebno rad pojavlja v tej obliki. Ta znak naj opominja kristjana, da se naj varuje hudobnega duha [50].

Križ je naravno kot najznamenitejše znamenje našega odrešenja upodobljen na naših srednjeveških novcih nešteto krat in v najrazličnejših oblikah. (Numizmatika razločuje nad 200 vrst križev). Pogosto se nahaja v družbi drugih znamenj krščanstva [4, 5, 10, 13, 19, 24, 26, 41]. Omenimo še, da je križ prastar simbol, ki ga nahajamo na novcih že v paganski dobi; pri Rimljanih pa posebno izza časa Konstantina Vel.

Krog (obroč) je zelo priljubljen numizmatičen okrasek ter znači večnost, nebeško glorio, hostijo i. dr., v posvetnem pomenu pa gospostvo [11, 17, 41].

Lilija je simbol nedolžnosti in vsled tega atribut svetnikov in angelov, predvsem Marije. Nahaja se često v zvezi s križem, žezlom i. t. d. [6, 7, 17].

Lev ima mnogo pomenov. Lahko znači Kristusa (»leo de tribu Juda«, Apok. 5, 5), ali evangelista Marka. Ima pa tudi ravno nasproten pomen, namreč hudiča kot očeta greha (I. Petr., 5, 8). Sicer pa pomeni kraljevo dostojanstvo in moč in je vsled tega v grbih zelo priljubljen, n. pr. na kostanjeviških pfenigih in na novcih Přemysla Otokarja II. [10, 12, 21].

Orel je upodobljen že od nekdanj nešteto krat in v najrazličnejših oblikah, predvsem na rimskih novcih kot »aquila victrix«. Tudi v krščanski simboliki igra veliko vlogo, ker ga sv. pismo pogosto omenja. Vsled svojega bajeslovnega rojstva pomeni vstajenje in je spremljevalec evangelista Janeza. Nadalje pomeni duhovno zaščito (»sub umbra alarum tuarum« čitamo pogosto na novcih 16. in 17. stol.). Slednjič je orel prastar simbol gospostva, posebno v zvezi z žezlom in krono [8, 15, 26, 43, 44]. Na oglejskih novcih je orel govoreč simbol (aquila — Aquileia).

Palma je znan simbol miru in (duhovne) zmage. [10].

Panter je naravno pogosto upodobljen na štajerskih novcih, ker ga nahajamo v štajerskem grbu [27, 38, 40].

Riba je znan starokrščanski simbol Zveličarja. Navadno je upodobljen na naših novcih več rib. Dve ribi značita tudi nebeško znamenje. [8].

Roža je znak ljubezni, skrivnosti, sodišča i. dr., posebno pa Marije kot rože Jeseetove [11].

Stolp pomeni predvsem Marijo (»mater intemerata«, »turre Davidica«, »turre eburnea«), nadalje Zveličarjev grob, relikvar i. t. d.; v posvetnem pomenu pa moč. Večkrat je stolp govoreč znak, kakor n. pr. na novcih oglejskega patrijarha Ludovika della Torre (1359—1365). (Gl. »Cerkev«.)

Svetniki so upodobljeni pogosto s simboličnimi ali mučeniškimi znamenji (nimbus, aureola, kelih, zastava, sulica i. dr.). V splošnem je določitev svetnika mogoča samo, če se gre za zaščitnika kakega mesta ali dežele, n. pr. sv. Vid (Sv. Vid ob Glini), sv. Rupert (Solnograd), sv. Mohor (Oglej) i. t. d. [18]. (Gl. tudi »Škof«.)

Škof (nadškof) ima navadno znake svojega dostojanstva (palico, mitro, evangeliij i. dr.). Upodobljen je stoječ, sedeč (na prestolu) ali samo v doprsju. Včasih nosi tudi posvetno obleko [1, 4, 5, 6, 7, 15].

Zvezda spominja na nebeško lepoto, na betlehemske zvezde, na Marijo (»stella matutina«, »stella maris« i. t. d.) V posvetnem smislu znači moč, dostojanstvo i. dr. Večkrat je zvezda govoreč znak. Zelo pogosto jo nahajamo v grbih, n. pr. celjskih grobov [8, 14, 15, 19, 49].

Živali (bajeslovne) so — razen že opisanih — navadno znak hudiča in greha, predvsem zmaj (večkrat s ptičjo glavo). Večkrat je bajeslovna žival kombinacija drugih živali, n. pr. leva in orla [40, 41].

Priljubljeni so tudi **prizori iz sv. pisma** st. in n. z., kakor n. pr. Simson zadavi leva, kar pomeni Kristusovo zmago nad hudičem [37] i. t. d. — Poleg opisanih simbolov (ki so razvidni vsi na naših slikah), omenimo še sledeče: **nuna oz. menih** (L. S. M. 148); **pes** kot simbol požrešnosti in greha (L. S. M. 277); **petelin**, ki znači pazljivost in pokoro (L. S. M. 142); **povodnji mož** (nebeško znamenje) (L. S. M. 123); **veverica** pomeni predvsem jesen; **zajec**, ki pomeni od greha preganjanega človeka (L. S. M. 140); predvsem pa **vinska trta** (oz. listi), ki je poleg križa najpomembnejši simbol krščanstva: Kristus se primerja z vinsko trto, (Jan. 15, 5), vino je Odrešenikova kri, cerkev je Gospodov vinograd i. t. d. (L. S. M. 140).

V splošnem soglašajo simboli naših novcev s simboli, ki se nahajajo na tujih novcih. Karakteristične za našo domovino pa so pogoste podobe iz živalstva, kar je menda v zvezi z lovom, ki je bil pri nas posebno priljubljen.

Slednjič moramo omeniti še **simboliko števila**, ki igra — kakor v verstvu, v pravu, v narodnih običajih, v vražah, v umetnosti i. t. d. — naravno tudi na srednjeveških novcih veliko ulogo. V prvi vrsti velja to o številu **tri** z ozirom na največjo skrivnost krščanstva — sv. Trojico. Zato nahajamo na naših novcih tako pogosto 3 stolpe [3], 3 črke [36, 49, 50], tropesno deteljo [36]; nadalje 3 kroge, 3 ribe, 3 žezla, 3 lilije i. t. d. Važno ulogo igra na naših novcih tudi število **sedem**, ki nas spominja na 7 zakramentov, 7 prošenj očenaša, 7 planetov, 7 dni tedna i. t. d. [17]. Manj pomembni sta števili **štiri** (svet in sv. Trojica, 4 evangelisti, 4 letni časi, 4 strani sveta i. dr.) [41]. Svoj pomen imajo tudi druga števila, n. pr. **dve** (čas in večnost, posvetna in duhovna oblast, solnce in mesec i. dr.) [8, 15] **pet** (5 Kristusovih ran), **dvanaest** (12 apostolov) i. t. d.

O simboliki naših srednjeveških novcev bi poročali lahko še mnogo, ker je tvarina skoraj neizčrpna. Vendar zadostuje že, kar smo navedli, za spoznanje, da imajo tudi naši srednjeveški novci svojo lepoto in svoj globok pomen. Ta poezija pa se odkriva samo tistemu, ki razume skrivnostni jezik teh priprostih znamenj in ki se zna z ljubeznijo vživeti v čustvovanje teh davnih časov, ki nam je vsled vpliva humanizma, renesance in iznajdb mnogo bolj tuje kakor duh antike.

Novci starega veka nas razveseljujejo s svojo vedro lepoto, kakor nas razveseljujejo vedri Homerjevi spevi; novci srednjega veka pa nas s

svojo simboliko povzdigujejo, kakor nas povzdigujejo resni cerkveni korali.

DRUGI DEL.

Zgodovina naših srednjeveških novcev.

Simbolika srednjeveških novcev nam odkriva dušo srednjega veka; njihova zgodovina pa nam kaže zunanje življenje teh časov, namreč srednjeveške politične in gospodarske razmere. Naravno: tudi v srednjem veku je veljal prastari izrek »denar je sveta gospodar«, četudi ne v toliki meri kakor sedaj. Tudi v tej dobi se politična in gospodarska vprašanja niso reševala samo z mečem in diplomacijo, temveč tudi s finančnimi sredstvi. To nam dokazujejo predvsem solnograški nadškofje, ki so s svojim breškim pfenigom ustvarili novce, ki je obvladal ok. 150 let (od 1130—1280¹⁰⁾) vso trgovino v naši domovini in daleč preko njenih mej. Obenem so ti novci viden znak moči in ugleda solnograške cerkve. Tej dobi je sledila doba »denarnega medvladja« (ok. 1250—1400), ko so se borili pri nas za gospodstvo novci raznih posvetnih in cerkvenih knezov. Med njimi zavzemajo najodličnejše mesto na jugu denarii oglejskih patrijarhov, na severu pa graški pfenigi. Slednjič se posreči dunajskim pfenigom izpodriniti vse ostale valute in obdržati gospodstvo do konca numizmatičnega srednjega veka (1469).

Opisati zgodovino naših srednjeveških novcev ni lahko, ker so kovali različni knezi v različnih kovnicah in v različnih časih različne novce. Nekaterne kovnice so po daljšem ali krajšem času ustavile obrat, pozneje pa začele delovati pod bistveno spremenjenimi razmerami. Pisani viri so pomanjkljivi, tako da nam dokazujejo obstoj te ali one kovnice večkrat samo ohranjeni novci. Numizmatično pravilno je, da opišemo novce po njihovih **kovih** (Gepräge¹¹⁾), t. j. po njihovi obliki in kar je na njih vkovano (podobe in napisi). V kovu se zrcali namreč duh časa in zato je kov bistveni znak novcev, važnejši kakor n. pr. oseba kovnega gospoda ali tvarina novca.

Predno opišemo posamezne kovnice in novce, se moramo seznaniti z izdelavo novcev in s srednjeveškim denarnim gospodarstvom.

Osnovni pojmi srednjeveške numizmatike.

Ker so bili srednjeveški novci zelo primitivni, je bila tudi njihova izdelava enostavna. Kovnica je bila lahko vsaka kovačnica, če je imela

¹⁰⁾ Letnice so navedene samo približno, ker segajo dobe ena v drugo.

¹¹⁾ V slovenščini še nimamo za numizmatiko ustaljene terminologije. Zato navajamo v oklepajih nemške, oz. latinske strokovne izraze.

le primerno topilnico za kovine. Zato so se nahajale srednjeveške kovnice večkrat v samotnih gradovih, v neznatnih vaseh i. t. d. Navadno pa so bile v znamenitejših, posebno v trgovsko važnih krajih. — Novce so kovali kovni mojstri »al marco«, to se pravi: njihova naloga je bila izdelati iz določene množine srebra (kateremu so radi trdote primešali nekaj bakra) t. j. iz takozv. **marke**, določeno število novcev. Marka in število novcev, ki so se izdelali iz nje, sta bila v raznih krajih in v raznih časih dokaj različna. Kot primer navajamo, da so kovali ok. 1180 iz ene breške **marke**, t. j. 195,2 g kovanega srebra 160 pfenigov v povprečni teži 1,22 g. (Ostale za naše dežele važne primere navajamo pri opisu posameznih novcev.) Teža in oblika posameznega novca sta bili v splošnem postranskega pomena. Srebro so kovali kovni mojstri in njihovi pomočniki v plošče, prilično v debelini kartonskega papirja. Pa tudi ta debelina ni bila stalna, ker so starejši novci navadno nekoliko debelejši kot novčji. Iz te plošče so izrezali mojstri s škarjami približno enako velike četverokotne **izrezke** (Schröttlinge) v povprečni velikosti 20×20 mm. Ta kvadratna oblika izrezkov je značilna za južnonemške (v splošnem torej tudi za naše) novce. Bila je tudi ekonomična, ker ni bilo dosti odpadkov in vsled tega tudi ne dosti izgube, če so odpadke pretopili za izdelavo novih novcev¹²). Tem štirioglatim, ostrorobim in vsled tega okornim izrezkom so skušali dati kovni mojstri ličnejšo in pripravnejšo okroglasto obliko s tem, da so potolkli s kladivom vse štiri vogale nazaj (**četverokov** Vierschlag). Tako je nastal v sredini izrezka v prvotni debelini plošče neenakomeren četverokotnik (quadratum supercussum). Pri starejših, bolj skrbno izdelanih breških pfenigih, ki imajo v splošnem bolj okroglo obliko kot poznejši, naštejemo večkrat do 10 udarov. Tako pripravljen izrezek se imenuje **prazen novc** (Blosgeld). Včasih je dosegel novc komaj polovico običajne povprečne teže in imel zato samo polovično vrednost pfeniga. Tak novc se je imenoval **polovičar** (Hälbling¹³). Nato so utisnili kovni mojstri s **kovnim kolkom** (Prägestempel) na sprednjo in zadnjo stran vsakega komada podobe in morebitne napise. Novci, ki nimajo napisa, so **molčeči ali anepigrafični** (stumm); ostali so **govoreči** (redend). **Enostranski novci** so tisti, ki imajo podobe (oz. napise) samo na eni strani¹⁴). Ker so opravljali kovni mojstri to delo s prosto roko, brez strojnih priprav, in še to večkrat malomarno, so bili pomanjkljivi, napačni ali dvojni kovi pogosti. Najdemo pa tudi zelo skrbno in lično izdelane vzorce. Pri izdelavi (razbeljenju) so dobili novci vsled oksidiranja

¹²) Znano je, da izgube kovine pri večkratnem pretapljanju na snovi.

¹³) Od XIV. st. dalje se pojavijo posebno na Ogrskem tudi četrtinjaki (Örtlinge).

¹⁴) V naslednjem označujemo sprednjo stran novcev (avertz) z A; zadnjo stran (reverz) z R.

črno prevleko, ki so jo odstranili kovni mojstri z različnimi sredstvi (**be-ljenje** Weißbrennen). Od XV. st. dalje so prevleko večkrat pustili, da niso zgubili novci preveč na teži. To so takozv. **črni pfenigi** (argentum nigrum, Schwarzpennige) [36, 49, 50]. — Starejši oglejski novci imajo po bizantinskem zgledu vzbočeno obliko, tako da sličejo skodelicam. Zato jih imenujemo **skodelaste novce** (Schlößelmünzen). Kovali so jih tudi v naših kovnicah na Kranjskem¹⁵⁾. — Posebna vrsta srednjeveških novcev so **brakteati**¹⁶⁾. To so zelo (kot papir) tanki (običajno večji) novci, ki so jih kovali kovni mojstri z enim samim kolkom na mehki podlagi (n. pr. na svincu, usnju, klobučevini i. t. d.). Vsled tega imajo na drugi strani vzbočen relief [12, 14]. Brakteate so hranili v posebnih okroglih škatljah (dozah) ali več komadov skupaj, ker bi se novci sicer razbili. Zato so se nam ohranili številni vzorci. Brakteati so bili tudi pri nas v prometu. — Vsi naši srednjeveški novci so srebrni. Zato se imenujejo večkrat argentum (prim. franc. argent.). Sicer pa imajo razna druga imena. Za nas zadostuje, če imenujemo romanske (oglejske) novce **denarije**, ostale (germanske) pa **pfenige**¹⁷⁾. Predhodniki naših pfenigov so regensburški pfenigi. Zato se je tudi pri nas računalo po bavarskem načinu, namreč po takozvanem **dolgem šilingu** (solidus longus) s 30 pfenigi, tako da je prišlo 8 (bavarskih) šilingov ali 240 pfenigov na en plačilni funt¹⁸⁾. — Za oglejske novce je veljala običajna plačilna marka s 160 komadi.

Če upoštevamo primitivni način kovanja srednjeveških novcev, je jasno, da so bili posamezni komadi različno težki in vsled tega različne vrednosti. To je bila rak-rana srednjeveškega denarstva. Naravno je, da so ljudje rajši jemali težke novce in jih odtegovali prometu. Tako so ostali slednjič v prometu samo slabi novci. Edino sredstvo zoper to je bila **obnova novcev** (Münzerneruerung), ki je obstajala v tem, da so ome-

¹⁵⁾ Skodelasti novci se pojavijo v Bizancu sredi XI. st. in trajajo do konca bizantinskega cesarstva (Gnechi, str. 6 in 75 in drugi). Gl. slika v odstavku »Oglejski novci«.

¹⁶⁾ Od lat. bractea (izpeljanka iz grške besede brachtein = šumeti. (Halke, str. 97 in drugi).

¹⁷⁾ Beseda pfenig izvira najbrž iz keltskega »pen« t. j. glava, ker so se Kelti radi posluževali rimskih novcev z glavo Rome ali cesarjev. Iz tega je nastal izraz »pennek« (mn. pennein) oz. pfenig, penny i. t. d. (Halke, str. 85). Drugi menijo, da izhaja pfenig od phantiac = Pfand. »Denarius« in »pfenig« sta strokovna numizmatična izraza, ki se rabita v vseh jezikih. Zato je nepravilno, če rabimo v znanstvenih delih izraz »belič«, »vinar« i. dr. Beseda »penez« pa je izpeljanka iz »pfeniga«. — Sodobne lat. listine imenujejo pfenige često »denarii-je«. — O pomenu breški, graški, dunajski i. dr. pfenigi (oz. novci) govorimo pozneje.

¹⁸⁾ »Šiling« in »solidus« imata isti pomen. Šiling pa je germanskega izvora (od skillung = zvonec ali od scilt = Schild Halke, str. 85, kjer navaja še druge razlage). V ostalih delih vzhodne Evrope so računali po karolinškem sistemu ali po kratkem šilingu (solidus brevis), ki ga je uvedel Karol Veliki. En karolinški funt je obsegal 12 šilingov po 20 pfenigov. Ta sistem se je ohranil do sedaj na Angleškem.

jili kovni gospodje dobo prometa na določen čas — navadno na eno leto, — potem pa izdali druge novce. Pa tudi kovni gospodje so često iz koristoljubja zlorabljali neurejene denarne razmere, da so **preklicali** stare novce (**preklic novcev**, Münzverruf) in mesto teh kovali iz novcev, ki so jih vzeli iz prometa, slabše, ki pa so imeli isto veljavo, kakor dobri stari. Če upoštevamo še, da je bilo število kovnih gospodov ogromno¹⁹⁾, da so kovali novce za često povsem neznatna ozemlja in da je manjkala vsaka kontrola in zakonita zaščita, tako da so samolastni in dobičkaželjni cerkveni in posvetni knezi kovali meni nič tebi nič novce po boljših tujih vzorcih, je umevno, da so zgubili ti novci koncem srednjega veka, ko je vzcvetela trgovina, vso svojo veljavo. Saj niso sprejemali teh »**Sinderlingov**« niti cesarski uradi, kakor sodišča, mitnice i. dr. Novčna reforma je bila neizogibna. S tem pa se začne v numizmatiki novi vek.

I. Breški pfenigi.

Viri: Luschin: Pettauer-Friesacher Gepräge. Num. Zeitsch. Wien 1870, II. zv., str. 494—502. — Umrisse zur Münzgeschichte der altösterreich. Lande im Mittelalter. Num. Zeitsch. Wien. N. F. II. zv., str. 137—190. — Steirische Münzfunde — Allgemeine Münzkunde und Münzgeschichte — Beiträge zur Münzgeschichte in Steiermark im Mittelalter. Num. Zeitsch. Wien, XI. zv., str. 243—269. — Friesacher Münzfunde. Jahrb. f. Altertumskunde 1911, V. zv., str. 188—210. — Brakteatenfund zu Prebl in Kärnten. Mitteil. der num. Ges. in Wien 1920, št. 23—24. — Friesacher Pfennige. Num. Zeitsch. Wien 1922, str. 89—118; 1923, str. 33—114. — Frizaške kovnice novca za trgovinu s Hrvatskom i Slavonijom na Dravi, Savi i donjokranjskoj Krki. Starinar. Beograd 1925, str. 3—16. — Ostala literatura je navedena v besedilu.

A. Pojem in splošni zgodovinski razvoj.

1. **Pojem.** Z izrazom breški pfenigi (nem. Friesacher Pfennige ali Friesacher; lat. friesaticus, frisacensis) v ožjem pomenu označujemo (srebrne) novce, ki so jih kovali solnograški nadškofje prilično od začetka XII. do polovice XIV. st. v Brežah na Koroškem in še v nekaterih drugih kovnicah. Ti novci so se radi svoje polne vrednosti kmalu udomačili in se za časa križarskih vojn naglo razširili daleč preko mej svoje prvotne domovine. Osvojili so si vse slovenske dežele, Hrvaško, Slavonijo, Bosno in Dalmacijo (torej znaten del naše sedanje države), nadalje Furlanijo in Ogrsko do izvira Tise. Tako so ustvarili solnograški nadškofje novce, ki

¹⁹⁾ Prvotno so imeli kovno pravico samo državni vladarji. Pozneje so jo podeljevali raznim posvetnim in cerkvenim knezom, običajno s tržno pravico in carino. Zato čitamo v srednjeveških listinah često »mercatus, teloneum et moneta«. Večkrat so velikaši te pravice dali v zakup, jih zastavili i. t. d. Mnogi so si kovno pravico tudi samolastno prisvojili. Zato je v posameznih slučajih težko dognati, kako je kovna pravica nastala. Knezom priznava kovno pravico statutum in favorem kralja Henrika iz l. 1231.

je bil eden najvažnejših mednarodnih plačilnih sredstev te dobe. Ogromni pomen teh pfenigov je razviden iz številnih sodobnih trgovskih listin, kjer čitamo, da so si izgovorili prodajalci mesto slabe domače valute »*bonos et electos friesaticos*«. Umevno je, da so posnemali te novce — bodisi upravičeno (pogodbeno), bodisi neupravičeno — mnogi posvetni in cerkveni knezi. Vsi ti novci so veljali v prometu kot breški pfenigi. Da, v oglejskem patriarhatu je bil »*frisacensis*« uradna označba polnoveljavnih srebrnih novcev celo še v času, ko so dobili oglejski novci povsem drugo obliko²⁰). Splošno priljubljenost breških novcev nam dokazujejo slednjič številne in bogate najdbe, n. pr. v Detti pri Temešvaru (10.000 kom.), v Ostrovu pri Vukovarju (3.500 kom.), v Er-Szodoró na Sedmograškem (3.000 kom.), v Aba Pusztu na Ogrskem (1.500 kom.), v Dobrici v Banatu (600 kom.) i. t. d.²¹). Pod izrazom breški pfenigi v širšem pomenu razumemo torej pfenige, ki so jih kovali razni posvetni in cerkveni knezi po vzorcih breških pfenigov v ožjem pomenu.

Posebno značilni za breški kov so: večja četrtooglasta oblika (ki pa se je večkrat spreminjala) in povdarjen R, medtem ko je A površen, večkrat težko čitljiv. Sem spadajo tudi naši brakteati.

2. Predhodniki breških pfenigov (ok. 975—1125). Najstarejše poročilo o novcih, ki tvorijo predmet razprave, je listina z dne 11. junija 975., s katero je podelil cesar Oton II. materi sv. Heme vdovi Immi pravico kovati lastne novce v Linbedingi pri Strassburgu v dolini koroške Krke.²²) Novci te nastarejše kovnice v naših Alpah se niso ohranili. Gotovo pa so posnemali regensburške pfenige, ki so takrat obvladovali ves jugovzhodni del tedanje nemške države. — L. 996. je podelil cesar Oton III. solnograškemu nadškofu Hartviku kovno pravico.²³) Tudi ti najstarejši solnograški novci so posnetki regensburških pfenigov ter so bili zgled za pfenige, ki sta jih kovala koroška vojvoda Konrad I. (1004—1011) in Adalbero (1012—1035) v neki nam neznani kovnici.²⁴)

3. Doba od ustanovitve kovnice v Brežah do nastopa vlade Eberharda II. (ok. 1125—1200). — Pod nadškofom Konradom I. (1106—1147) so postale Breže (solnograška posest od l. 860.) gospodarsko in politično središče solnograške cerkve na Koroškem. Opirajoč se na omenjeno kovno pravico cesarja Otona III., je ustanovil Konrad I. tu novo kovnico. Zgoditi se je moralo to med l. 1125—1130, ko je nadškof znova utrdil in

²⁰) Ti *frisacenses* so bili skodelasti skrbno izdelani denarii.

²¹) Te najdbe opisujejo, oz. omenjajo: Luschin: *Fries. Pfen.*, *Fries. Münzfunde in Frizaške kovnice*; Brunšmid: *Našašče frizaških novaca u Ostrovu*. *Vij. hrv. arheol. društva*. N. s. IV. zv.; Saria: *Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu*, Beograd 1925, str. 91—97 i. dr. Domače najdbe omenimo na koncu razprave. (Dodatek I.)

²²) »... in loco, qui dicitur Liubedinga in pago Gurketal«. To ime se je ohranilo v vasi Lieding na griču pri Strassburgu. (Luschin: *Fries. Pfen.* III., str. 33; Jaksch: *Mon. Carinthiae* I., št. 8.)

²³) »... monetam Radasponensem in loco Salcburg... construi« (Luschin: *Umriss* I. 1; Hauthaler-Martin: *Salzb. Urkundenbuch* II., št. 63).

²⁴) Streber: *Abh. der Münchener Akademie* I., CL., zv. VII.

olepšal svoj grad na Petrovi gori (Petersberg) pri Brežah. Tu je bila tudi kovnica, kamor je pozval ustanovitelj kovne mojstre iz Kölna ob Renu, ki so kovali tu prve breške pfenige. Ti novci so bili prvotno sirovi in nerodni posnetki kolinskih pfenigov. Tudi je odgovarjala teža (enota) kolinski marki (229.456 g). Sčasoma se je razvila lastna breška enota (»breška marka«), kakor tudi lastni breški kov. Ti najstarejši breški pfenigi [1] so nam znani iz ostankov najdb v Roveretu (Trentinska Benečija) in v Ostrogonu na Ogrskem²⁵). Med temi pfenigi se nahajajo tudi novci koroških vojvodov (Sponheimovcev) Engelberta (1124—1135), Ulrika I. (1135—1144) in Henrika V. (1141—1161), ki se očitno naslanjajo na solnograške-breške pfenige [2 in 3]. Iz tega sledi, da so koroški vojvodi posnemali breške pfenige takoj, ko se je ustanovila breška kovnica. — Ti redki breški novci so predniki kova, ki se je pojavil kmalu na to in se ohranil 36 let, namreč od smrti nadškofa Eberharda I. (1164) do nastopa vlade Eberharda II. (1200). Ti novci se označujejo glasom napisa ERIACENSIS izrecno kot breški pfenigi. Na sprednji strani se nahaja doprsna podoba nadškofova; na zadnji strani pa pročelje cerkve s križem med dvema stolpoma. Ta oblika je ostala neizpremenjena, četudi so se medtem štirikrat menjali nadškofje²⁶) [4]. Med mnogo tisoč pfenigi iz tega časa, ki so se nam ohranili, je samo en komad, ki ima ime nadškofa Adalberta III. To dejstvo dokazuje, da so zasledovali solnograški nadškofje dosledno finančno politiko. Med tem ko so ostali posvetni in cerkveni knezi bodisi vsled potrebe, bodisi iz dobičkaželjnosti skoraj vsako leto obnavljali svoje novce, so solnograški nadškofje skrbeli za to, da so si njihovi polnovredni novci osvojili denarni trg v vseh sosednih deželah in okrepili tako ugled in moč solnograške cerkve. Naravno je, da so se čutili ostali knezi prikrajšane in da so vsled tega — bodisi z dovoljenjem solnograških nadškofov, bodisi samolastno — posnemali breške pfenige, pogosto na škodo solnograške cerkve.

Proti tej zlorabi je nastopil odločno nadškof Adalbert III. ter izposloval od cesarja Henrika VI. v Milanu dne 1. VI. 1195 razsodbo državnega sodišča, da ne sme v bodoče nihče brez izrecnega dovoljenja solnograškega nadškofa na ozemlju, kjer ima nadškof cerkveno oblast, posnemati njegovih novcev²⁷). To dovoljenje so imeli odslej le še koroški vojvodi, oglejski patrijarhi, Babenberžani in še nekateri drugi knezi, ne pa n. pr. bam-

²⁵) Luschin: Fries. Münzfunde.

²⁶) Eberhard I. († 1164), Adalbert III. (1164—1174), Henrik (1174—1177), Konrad III. (1177—1184); druga vlada Adalberta III. (1184—1200).

²⁷) Quod nullus omnino per totum archiepiscopatum Salzburgensem monetam cudere debet in forma monetæ Salzburgensis nisi tantum monetarii archiepiscopi, hii scilicet, quibus ipse hoc faciendum commiserit (Luschin: Umriss 1. 12).

berški škofje do 1242 in krški škofje. Slednji so si na podlagi ponarejenih listin prisvajali kovno pravico²⁸).

4. Doba nadškofa Eberharda II. (1200—1246). Dne 20. IV. 1200 je bil izvoljen kot naslednik nadškofa Adalberta III. mladi briksenški škof Eberhard iz plemiške rodbine Regensburg. Ž njim je zasedel stol sv. Ruperta eden najodličnejših cerkvenih knezov srednjega veka, ki je 46 let krepko in modro vladal svojo nadškofijo. Predvsem je odpravil neprijetno varuštvo, ki so si ga prilaščali nekateri posvetni knezi nad solnograško cerkvijo. Skrbno je čuval svoje pravice napram podrejenim škofom, ki so mogli dobiti kovno pravico le od njega v zajem. Doba tega odličnega kneza je bila zlata doba breških pfenigov. Novci, ki jih je koval deloma v Brežah, deloma tudi v drugih kovnicah, ki jih je ustanovil, so izredno številni in raznolični. Žal, da se nam niso ohranile njegove tozadevne odredbe. Vemo le, da je ustanovil tudi pri nas več kovnic, ki jih opišemo pozneje. Ugotoviti njegove novce ni težko, ker imajo navadno vsi njegovo ime † EBERHARDVS (— EPS) in označbo kovnice, n. pr. FRI-SACH [5]. Mnogoštevilne in bogate najdbe teh novcev nam omogočajo točno ugotovitev posameznih vrst. Ti številni in različni novci utrjujejo domnevo, da je opustil Eberhard II. dotedanjo finančno politiko solnograških nadškofov in uvedel zopet letno obnovo novcev, ker so tuji knezi zlorabljali njegove novce. Podrobnosti niso znane.

5. Doba propada breških pfenigov (1246 — ok. 1350). Žalostne razmere po smrti nadškofa Eberharda II. († 1. XII. 1246 v Brežah) kakor boji in spletke nadškofa Filipa Koroškega (1247—1256), ki so spravili slednjič nadškofijo v odvisnost koroških vojvodov, ter nasprotstvo med solnograškimi nadškofi in habsburško dinastijo, ki je prenehalo šele z drugim dunajskim mirom (24. IX. 1297), se zrcalijo tudi v propadu breških pfenigov. Podobe na novcih so zanemarjene, napisi so nejasni in često nesmiselni. Pod nadškofom Filipom Koroškim spremene pfenigi svojo prejšnjo obliko in postanejo tanjši. Kov na A postaja vedno bolj ploščnat in nejasen. Četudi se uporabljata še vedno dva kolka (za obe strani novcev), napravljajo mnogi pfenigi — posebno od 1250 dalje — vtis enostranskih novcev. Slednjič se pojavijo v nekaterih kovnicah na Sp. Koroškem brakteati. Še jasnejše se zrcali ta propad v pogodbi, ki jo je sklenil nadškof Vladislav s koroškim vojvodom Ulrikom III. Sponheimskim v Hohenfeldu pri Medvodah na Koroškem dne 14. VII. 1268. Glasom te pogodbe nadzorujeta pogodbenika medsebojno nadškofijsko kovnico v Brežah in vojvodske kovnice v Sv. Vidu, v Velikovcu in v Slovenj-

²⁸) Luschin: Fries: Pfen. III., str. 108—111: Das angebliche Münzrecht der Gurker Bischöfe. Novci krških škofov niso znani. Tudi lavantinski, sekovski in drugi tu neomejeni škofje v tedanjih slovenskih deželah niso imeli kovne pravice.

gradu, »da se denar ne poslabša«²⁹). Iz te dobe sta omembe vredni še dve drugi pogodbi, ki se nanašata na breške pfenige. Dne 22. X. 1286 sta se pogodila namreč nadškof Rudolf pl. Hoheneck in vojvoda Majnhard II. v Judenburgu radi svojih kovnic v Brežah, oziroma v Sv. Vidu in v Velikovcu, da se uvede v teh kovnicah kot enotna novčna teža dunajska marka (= 275.347 g), tako da kujejo te kovnice od svečnice 1287 dalje iz ene marke 344 pfenigov (v povprečni teži à 0.80 g) in da ostanejo ti pfenigi neizpremenjeni do 25. VII. 1289 (Luschin: Umrisse I. 51). Ti novci [17] vsebujejo 0.883 čistega srebra. Ta pogodba je ostala v veljavi, kakor povdarja drugi dogovor z dne 24. VIII. 1334, do XIV. st. Dogovor iz leta 1334. določa, da velja prvotna pogodba tudi za vojvodsko kovnico v Slovenjgradcu ter zniža obenem čisto vrednost srebra (na 0.834). Teža komada pa je ostala neizpremenjena. Na vsakih 15 mark kovanega denarja odpade en polovičar. Novci se obnove letno. Na Koroškem veljajo samo novci teh štirih kovnic. Raba oglejskih novcev, srebra v palčicah i. t. d., se prepove (Luschin Umrisse I. 106). Med tem zgube breški novci povsem svoj prejšnji pomen. Trgovske zveze z Ogrsko je prekinil veliki mongolski vpad (1240—1241), ki je uničil blagostanje dežele, ki se je opomogla šele po desetletjih. V tem času so se uveljavili na Ogrskem že dunajski pfenigi. Drugod se uveljavljajo poleg dunajskih še graški, oglejski in drugi novci. Slednjič postanejo breški pfenigi brezpomembni deželni novci. To nam dokazuje pred vsem dejstvo, da se nahajajo med poznejšimi najdbami (izven Koroške) le še posamezni komadi breških pfenigov. Po l. 1340. nimamo o breški kovnici nikakih poročil. Zadnji znani breški pfenigi nudijo žalostno sliko: kovi so zanemarjeni (večkrat celo izpuščeni), oziroma nerodni posnetki prejšnjih pfenigov.

B. Kovnice solnograških nadškofov v Ptuj, v Rajhenburgu in v Brežicah.

Poleg glavne kovnice v Brežah so ustanovili razni solnograški nadškofje še več drugih kovnic. Za našo zgodovino so važne samo kovnice, ki jih je ustanovil nadškof Eberhard II. na ozemlju bivše Spod. Štajerske v Ptuj, v Rajhenburgu in v Brežicah.

1. **Ptuj.** — Ok. 1220 sta se dogovorila nadškof Eberhard II. in vojvoda Leopold VI., da ustanovita za svoja posestva na Štajerskem skupno kovnico v Ptuj. Da sta si v to svrho izbrala Ptuj, je umevno, ker je cvetela tu v tem času trgovina z Ogrsko in Hrvaško. Tudi je bil vojvoda kot štajerski deželni knez zaščitnik solnograškega Ptuja. K pogodbi se je odločil vojvoda, ker njegova kovnica v Gradcu ni uspevala vsled pre-

²⁹) »... ne monetæ nostræ per Carinthiam ab aliquo depraventur«. (Luschin: Umrisse I. 49).

velike konkurence breške kovnice. Nadškofu pa je nudila pogodba znatne koristi. Po tej pogodbi bi si namreč delila pogodbenika dobiček skupne kovnice, razen tega pa še dohodke, ki so pristojali vojvodu kot zaščitniku mesta (carino in sodne pristojbine). Predno se je kovnica ustanovila, je prosil previdni nadškof papeža Honorija III. (1216—1227) za odobritev pogodbe. Nato je odredil papež dne 15. I. 1220 poizvedbe³⁰). Poizvedbe, ki so jih po papeževem naročilu vodili opat pri Sv. Križu (Heiligen Kreuz) in prošta pri Sv. Florijanu in iz Reichersberga, so bile ugodne za solnograško cerkev. Šele na to (1222) sta začela pogodbenika kovati v novoustanovljeni kovnici skupne pfenige po breškem kovu. Vsi pfenigi imajo enake podobe in imenujejo včasih ime nadškofovo EBERHARS - EPS [6], včasih vojvodovo DVX LIVPOLDVS [7]. Prevladujejo pa novci z vojvodskim naslovom. Ptujška kovnica je obstajala le kratko, ker je pogodba ugasnila najkasneje s smrtjo Leopolda VI. l. 1230. Kovnica se je nahajala po tedanjem običaju na gradu.

2. Rajhenburg. — Med tem je ustanovil Eberhard II. novo kovnico v Rajhenburgu ob Savi. Kovnica je bila na gradu, kjer je živel v tem času župnik Rupert s štirimi kaplani. V listinah se kovnica ne omenja. Našli so se samo (v Aba Pusztii) nekateri komadi z dvema različnima kovoma in s krajevno označbo RICHBVR. To dokazuje, da je obstajala rajhenburška kovnica le kratko časa.

3. Brežice. — Ker je bil Rajhenburg neprimeren kraj, je premestil nadškof ok. l. 1225. kovnico na skrajno jugovzhodno mejo svojih posestev, v novoustanovljene Brežice ob Savi. Brezdvomno so bile Brežice že takrat važna trdnjava in trgovska naselbina. Iz te kovnice so nam znani razni pfenigi s krajevno označbo DE RAINE. Sodobne listine jih imenujejo »Rainer« ali »moneta de Rain«. Imeli so isto vrednost kakor kostanjeviški pfenigi³¹). Prvotno so se »rainerji« ravnali po breškem kovu. Po mongolskem vpadu na Ogrsko je kovnica ustavila obratova-

³⁰) Izvirnik (izdan v Lateranu) se nahaja v drž. arhivu na Dunaju in se glasi v izvlečku: »Venerabilis frater noster . . . Salzbugensis episcopus transmissa nobis petitione, monstravit, quod nobilis uir . . . dux Austrie, advocatus burgis Petouie, monetam suam, quam habet in burgo suo de Graze tali uult conditione transferre, quod omnes prouentus Petouie in theloneis uel moneta seu iurisdictionibus consistentes sint eidem archiepiscopo et duci communes. Unde idem archiepiscopus nobis humiliter supplicavit, ut cum id credat ad utilitatem Salzbugensis ecclesie prouenire, celebrandi contractum huiusmodi sibi cum capituli sui consensu licentiam concedere dignemur . . .« (Luschin: Die Pettau-Friesacher Gepräge, str. 4.).

³¹) Tako so se n. pr. glasom pogodbe z dne 26. decembra 1252 zavezali plačati Ulrih Reifenberški, njegovi sinovi in solnograški nadškof Filip Koroški Henrik Ostrovrharju kot odkupnino za nekatera posestva solnograške cerkve, ki so mu bila zastavljena: » . . . pro 400 marcis denariorum monetae de Rain vel de Landestro, quam ex hlis duxerit (nam. Ostrovrhar) acceptandum«. Luschin: Fries. Pfen. III., str. 63; Umrise, l. 55.

nje. Poznejši novci posnemajo graški kov. Domnevno je kovnica prenehala koncem XIII. st., ker se po 1283 ti novci več ne omenjajo.

C. Kovnice koroških vojvodov pri Sv. Vidu ob Glini, v Velikovcu in v Kostanjevici.

1. Najznamenitejša in najstarejša kovnica koroških vojvodov je bila v njihovi prastari prestolnici **Sv. Vidu ob Gl.** Verjetno je, da so kovali tu svoje pfenige že v. Engelbert, Ulrih I. in Henrik V. Brezdvomno je obstajala kovnica že ok. l. 1200 in obratovala nato kakih 150 let. Od l. 1230. so imeli novci te kovnice isto veljavo kakor breški (solnograški) pfenigi. Starejši novci imajo krajevne označbe, n. pr. SANT VEIT [9], MON. SCI. VIT.; VITVS. Zanimiv je pfenig vojvoda Bernharda II. (1201—1256) z napisom † HERZO(G) BERNHART, ker je to prva nemška označba vladarja v alpskih deželah. Vpad Mongolov na Ogrsko je znatno oviral delovanje kovnice, kar je posledica prekinjenih trgovskih zvez. O l. 1256. so novci — z redkimi izjemami — molčeči [18]. Zadnje breške pfenige je koval tu vojvoda Oton Veseli (1335—1343). — V dobi »šinderlingov« (1461—1469) so kovali tu dunajske pfenige.

2. **Velikovec** je bil (od ok. 1122) v posesti Sponheimovcev. Pozneje je prišlo mesto za kratko dobo v posest samostana Sv. Pavel v Labodski dolini. Vojvoda Bernhard si je osvojil mesto, ki je ostalo odslej stalno v posesti koroških vojvodov. Kovnica se je nahajala v utrjenem gradu. Novce so kovali izza zadnjih let vlade Bernharda v obliki brakteatov. Zanimivi so brakteati z napisom KARINTIA kakor tudi novci zadnjega Sponheimovca Ulrika III. († 1269) z napisom DVX OVLRIKVS [14]. Nadalje so nam iz te kovnice znani novci kralja Přemysla Otokarja II. in Majnharda Goriškega (upravitelj od 1277, v. 1286, † 1295).

3. **Kostanjevica (Landestrost).** — Postanek Kostanjevice je sporen. Vsekako je stal že ok. 1215 na otoku Krke utrjen grad Landestrost, ki naj bi služil okoličanom v času sovražnih vpadov kot pribežališče (Valvasor III., str. 329³²). Tu je ustanovil vojvoda Bernhard kovnico, kjer so kovali prvotno novce po oglejskem kovu. Ker se ti novci niso obnesli, so kovali od ok. 1220 breške pfenige z označbo LANDESTROST [8]. Kakor nam pričajo najdbe, so se razširili ti novci celo na Ogrsko (1220—1235). Po mongolskem vpadu so kovali zopet oglejske novce; potem pa breške pfenige, ki se imenujejo v listinah iz l. 1252. gl. op. 31) in 1256. Přemysl Otokar II. je podaril glasom listine od 24. XI. 1270 (v dež. arhivu v Ljubljani) kostanjeviškemu samostanu ^{1/10} svojih dohodkov gradu, mestu in kovnici³³). Tej kovnici pripisujejo brakteate (najdene v Starem

³²) »... plebanus de Landestrost« se omenja l. 1220. Kos: Gradivo V., 165.

³³) »... in decimis censibus, officiis et moneta«. Luschin: Fries. Pfen., str. 78.

gradu pri Kostanjevici), ki jih je koval Přemysl Otakar II. kot gospod Slovenske marke [8]²⁴⁾. Zadnjič se omenjajo kostanjevski novci v računih iz l. 1283. V listinah se imenujejo ti novci tudi »denarii Carniolenses«.

D. Kovnice rodbine Andechs-Meran v Slovenjgradcu, v Kamniku in v Hrvatskem Brodu (Gutenwert).

Knežja rodbina Andechs-Meran, ki je imela obširna posestva na Primorskem, Kranjskem in Štajerskem, je kovala lastne novce vsled svoje suverenitete, ki jo je (s posestvi vred) podedovala po rodbini Weimar-Orlamünde in s pridobitvijo mejne grofije Istre (1173). Za našo zgodovino so važne kovnice, ki jih je ustanovila ta rodbina v Slovenjgradcu, v Kamniku in v Hrvatskem Brodu (Gutenwert) na Dolenjskem.

1. **Slovenjgradec** je bil v tem času važno tržišče s Koroško. Zato je ustanovil tu v začetku XIII. st. mejni grof Henrik IV. (1204—1228) kovnico na gradu, ki je stal na mestu, kjer stoji sedaj cerkev sv. Pankracija. Notranjost cerkve je bila nekoč palača gradu, stolp pa utrdba. Grad je prezidal v cerkev cesar Friderik III. Ostanke nekdanje kovnice (topilnice) je našel notar Winkler. V tej kovnici so kovali breške pfenige s krajevno označbo GRA CENSES. Po smrti ustanovitelja je podedoval kovnico in mesto njegov mlajši brat, tedanji oglejski patrijarh Bertold V. († 1251), ki se označuje na teh novcih z BERTOLDVS ali PERCHTOLDVS. Bertold je zapustil Slovenjgradec oglejski cerkvi, ki je posedovala mesto do l. 1261. Pozneje je bil lastnik mesta in kovnice zadnji Sponheimovec Ulrik III. († 1269), čigar žena Neža je bila nečakinja mejnega grofa Henrika IV. Kovnica je prenehala ok. 1268. — V XIV. st. je bil Slovenjgradec v zastavni posesti Konrada Auffensteina, ki je koval tu nekako v letih 1328—1334 pfenige po breškem kovu.

2. **Kamnik.** — Tudi Kamnik je bil v tem času važno tržišče. V začetku XIII. st. je bil lastnik mesta mejni grof Henrik IV. Po njegovi smrti je podedovala Kamnik in ostala kranjska posestva Neža, ki se je l. 1229. poročila z zadnjim Babenberžanom Friderikom II. Bojevitim. V drugem zakonu je bila poročena z vojvodom Ulrikom III., ki je po svoji smrti izročil mesto z ostalimi posestvi svojemu sorodniku Přemyslu Otokarju II. Poznejši lastniki so bili goriški grofje in od l. 1335. Habsburžani. — Kovnica se je nahajala tu že v začetku XIII. st. na Malem Gradu. Do 1220 so kovali novce po breškem kovu. Iz te dobe so nam znani pfenigi mejnega grofa Henrika IV. (ki se imenuje na novcih prvotno comes, pozneje marchio) z napisom STAI † NE. — Poznejši novci so posnetki skodelastih oglejskih denarijev. Kdaj je kovnica prenehala, ni znano. Iz listin je raz-

²⁴⁾ Te brakteate je opisal Kubitschek v Mitteil. d. Zentralkomm. f. Kunst u. hist. Denkm. I. 1904., 3. Folge, 5. zv.

vidno le, da so kovali tu breške pfenige še za časa vojvode Friderika II. Bojevitega.

3. **Hrvatski brod** (Gutenwert). — Pri Škocijanu ob Krki (med Brežicami in Sotesko) je stala dvorna pristava Gutenwert (Gutenwerde) z brodom, ki se imenuje še sedaj Hrvatski brod. V zač. XIII. st. so bili lastniki marke brižinski (Freising) škofje (Oton II. 1180—1220). Pozneje so jo dobili v zajem oziroma v last Andechs-Merani (mejni grof Henrik IV.), Babenberžani (vojvoda Friderik II. Bojeviti) in slednjič vojvoda Bernhard Koroški († 1256). V listinah se omenja kraj zadnjič l. 1321.³⁰⁾ — Razen dvomljivega pfeniga škofa Otona II. so nam znani iz te kovnice breški pfenigi mejnega grofa Henrika IV. z napisom GVTENWERT [8]. — Omenimo še, da brižinski škofje niso kovali za svoja obširna posestva na Gorenjskem (ki so jih posedovali že od l. 973.) posebnih novcev.

E. Kovnici bamberskih škofov v Beljaku in Grebinju.

Bamberski škofje so kovali za svoja posestva na Koroškem že od vsega začetka breške pfenige, ne da bi imeli za to dovoljenje. L. 1242. pa je podelil cesar Friderik II. škofu Henriku (1222—1258) in njegovim naslednikom to pravico³¹⁾.

1. **Beljak**. — Na mestu sedanjega Beljaka je stala že ok. l. 1000. pristava (curtis stabularia) bamberskih škofov. Vsled ugodne lege se je naselbina hitro razvila v važno postojanko za trgovino z Italijo. Novci te kovnice (leto ustanovitve ni znano) so redki. Kovala sta jih škofa Oton II. (1177—96) in Eckbert (1203—1237).

2. **Grebinj**. — Še pred l. 1146. so zgradili bamberski škofje 7 km severovzhodno od Velikovca grad Grebinj (Griffen), okoli katerega je nastal trg istega imena, ki se omenja v listinah že l. 1237. Kovnica na gradu je bila ustanovljena ok. l. 1242. Kakor v Velikovcu so kovali tudi tu brakteate, posebno pod škofom Bertoldom (1258—1285).

F. Breški pfenigi štajerskih vojvodov.

Breški (solnograški) pfenigi so se hitro udomačili tudi v onih delih Štajerske, ki niso bili last Solnograda. To je bil domnevno vzrok, da so ustanovili štaj. deželni knezi lastni kovnici v Gradcu in v Oberzeiringu (Zg. Štajersko), kjer so nekaj časa kovali novce po breškem kovu. Graško kovnico je ustanovil vojvoda Leopold VI. Slavni med l. 1210—

³⁰⁾ Listina od 4. avgusta 1321 v muz. arh. v Ljubljani.

³¹⁾ »... ut apud Villacum novam monetam cudi faciant, que Frisacensi equipolleat in pondere et valore et apud Griuen eadem sibi gratiam de simili moneta cudenda duximus faciendum...« Luschin: Fries. Pfen., str. 98.

1215. Po ukinitvi ptujske kovnice (1230) je otvoril vojvoda Friderik I. Bojeviti kovnico znova. Tu so kovali breške pfenige do srede XIII. st. — Kovnica v Oberzeiringu je za našo zgodovino brez pomena.

G. Breški pfenigi oglejskih patrijarhov.

Oglej je imel kovno pravico že od l. 1028.³⁷⁾ Kljub temu so se posluževali patrijarhi (posebno za Furlanijo) rajši lahkinih in manj vrednih skodelastih novcev cesarskih kovnic v Veroni in Benetkah. Šele patrijarh Peregrin (Pilgrim) I. (1130—1161), ki je kot Korošec (Sponheimovec) poznal breške pfenige, je začel kovati novce po breškem kovu. Njegovemu zgledu so sledili posebno patrijarhi Ulrik (1161—1182), Gottfried I. (1182 do 1192) in Peregrin (Pilgrim) II. (1195—1204) [13], ki so do ok. 1218 kovali breške pfenige in jih označili izrecno kot »frisaccenses«. Pri nas so bili razširjeni ti novci posebno tam, kjer je imela oglejska cerkev svoja posestva.

H. Breški pfenigi goriških grofov.

Goriški grofje so kovali (domnevno vsled svoje suverenitete) lastne novce nekako od l. 1210. v Lienzu (Tirolsko), pozneje tudi v Latisani (tedaj Porto Tesana). Slednjo kovnico so kmalu opustili; kovnica v Lienzu pa je obstajala do l. 1500., ko je rod izumrl. Novci goriških grofov posnemajo v splošnem oglejski denar. Znani so nam pfenigi, ki sta jih kovala goriška grofa Majnhard III. (1220—58) in Albert I. (1258) po breškem kovu. Slične novce so kovali goriški grofje kot koroški palatini ok. 1258—1311 v Zg. Beli (Obervellach im Mölltal) [16]³⁸⁾.

II. Oglejski novci.

Viri: Poleg prej navedenih virov: Luschin: »Die Agleier« in »Münzfund von Laniše«, Wiener num. Zeitschrift III., 1871. — Friesacher Pfennige.

Z izrazom »oglejski novci« (nem. Agleier, Aglier i. dr.; pozneje Friauler, Frioler muncz i. t. d.; lat. Aquilegensis moneta, Aquilenses i. t. d.) v širšem pomenu označujemo denarije, ki so jih kovali razni knezi po vzorcu novcev oglejskih patrijarhov³⁹⁾. Tipičen znak teh starejših novcev je njihova skodelasta lahko vzbočena oblika (gl. slika v besedilu). »Zlata doba« teh novcev je bila od XIII. do srede XIV. st. Pozneje so kovali

³⁷⁾ Glasom listine c. Konrada II. od 11. septembra 1028. Kos: Gradivo IX., št. 81.

³⁸⁾ Ogrski oz. hrvaški breški pfenigi Andreja II. (kot hrv. ban 1197—1204, kot ogrski kralj 1204—1235) so za našo zgodovino brez pomena. Brunšmid: Najstariji hrv. novci. Vijestnik. N. s. IV. zv.

³⁹⁾ V tem smislu rabi ta izraz tudi Pegoletti v svoji knjigi »Pratica della marcatura« iz l. 1340. Dimitz: Geschichte Krains. 1874. V. knj., str. 331.

oglejski patrijarhi novce (do l. 1435) po tedanjih italijanskih vzorcih. Ker so bile vse kovnice izven naše domovine, nimajo novejši oglejski novci za našo zgodovino večjega pomena⁴⁰⁾.

A. Oglejski patrijarhi. Prehod od novcev breškega kova k skodelastim novcem se začne pod patrijarhom Peregrinom II. (1199 do 1204). Pod njegovim naslednikom patrijarhom Wolferjem (1204—1218) so se ti novci povsem udomačili. Vsled žalostnih razmer v solnograški cerkvi, ki so povzročile propad breških pfenigov, so se ti enakomerno, skrbno in lično izdelani novci hitro razširili. Pri nas so bili v prometu predvsem na Primorskem in Kranjskem; deloma tudi na Štajerskem do Drave in na Koroškem (torej prilično po vsem našem ozemlju) in so uspešno tekmovali z ostalimi novci. Za našo zgodovino so važni, ker nam kažejo ugled in moč oglejskega patrijarhata v tem času.

B. Tržaški škofje. Izmed cerkvenih knezov, ki so posnemali skodelaste oglejske novce, so za našo zgodovino važni le tržaški škofje. Kovati je začel te novce škof Konrad Pertica (1213—1230). Zelo pogosti so novci škofa Arlongusa I. (1254—1281). Tržaška kovnica je prenehala za časa škofa Rudolfa I. Pedrassano (1303—1304). Razen škofov, ki so kovali te novce, imenujejo napisi na novcih tudi mesto CIVITAS A TRIESE in CIVITAS TERGESTVM.

C. Goriški grofje. Omenili smo že, da posnemajo goriški grofje v splošnem oglejske novce. Iz te dobe je zanimiv posebno novce grofa Alberta II. (1271—1304) iz njegove kovnice v Lienzu z napisom A.: + ALBERTUS COMES in R.: GORICE DELVON (radi označbe mesta!).

D. Kovnici koroških vojvodov v Ljubljani in v Kostanjevici (Landestrost).

1. Ljubljana se omenja že l. 1144. kot sedež brata koroškega vojvode⁴¹⁾. Kovnico je ustanovil ok. l. 1215. (sočasno s kovnico v Kostanjevici) vojvoda Bernhard. V listinah se omenja »Laibacensis moneta« šele v l. 1248—1274. Novci posnemajo kov patrijarha Wolferja in imajo napise LAIBACENSES DE, LEIBACENSES DE in CIVITAS LAIBAC. Zanimiv je novce, ki predstavlja na A. stoječega vojvoda z ogledalom (?) in lilijo in z napisom BERNAR—DVS—DVX, na R. pa sv. Petra med stolpoma in z napisom CIVITAS—LAIBAC. (Luschin: Laniše). Po lični izdelavi novcev sodeč, so bili kovni mojstri Italijani. — Po l. 1274. zgine o tej kovnici vsaka sled. Oživela je zopet v dobi »šinderlingov« koncem srednjega veka.

⁴⁰⁾ V mariborskem muzeju se nahaja lepa zbirka novcev oglejskih patrijarhov iz dobe 1351 do 1418. Najdišče ni znano.

⁴¹⁾ Kos: Gradivo V., 115.

2. Isti vojvoda je koval slične novce v *Kostanjevici* (Landestrost). Tako se nahaja n. pr. v *Luschinovi* zbirki novce z napisi A.: *BERNARDVS — DVX . C. in R. : + LANDESTRO DENARI*. Drug novce s krajevno označbo *CIVITAS LADESTRO* se je zgubil. Podobne novce so kovali tu — četudi kratko — po l. 1240.

V »*Rationarium Styriae*« iz l. 1265. se omenjajo dohodki kovnic kranjskega deželnega kneza, žal brez specifikacije⁴²⁾.

E. Omenili smo že, da so kovali oglejske novce po l. 1220. tudi v *Kamniku*. Ti novci imajo napis *CIVITAS STAIN*.

Ljubljanski novce vojvoda Bernharda II. (1201—1265).

A.: sedeč o. z žezlom iz lilij in pergamentnim ovitkom *BERNARDVS DVX*

R.: štirinogati zmaj † *LEIBACENSES DE*

III. Graški pfenigi.

Viri: Dworschak: Studien zum österr. Münzwesen 1247—1460. Wr. num. Zeitschrift, XIII. zv. (1920). — Dworschak: Anfänge des österr.-steirischen Münzwesens. — Luschin: Allgemeine Münzkunde und Münzgeschichte. — Steirische Münzfunde. — Umriss einer Münzgeschichte altösterr. Lande im Mittelalter. — Beiträge zur Münzgeschichte in Steiermark im Mittelalter.

Za bivšo Sp. Štajersko so posebno važni graški pfenigi (nem.: Grazer Pfenige; lat. gracenses). Tudi ta izraz je kolektiven, ker označujejo ž njim vse pfenige graškega kova. »Graške« pa jih imenujemo po glavni kovnici. Do l. 1300. so bili novci bolj okrogli; pozneje so postali bolj četverkotni. V splošnem so precej tenki. Slike in napisi na A so krepki in jasni, na R (do 1300) površni, tako da jih je težko spoznati. Pozneje zgine zadnja stran popolnoma (enostranski novci) [30—36]. Graški pfenigi tvorijo prehod med breškimi in dunajskimi pfenigi.

A. **Predhodniki.** Dworschak (Studien) je na podlagi najdb v *Rakwitsu* (1140)⁴³⁾, *Hanburgu* (1145), *Ostogonu* (1147) i. dr. dokazal, da so kovali lastne avstrijsko-štajerske novce po *regensburškem* kovu že ok. l. 1130., v raznih kovnicah sedanje Gornje in Nižje Avstrije. Na tem mestu omenimo le kovnico v *Ennsu*, ker je bila ta kovnica do l. 1254. štajerska in šele na to avstrijska. Ustanovil jo je ok. l. 1180. prvi štajerski vojvoda *Traungavec Otokar I.* (1180—1192), ki je dobil mesto po *pregnanstvu* bavarskega vojvoda *Henrika Leva*. Pozneje (od 1192) so bili lastniki mesta *Babenberžani*.

⁴²⁾ Dopsch, Die Landesfürstl. Gesamturbare der St. 51, 58, 173, 295.

⁴³⁾ Letnice v oklepajih povedo, kdaj so bili novci zakopani

Pfenige te kovnice imenujejo sodobne listine »Aenser«, »ensarii« in »denarii Anasanes« [19, 38]. V dobi medvladja je koval tu pfenige tudi cesar Friderik II. [39]⁴⁴⁾.

B. Graški pfenigi se pojavijo v času medvladja (1246—1276). Iz te viharne dobe, ko so se borili za posest štajerske vojvodine razni vladarji, predvsem kralj Přemysl Otakar II., ogrski kralj Bela IV. (oz. Štefan V.) in kralj Rudolf I. Habsburški, imamo iz graške kovnice več zgodovinsko važnih in zanimivih pfenigov. Redki in dragoceni so pfenigi, ki sta jih kovala tu dalmatinski ban Štefan Subić kot štaj. deželni glavar in ogrski kr. namestnik v l. 1254—1258 [23] in kralj Štefan V. (1258—59) z napisom † REX — STEPHANVS [22]. Na vlado kralja Přemysla Otakarja II. nas spominjajo pfenigi z napisi: MVNE—GRETZ [21], MONETASTIRIE [24], SCHILT VON STEIR [27]. — Rudolf I. Habsburški pa je koval tu v l. 1276.—1282. pfenige z napisi DE GREIZ [26] in RVD — OLF [29]. Najznamenitejši novc te kovnice pa je pfenig, ki ga je koval Rudolf I. v spomin na mir s Přemyslom Otakarjem II. decembra 1276. Na novcu je upodobljen kralj kot sodnik. V desnici ima meč, levico pa ima dvignjeno. Okoli podobe je napis IVDICA RE(X) [20]⁴⁵⁾. — Od vojvode Albrehta I. (1282—1308) so govoreči novci vedno redkejši in manj zanimivi. Večkrat je označeno ime vladarja samo z začetno črko [30—33] n. pr. R na pfenigih Rudolfa III. (1306—1307) [31]. Iz dobe 1365—1409 so znani skoraj sami molčeči novci [34, 35].

Graške pfenige so kovali tudi v drugih kovnicah. Za slovensko zgodovino je važna samo kovnica solnograških nadškofov v **Brežicah**, kjer je koval nadškof Friderik II. Walchen s Přemyslom Otakarjem II. v letih 1270.—1276. skupne novce po graškem kovu.

V dobo medvladja spadajo tudi zanimivi brakteati z okraski v obliki ribjih kosti, ki so jih našli pred nekaterimi leti v Zmajevi duplini (Drachehöhle) pri Mixnitz-i nad Gradcem. Koval jih je v času 1246—1252 vojvoda Friderik Badenski v neki neznani kovnici. Ali so bili ti brakteati tudi pri nas v prometu, se ne da ugotoviti⁴⁶⁾.

C. L. 1237. je bila odpravljena dotlej običajna letna obnova novcev. Odslej naj bi se obnavljali novci s privoljenjem deželnega kneza le vsakih 5 let. Posledica je bila, da so prišli v promet samo slabi novci⁴⁷⁾. Zato je določil kovni red iz l. 1339., da se naj kujejo po vsaki novi emisiji novci z manjšo težo. Od časa vojvoda Rudolfa IV. (1358—1365) so imeli graški pfenigi isto vrednost kot dunajski. V tej dobi se pojavijo tudi črni

⁴⁴⁾ V tab. II. sta pfenige 38 in 39 uvrščena med dunajske pfenige, ker so pfenigl te kovnice obenem predniki oz. sovrstniki dunajskih pfenigov. Razlika med predhodniki graških in dunajskih pfenigov ni jasna.

⁴⁵⁾ Spominski novci so v srednjem veku redki. Zelo pogosti so v starem in novem veku.

⁴⁶⁾ Dworschak-Friedinger: Ein Brakteatenfund aus Steiermark. Wr. num. Zeitsch. 1923, str. 19—24.

⁴⁷⁾ Koncem XIII. st. je znašala povprečna teža graških pfenigov 0.80 g, čistota pa 0.860.

pfenigi [36]. L. 1409. je vojvoda Ernest Železni (1406—1424) povsem zenačil dunajske in graške pfenige. S tem je prenehala doba graških pfenigov⁴⁸).

Številne najdbe nam kažejo, kako so se graški pfenigi razširjali. Do l. 1300. so se udomačili po vsej Zgornji in Srednji Štajerski do Drave. Južno od tod so se vsaj deloma — posebno v Savinjski dolini — ohranili še breški in drugi novci. Kakih 40 let pozneje so si osvojili že vse ozemlje bivše štajerske vojvodine. Ogromnega pomena, kakor so ga imeli poprej breški in pozneje dunajski pfenigi, graški pfenigi niso imeli. Saj so v »zlati dobi« teh pfenigov (ok. 1340—1380), krožili celo na njihovem ozemlju še vedno številni breški, dunajski in drugi novci. Njihov pomen obstoji predvsem v tem, da nas spominjajo na važen del naše zgodovine. — Okoli l. 1400. so dunajski pfenigi izpodrinili skoraj povsem graške pfenige, tako da je omenjena odredba vojvoda Ernesta Železnega odgovarjala danemu položaju.

IV. Dunajski pfenigi.

Viri navedeni pod III. — Luschin: Wiener Pfenige. Wr. num. Zeitschrift 1875. — Wiener Münzwesen im Mittelalter. Wien 1913. — Die Münzen der Grafen von Cilli. Wr. num. Zeitschrift 1878, str. 364—373.

Vrsto naših srednjeveških novcev zaključijo dunajski pfenigi (nem. »Wiener Pfenige«, lat. »Vienenses«). Tudi ta izraz ima — kakor breški pfenigi i. dr. — kolektiven pomen. Prvotno bolj okrogli, postanejo ti novci okoli 1300 bolj štirioglati. Izrezki so manjši in debelejši kakor pri graških. Podobe in napisi na A. so krepki in jasni, na R. površni, tako da jih je često težko spoznati. V simboliki se naslanjajo na graške novce.

A. **Predhodniki.** Kakor smo že omenili, se pojavijo prvi avstrijski novci ok. l. 1130⁴⁹). Najstarejša kovnica v K r e m s u je dobila večji pomen, ko je postala Vzhodna marka vojvodina (17. 9. 1156). Pfenigi te kovnice so bili do ok. 1200 oficijelni novci avstrijske vojvodine [37]. — Kovnica v N e u n k i r c h n u (N. A.) je bila prvotno last opatov, oz. gospodov Formbach-Neuburg, potem pittenskih grofov in slednjič Traungavcev, ki so jo kmalu premestili v bližnji F i s c h a u, ker se že ok. 1166 omenjajo v listinah »denarii Uiscacenses« [40]. Koncem XII. ali v zač. XIII. st. se je preselila kovnica v novoustanovljeno D u n a j s k o N o v o m e s t o ter nam je iz poznejših časov iz te kovnice znano mnogo pfenigov [41, 42]. Ta kovnica je obstajala še v novem veku. — Kovnica v E n n s u je postala avstrijska po ureditvi mej vsled miru, sklenjenega v Budi (1254).

B. Najvažnejša kovnica je bila na Dunaju, vsled česar se imenujejo vsi ti pfenigi dunajski. Ustanovljena je bila med l. 1177.—1194., najbrže

⁴⁸) Pozneje so kovali v Gradcu dunajske pfenige. Graška kovnica je obratovala do zač. XIX. st.

⁴⁹) Babenberžana Leopold V. (1139—1141) in Henrik II. Jasomirgot (1142—1154) sta kovala razen domačih pfenigov kot bavarska vojvoda bavarske novce v Reznem (Regensburgu).

v zvezi s 3. križarsko vojno, ko je bila potreba po dobrih novcih posebno občutna [43]. V listinah se omenja šele od l. 1204. dalje. Obratovanje je bilo težko, ker ni bilo v deželi srebrnih rudnikov, tako da so morali srebro uvažati iz tujine. Zato je že vojvoda Leopold VI. prepustil obratovanje zasebnikom proti odškodnini⁵⁰). Pa tudi ta način se ni obnesel. Nato je ustanovil isti vojvoda po zgledu raznih nemških mest (n. pr. Köln, Basel i. dr.) družbo kapitalistov t. z. »hišne sodruge« (Hausgenossen), katerim so podelili on in njegovi nasledniki velike pravice (posebno glasom privilegija iz l. 1277.). Vojvoda je bil udeležen na dobičku. Ta družba (ki jo moremo primerjati nekaki narodni banki in obenem finančnemu ministrstvu) je igrala v narodnem gospodarstvu in v politiki večkrat zelo važno ulogo ter se je ohranila še v novem veku. Take družbe so obstajale pozneje tudi drugod, n. pr. v Gradcu. — Kakor drugod, sta bila tudi v Avstriji preklic in obnova novcev običajna, kar je življenje znatno podražilo. Te razmere je skušal ublažiti že vojvoda Albreht II. Modri. Slednjič se je vojvoda Rudolf IV. s pat. iz l. 1359. (Ungeld Patent) odpovedal tem pravicam proti temu, da je dobil $\frac{1}{10}$ dohodkov vseh pijač, ki so jih prodali trgovci in gostilničarji v dednih deželah. — Habsburžani so se naslanjali vedno na svoje dedne dežele. Vsled tega je bila njihova politika v teh deželah centralistična. Saj jih je samo krepka »domača moč« mogla vzdržati na površju. To se kaže tudi v tem, da so skušali ustvariti za vse dedne dežele enoten novc, kar se jim je koncem srednjega veka tudi posrečilo. Naravno so protežirali dunajske pfenige na škodo ostalih valut.

V pol. XIII. st. so vsebovali ti pfenigi 0.63 g čistega srebra; 100 let pozneje pa ok. 0.60 g. V primeri z drugimi novci te dobe so imeli dunajski pfenigi veliko in stalno vrednost. To je bil drugi vzrok, da so se ti pfenigi hitro razširili. Najprej so izpodrinili druge valute na Koroškem in Kranjskem, medtem ko so se jim na Sp. Štajerskem graški pfenigi upirali z veliko težavo še do l. 1409. Medtem so si osvojili denarni trg na Tirolskem, Bavarskem, Češkem, Ogrskem in v Italiji do Florence. Tako so postali dunajski pfenigi koncem srednjega veka mednarodno plačilno sredstvo, kakor so bili nekoč breški pfenigi, samo da je bil njihov teritorialni obseg še večji.

Starejši pfenigi so z malimi izjemami [44, 45] molčeči. Večkrat se nahajajo na R grbi kovnic [39, 42]. Pfenigi XIV. st. nimajo večkrat vidnih R, ker so tako slabo izdelani, da jih komaj opazimo. Přemysl Otokar II., Rudolf I. in Albreht I. so dajali svoje kovnice (slično kakor druga podjetja, n. pr. sodišča, mitnice i. dr.) v zakup. V takih slučajih so zakupniki kovnic — navadno družba kapitalistov pod vodstvom deželnega pisarja

⁵⁰) V tem času se omenja kot zakupnik kovnice Žid Schlom.

radi sigurnosti označili novce na R s posebnimi znaki (grbi) [45, 47]. Posebna vrsta dunajskih pfenigov so »kozli« (»Steinböcke« ali »Pöckler«), ki jih je izdal vojvoda Albreht IV. l. 1399.⁵¹⁾ v namenu zboljšati denar. Ta namera se mu vsled nasprotstva mest ni posrečila. Tako so ostali ti novci nekaj časa poleg ostalih novcev kot trgovski novci v prometu. »Kozli« se imenujejo, ker imajo na A kozlovo glavo [48]. Pfenigi XV. st. so vsi govoreči. Ime vladarja je okrajšano in stoje posamezne črke kakor peresa detelje. V sredi se nahaja znani avstrijski grb s 3 loki [49, 50]. Omenimo še, da so dunajski pfenigi vsled številnih obnov in preklicev v času od XII. do konca XIV. st. mnogovrstni, tako da poznamo nad 150 različnih vrst.

Doba dunajskih pfenigov preneha, ko se ti novci poslabšajo tako, da postane denarna reforma neizogibna. To se je zgodilo pri nas l. 1469., ko so začeli kovati v Dun. Novem mestu prve novodobne groše.

Vse navedeno velja v splošnem tudi za ostale kovnice. Omenimo le, da so v tem času (nekako od l. 1457.) kovali dunajske pfenige tudi v Ljubljani. L. 1461. se omenja v »vnser (t. j. cesarja Friderika III.) münnsmeister hie zu Grätz, zu sand Veit und zu Laybach« Baltazar Egkenperger⁵²⁾.

C. V zvezi z dunajskimi pfenigi moramo omeniti še redke novce **Celjskih grofov** (drž. grofi od 1341, v kneze jih je povzdignil cesar Sigismund 30. nov. 1436 s pravico, kovati lastni denar). Kako veliko ulogo je igrala ta naša najodličnejša domača plemiška rodbina, je splošno znano. Njihovi novci, ki so jih kovali v Celju, posnemajo dunajske pfenige, kar je z ozirom na tedanji pomen teh novcev povsem razumljivo (prim. 49 in 50 s pfenigom grofa Ulrika II.). Tako je koval n. pr. zadnji Celjan Ulrik II. (1454—1456) pfenige s 3 loki, v sredini pa z znanim zvezdnatim grbom obdanim s črkami V—L—R. Sličen je novce s črkami V—L. En tip je molčeč. Dunajski numizm. kabinet hrani kolek celjskih grofov iz ok. l. 1450.

Pfenig Ulrika II. Celjskega.

⁵¹⁾ Letnica ni povsem gotova. Spor je nastal šele v najnovejšem času.

⁵²⁾ Arch. f. Kunde österr. Geschichtsquellen X., št. 480.

Dodatek I.

Najvažnejše najdbe srednjeveških novcev v Sloveniji.

Najdbe srednjeveških novcev v naši domovini so pogoste, kar dokazuje, da sta bila v tem času pri nas promet in trgovina zelo razvita⁵³). Zakladi so nastali ob različnih prilikah, najbolj pogosto ob času vojnih podjetij, nemirov in elementarnih nesreč, ko so ljudje iz strahu pred izgubo zakopali svoj denar v zemljo. Zato je tudi število najdenih novcev dokaj različno. Včasih vsebujejo zakladi samo par komadov, včasih pa tudi več tisoč. Običajno obstoje iz različnih vrst novcev; prevladuje pa navadno ena ali druga vrsta. Najdbe na Primorskem vsebujejo predvsem oglejske, goriške in tržaške novce. Na **Kranjskem** so najvažnejša najdišča: **Laniše**, kjer so našli predvsem oglejske novce (gl. odst. »Oglejski novci«), **Prem** na Notranjskem (posebno tirolski in benečanski novci⁵⁴) in **Starigrad** pri Kostanjevici, kjer so našli (1904) okoli 50 kom. oglejskih, oz. tržaških novcev in že omenjene brakteate Přemysla Otokarja II. Na **Koroškem** sta za našo zgodovino važni najdbi v **Libeličah** (breški pfenigi⁵⁵) in v **Preblu** (Labodska dolina) z znamenitimi koroškimi brakteati⁵⁶). — Posebno bogata na najdbah naših srednjeveških novcev pa je Sp. Štajerska. Te najdbe nam predočuje kronologična preglednica⁵⁷) na naslednji strani.

Poleg teh najdb moramo omeniti še srednjeveške novce (iz XIV. st.), ki so jih našli ok. l. 1888. v **Ptuju** v bližini cerkve sv. Ožbalda. Bilo je baje ok. 10.000 komadov, ki so se skoraj vsi zgubili. Ptujski muzej hrani od te največje najdbe v Sloveniji komaj 20—30 komadov. (Po navedbah g. V. Skrabarja.)

Najvažnejša najdba za našo zgodovino je najdba v Celju (t. 1. preglednice), ker vsebuje 66% breških pfenigov najbližjih kovnic v Slovenjgradcu (iz časa patrijarha Bertholda) in v Kamniku (iz časa mejnega grofa Henrika IV.). Ta najdba nam pojasnjuje tudi izraz »Savinjski pfe-

⁵³) Numizmatika razločuje dve vrsti najdb: najdbe posameznih komadov, ki so važne le, če se najdejo doslej še neznani novci, in takozv. zaklade, ki vsebujejo večje število novcev in ki so za znanost posebno važni.

⁵⁴) Dimitz: Geschichte Krains 1870, V. knj., št. 331.

⁵⁵) Luschin: Fries. Pfen. 113—114.

⁵⁶) Luschin: Der Brakteatenfund zu Prebl in Kärnten.

⁵⁷) Te najdbe so objavili: k 1 Luschin Fries. Pfen. — k 2, 3, 4, 5, 9, 10 in 11 Luschin: Steirische Münzfunde — k 6 Renner: Fund von Wirstein. Mtl. d. öst. Ges. f. Münz- und Medaillenkunde 1915, XI. zv. — k 12 Baumgartner: Münzfund von Dogoše. Mtl. d. num. Ges. Wien 1929, XVI. zv. — k 8 še ni objavljen. Objavi ga Baumgartner. Tuji novci v preglednici niso upoštevani.

nigi« (Seuner Pfennige), ki ga čitamo pogosto v sodobnih domačih listinah. »Savinjski pfenigi« niso posebna vrsta naših domačih srednjeveških novcev, temveč se imenujejo tako pfenigi, ki so bili v srednjem veku v Savinjski dolini v prometu.

Novci naših najdb se nahajajo deloma v domačih, deloma v tujih muzejih (pos. v Gradcu in na Dunaju), deloma v zasebni lasti. Mnogo se jih je tudi zgubilo.

Tek. št.	Najdišče	Število novcev	Novci so bilizakopani leta	Novce so našli leta:	Vrsta novcev			
					breški	graški	dun.	oglej.
1	Celje	ok. 400	1250	1897	„	—	—	—
2	Borl	362	1280	1891	„	„	—	—
3	Vučja ves	255	po 1280	1900	„	„	redki	—
4	Žalec	201	1300	1893	„	„	—	—
5	Ogljenščak pri Zg. Poliskavi	276	1308	1885	„	„	—	—
6	Virštajn pri Podčetrtku	več sto	1320	1914	„	„	—	—
7	Muta	več sto	1365	1884	—	„	—	—
8	Petričkova pristava pri Celju	97	1399	1915	—	„	„	—
9	Sv. Kungota pri Celju	1789	1400	1891	redki	„	„	—
10	Maribor, Koroško predmestje	1865	1400	1866	redki	„	„	—
11	Maribor, Ruška cesta	ok. 700	po 1400	1908	—	„	„	—
12	Dogoše pri Mariboru	398	po 1450	1925	—	vsi iz časa Ernesta Železn.	„	—

Dodatek II.

Pregled naših srednjeveških kovnic.

Sledeča (abecedna) razpredelnica nudi splošen pregled kovnic, ki so se nahajale v srednjem veku na našem tedanjem narodnem ozemlju ali ki so bile z našim denarstvom v neposredni zvezi. Čas obstoja kovnic je naveden samo približno, ker se letnice točno ne dajo ugotoviti. V stolpcu »kovni gospodje« so navedeni samo vladarji, katerih novci so se ohranili. Naravno ni mogoče navesti imen vseh kovnih gospodov (n. pr. solnograških nadškofov i. dr.).

Tek. št. v.	Kovnica	Čas obstoja	Kovni gospodi	Vrsta novcev	O p o m b e
1	Beljak	1177—1237	bamberški škofje	breški	
2	Breže	1130—1340	solnograški škofje	breški	Predhodnica te kovnice je kovnica Imme v Linbedingi ok. 975 (regensb. pf.)
3	Brežice	1225—1241 1270—1283	nadškof Eberhard II. solnograški nadškofje 1270-1276 skupno s PŘ. Otokarjem II.	breški graški	
4	Celje	1450—1456	celjski grofi	dun.	
5	Dunaj (kovnice dun. pf.)	1192*)—	Babenberžani Medvladije Habsburžani	dun.	*) Babenberžani podedujejo Štajersko. Prejšnji dun. pf. ne pridejo v poštev. Vse kovnice razen Ljubljane (12) so izven Slovenije.
6	Gorica (kovnice goriških grofov)	1210-(1500)	goriški grofi	oglejski breški (1187-1220)	Vse kovnice razen Kamnika (10) so izven Slovenije
7	Gradec (kovnice graških pf.)	1210—1222 1232—	Babenberžani. Medvl. (Bela IV., Štefan V., St. Subić, PŘ. Otokar II.) Habsburžani	breški (1210-1246) graški (1246-1409) dun. (1409-1460)	Vse kovnice razen Brežic (3) so izven Slovenije.
8	Grebini	1250—1300	bamberški škofje	breški (brakteati)	
9	Hrvatski brod (Gutenwert)	1200—1246	Henrik IV., Andechs-Meran Friderik II., Bab.	breški	
10	Kamnik	1200—1246	Henrik IV., Andechs-Meran Ulrik III. Koroški Friderik II. Bab. goriški grofi	breški oglejski (1220—?)	

Tek. števil.	Kovnica	Čas obstoja	Kovni gospodi	Vrsta novcev	O p o m b e
11	Kostanjevica (Landestrost)	1215—1283	Bernhard Koroški Př. Otokar II.	oglejski breški (brakteati)	
12	Ljubljana	1215—1274 1461—1469	Bernhard Koroški Př. Otokar II. Friderik III.	oglejski dun.	
13	Oglej (kovnice oglejskih patrijarhov)	1028—1435	oglejski patrijarhi	oglejski breški (1130-1218)	Vse kovnice so izven Slovenije.
14	Ptuj	1222—1230	ndšk. Eberhard II. in v. Leopold VI. (skupno)	breški	
15	Rajhenburg	1220—1225	ndšk. Eberhard II	breški	
16	Slovenigradec	1204—1268 1328—1334	Henrik IV. Andechs-Meran patrijarh Bertold V. Konrad Auffenstein	breški	
17	Sv. Vid ob Gl.	1124—1343 1461—1469	Sponheimovci Př. Otokar II. Majnhard II. Friderik III.	breški	
18	Trst	1213—1304	tržaški škofje	oglejski	
19	Velikovec	1250—1334	Sponheimovci Př. Otokar II. Majnhard II	breški (brakteati)	

Preglednica kovnic in navedene najdbe naših srednjeveških novcev nam nudijo zanimivo sliko gospodarskega in političnega boja med oglejskim patrijarhatom (romanski element) ter solnograško cerkvijo, Babenberžani in Habsburžani (germanski element) za nadvlado na našem ozemlju po propadu breških pfenigov v dobi »denarne medvlade«⁸⁸). Na Primorskem in Kranjskem prevladujejo oglejski novci, na Ko-

⁸⁸) Vlade Přemysla Otokarja II., Bele IV. i. dr. so bile samo začasne in ne igrajo v tem boju nikake vloge.

roškem in Sp. Štajerskem pa breški, graški in dunajski pfenigi. Ta premoč na obeh teritorijih je tolika, da kuje oglejski patrijarh Bertold v Slovenjgradcu breške pfenige, medtem ko kujejo n. pr. v Ljubljani samo oglejske novce. Zato je tudi razumljivo, da prepoveduje omenjena pogodba iz l. 1334. rabo oglejskih novcev na Koroškem. Na meji obeh ozemelj sta Kamnik in Kostanjevica. Zato sta kovali ti kovnici enkrat romanske, drugič zopet germanske novce. Ko pa si osvoje Habsburžani s svojimi dunajskimi pfenigi vse ozemlje, prenehajo oglejski novci.

Dodatek III.

Opis upodobljenih novcev.

A. Breški pfenigi.

1. Solnograd: nadškof Konrad (1125—1147). Breže ok. 1140. A: doprsje gologlavega škofa s palico in knjigo. — R: pročelje cerkve s stolpoma. L. F. P. 1.
2. Koroško: vojvoda Engelbert (1124—1135) Sv. Vid? A: doprsje vojvode z mečem. R: kakor k 1. L. F. P. 172.
3. Koroško: vojvoda Ulrik (1135—1144) ali v. Henrik V. (1144—1161) Sv. Vid? ok. 1140—1150. A: vojvoda v oklepu z okroglo čelado, mečem in zastavo. R: pročelje cerkve s 3 vitkimi stolpi, med njimi glavi in križa. L. F. P. 176.
4. Solnograd: Breže 1164—1200. A: doprsje škofa s palico in knjigo. ERIACENSIS (retrogradno) — R: pročelje cerkve s križem med stolpoma. L. F. P. 6.
5. Solnograd: nadškof Eberhard II. (1200—1246). Breže. A: stoječ n. š. s palijem, palico in knjigo † EBERHARDVS — R: glava angela s perutnicami; sv. križ. FRISACH. L. F. P. 15.
6. Solnograd: isti skupno z vojvodom Leopoldom VI. Ptuj 1222—1230. A: sedeč nadškof v posvetni obleki z žezlom iz lilij. EBERHARDVS EPS — R: doprsje škofovo s kupolo in stolpoma. L. F. P. 118.
7. Štajersko: vojvoda VI. (1195—1230) skupno z nadšk. Eberhardom II. Ptuj 1222—1230. A: sedeč vojvoda z žezlom iz lilij. DVX LIVPOLDVS. — R: kakor k 6. L. F. P. 118.
8. Kranjsko: mejni grof Henrik IV. (1215—1228). Hrvatski brod - Gutenwert. — A: ribi. GVTENWERT. — R: d. doprsje, l. orel, z. zvezda. L. F. P. 153.
9. Koroško: vojvoda Bernhard II. (1201—1256). Sv. Vid. A: doprsje vojvodovo s čelado, mečem in batom. † DVX CARINTHIE. — R: glava sv. Vida s trikotnim knežjim klobukom. SANT VEIT. L. F. P. 199.
10. Kranjsko: isti. Kostanjevica - Landestro. A: lev s križem. † LANDESTRO. — R: doprsji, zid s palmo. L. F. P. 116.
11. Gorica: grof Majnhart III. (1220—1258) in vojvoda Albert I. († 1258) Lienz A: roža z 8 listi. DELVNZE. — R: grad z obzidjem in stolpom med zvezdama. L. F. P. 314.

Tolmač: Prvo ime za vladarjem (? = vladar neznan) znači kovnico (n. pr. Breže). (? = kovnica je dvomljiva ali neznana); d. = desno (desnica), l. = levo (levica), z. = zgoraj, sp. = spodaj, sr. = sredi, spr. = spredaj (sprednja stran). L. F. P. = Luschin: Fries. Pfen. L. S. M. = Luschin: Steirische Münzfunde; L. W. M. = Luschin: Wiener Münzwesen. Številke poleg teh kratice se nanašajo na podobe (opise) v cit. delih.

Radi pomanjkanja prostora manjkaio R pri št. 38, 40, 43, 45 in 46; A pa pri št. 44.

12. Kranjsko (Slov. marka): kralj Přemysl Otokar II. (1270—1276) Kostanjevica · Landestro. Češki lev s krono. Brakteat iz Starega trga. L. F. P. 166.
13. Oglej: patrijarh Peregrin (Pilgrin) II. (1195—1204) ? A: kakor k 4 (na knjigi $\frac{PI}{II}$). — R: kakor k 4. L. F. P. 311.
14. Koroško: vojvoda Ulrik III. (1256—1269) Velikovec. DVX OVLRIK(CVS) (retrogradno) sr. zvezda. Brakteat. L. F. P. 281.
15. Koroško (Bamberg): škof Bertold Leiningen (1258—1285). Grebinj. Doprsje škofovo med orloma in zvezdama. Brakteat. L. F. P. 281.
16. Koroško (Gorica): vojvoda Albert II. (1258—1304). Gor. Bela. Goriški grb. L. F. P. 316.
17. Solnograd: ? Breže po 1287. A: solnograški grb. MONETA SALZ. EP. — R: glava nadškof. obdana z bisernima obročema, med njima 7 žezel iz lilij. L. F. P. 61.
18. Koroško: vojvoda Majnhart II. (1286—1295). Sv. Vid. A: novi koroški grb obdan s krogom. — R: glava sv. Vida z vojvodskim klobukom obdana s krogom. 4 zvezde. L. F. P. 236.

B. Graški pfenigi.

19. Štajersko: vojvoda Otokar I. (1180—1192). Enns. A: doprsje angela s križem. — R: gosak. MO. ANASV. L. W. M. 7.
20. Štajersko: kralj Rudolf I. (1276—1282) Gradec. Kraljevo doprsje, sp. v d. meč, l. dvignjena. † IVDICA RE (spominski novc na mir s kraljem Přemyslom Otokarjem II. dec. 1276). L. S. M. 4.
21. Štajersko: kralj Přemysl Otokar II. (1260—1276) Gradec. Ščit s češkim levom in križem MVNE - GRETZ. L. S. M. 8.
22. Štajersko: kralj Štefan V. (1258—1259). Gradec. Kralj na prestolu. † REX STEPHANVS. L. S. M. 10.
23. Štajersko: dež. glavar Štefan Šubić (1254—1258). Gradec. d. ogrski, l. Šubićev grb, sp. kronana glava z rozetama. L. S. M. 13.
24. Štajersko: kralj Přemysl Otokar II. (1260—1276). Gradec. Kraljevo doprsje † MONETA STIRIE. L. S. M. 17.
25. Štajersko: isti. Gradec. Kralj drži v vsaki roki glavo v profilu. L. S. M. 35.
26. Štajersko: kralj Rudolf I. (1276—1282). Gradec. Orel spr. † DE GREIZ. L. S. M. 40.
27. Štajersko: kralj Přemysl Otokar II. Gradec. Panter l. † SCHILT VON STEIR. L. S. M. 44.
28. Štajersko: isti. Gradec. Kraljevo doprsje. † OTAKARVS. L. S. M. 49.
29. Štajersko: kralj Rudolf I. Gradec. Kraljevo doprsje. RVD - OLF. L. S. M. 39.
30. Štajersko: vojvoda Friderik Lepi (1308—1330). Gradec. Doprsje med F—R. L. S. M. 125.
31. Štajersko: vojvoda Rudolf III. (1306—1307). Gradec. Doprsje, d. žezlo, sp. grb, l. R. L. S. M. 136.
32. Štajersko: vojvoda Rudolf IV. (1358—1365). Gradec. Doprsje (profil na d.) med R—V. L. S. M. 137.
33. Štajersko: isti. Gradec. Perjanica s krono med R—V. L. S. M. 138.
34. Štajersko: ? Gradec po 1340. Bajeslovna žival. L. S. M. 270.
35. Štajersko: ? Gradec. XIV. st. Enorog. L. S. M. 274.
36. Štajersko: vojvoda Železni (1406—1424). Gradec. ok. 1409. Prehod k dun. pfen. Črni pfen. 3 loki, sr. avstr. ščit in E-R-N. Na vogalih 3 detelje. Kovni mojster prošt Henrik.

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

40

39

45

44

41

42

38

48

43

45

46

47

49

50

C. Dunajski pfenigi.

37. Vojvoda Leopold V. (1179—1194), Krems. A: K. (zg. del) na 2 živalih. — R: Simson zadavi leva. 7 križev. L. W. M. 2.
38. Vojvoda Leopold VI. (1195—1230) ali vojvoda Friderik II. (1230—1246), Enns. A: jelen v teku d. — R: Panter. L. W. M. 17.
39. Medvladje (1246—1282). Cesar Friderik II., Enns. A: doprsje s krono, žezlom iz lilij in drž. jabolkom. — R: gosi prehajata ena v drugo. L. W. P. 49.
40. XII/2 st., Fischau. A: panter l. v krogu dvojnih lokov. — R: zmaj d. L. W. P. 24.
41. Vojvoda Friderik II. (1230—1246), Dun. Novomesto. A: 4 križi (kot sidra), sr. krog. — R: zmaj s kronano človeško glavo. L. W. M. 25.
42. Vojvoda Albreht I. (1282—1308), Dun. Novomesto. A: glava v krogu. — R: zmaj l. L. W. M. 102.
43. Vojvoda Leopold V. (1179—1194), Dunaj. A: jezdec z mečem d. — R: orel l. L. W. P. 30.
44. Cesar Friderik II. (1235—1239), Dunaj. A: kronan orel. — R: IMPATOR, sr. F v krogu. L. W. M. 48.
45. Kralj Přemysl Otakar II. (1261—1276), Dunaj. A: kraljevo doprsje. OTA - KER. — R: grb dež. pisarja Konrada Tullnskega. (1275/76). L. W. M. 60.
46. Kralj Rudolf I. (1276—1308), Dunaj. A: kronana glava. — R: R. L. W. M. 86.
47. Vojvoda Albreht I. (1282—1308), Dunaj. A: zmaj l. — R: grb drž. pisarja Gundakerja (1299). L. W. M. 92.
48. Vojvoda Albreht IV. (1395—1404), Dunaj. »Kozel« iz l. 1399. L. W. P. 164.
49. Vojvoda Albreht V. (1404—1439), Dunaj. Črni pf. Med 3 loki A-L-T in avstr. grb. Zvezde kot znak kovnega mojstra Nik. unterm Himmel (1427).
50. Vojvoda Friderik IV. (1440—1493), Dunaj. Črni pfenig. Med 3 loki F-R-I okoli avstr. grba (1440).

Résumé.

Nos monnaies du moyen âge. Introduction: Sont traitées les monnaies du moyen âge qui ont été en circulation en Slovénie, notamment celles frappées en Slovénie. — IIème partie: La symbolique de ces monnaies était, comme partout, influencée par l'église. Ce qui caractérise nos monnaies c'est la prédilection pour les configurations d'animaux. — IIIème partie: Coup d'oeil historique. La fabrication des monnaies et les finances au moyen âge. Nos monnaies au moyen âge sont: les pfennigs de Friesach, les denarii d'Aquillée, les pfennigs de Graz et les pfennigs de Vienne. C'est ainsi qu'on nomme les monnaies d'après leur coin sans tenir compte des seigneurs ayant le droit de frapper les monnaies. A peu près entre 1130—1280 en Slovénie prédominent les pfennigs, qui furent frappées par les archevêques de Salzbourg: à Friesach (1130—1340), à Ptuj (1222—1230 en commun avec le duc de Styrie Léopold VI), à Rajhenburg (1220—1225) et à Brežice (1225—1241); par les ducs de Carinthie: à St. Veit à Gl. (1124—1343), à Velikovec (1250—1334) et à Kostanjevica-Landestrost (1215—1283); par les Seigneurs d'Andechs-Méran (et Conrad Auffenstein): à Slovenjgradec (1204—1268; 1328—1334), à Kamnik (1200—1246) et à Hrvatski brod-Gutenwert (1200—1246); par les évêques de Bamberg: à Villach (1177—1237) et à Grebinj (1250—1300); par les ducs de Styrie: à Graz (1210—1222; 1232—1246) et quelquefois — hors de la Slovénie — par les comtes de Gorice et par les patriarches d'Aquillée. Les bractéates frappées à Velikovec, à Grebinj et à Kostanjevica méritent une mention spéciale. — Pendant l'interrègne monétaire ce sont les denarii patelliformes d'Aquillée, qui prédominent dans le Littoral et en Carniole. Ceux-ci

furent frappées par les patriarches d'Aquilée et par les comtes de Gorice hors du pays; mais dans le pays même par les évêques de Trieste (à Trieste 1213—1304) et par différents princes à Ljubljana (1215—1274) et à Kostanjevica. — En Carinthie les pfennigs de Friesach se sont maintenus, tandis qu'en Styrie ce sont les pfennigs de Graz (1246—1409) très importants au point de vue historique — qui prédominaient. Les pfennigs de Graz furent frappés à Graz et à Brežice (par les archevêques de Salzbourg en commun avec Přemysl Ottokar II (1270—1283). — Enfin toutes les monnaies mentionnées furent supplantées par les pfennigs de Vienne que les Habsbourgeois faisaient frapper (aussi à Ljubljana 1461—1469).

Annexe: I. Monnaies trouvées en Slovénie. — II. Aperçu des hôtels des monnaies. — III. Description des gravures.

„Kalobski“ rokopis slovenskih pesmi iz leta 1651.

Dr. Fr. Kováčič, Maribor.

Delajo se priprave za Slomšekov kanonizacijski proces. V ta namen je pisec dobil nalogo, da pregleda Slomšekovo osebno knjižnico. Ta knjižnica (oziroma njen del) je shranjena v II. nadstropju škofijske rezidence v prvi sobi severnega trakta. Po smrti Slomškovi je — očitno v naglici — nekdo njegove knjige brez vsakega reda zložil v omare. Med raznim knjižnim drobižem je pisec zadel na rokopisni zvezek pesmi in pri prvem pregledu na str. 279 našel letnico 1651 ter kot prvo prečital na str. 218—220 pesem o sv. Uršuli. Potem je najdbu dal v pregled bibliotekarju »Štud. knjižnice« J. Glaserju¹⁾, ki je ugotovil, da je pesem o sv. Uršuli že priobčena v Štrekljevih »Slovenskih narodnih pesmih«, in sicer kot št. 656 pod naslovom »Sveta Uršula prosi za suho selo«. Iz tamkajšnje Štrekljeve pripombe je razvidno, da je najdeni kodeks doslej pogrešani »kalobski rokopis«.

O tem rokopisu je doslej znano le to, kar poroča o njem M. Majar na str. XII. svojega predgovora k Pesmarici, ki jo je izdal pri Jan. Leonu v Celovcu 1846. Po tem poročilu se je rokopis našel na Kalobju in mu ga je pri sestavljanju Pesmarice dal na posodo Slomšek. O vsebini poroča Majar, da je našel v rokopisu dve med narodom znani pesmi (kateri, ne pove), razen tega še več svetih pesmi, katere je po njegovem mnenju zložil pisec tega rokopisa sam. Potem pripominja, da so nekatere pesmi zelo dolge, »versta ima po 10 po 12 redek«, in da se nahaja v spisu poslovenjena po ena cerkvena molitev za vsako nedeljo celega leta, pa

¹⁾ Imenovanemu gospodu bodi izrečena iskrena zahvala, ker me je pri sestavi tega spisa na marsikaj opozoril.

najpotrebnejše resnice krščanske vere in — »kratka narodna balada o sv. Uršuli«.

To poročilo je povzel dr. Kidrič v svojem spisu »Opombe k protiref. (katol.) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva« (ČJKZ III, str. 114, št. 26), dočim so ga drugi literarni historiki menda prezrli. Koncem svojega poročila pravi dr. Kidrič, da se mu »doslej ni posrečilo, da bi bil dobil kako sled o tem, kje se rokopis danes nahaja.« — Bil je res zakopan in kakor izgubljen! Ker ga je srečno naključje spravilo zopet na dan, je treba o njem nekoliko spregovoriti. Jezikovna vprašanja in ocenitev pesniške vrednosti prepušča pisec strokovnjakom, misli pa, da bodo jezikoslovci pritrdili Majarju, da je spis spisan »v lepi slovenščini«. Če primerjamo slovenščino »kalobskega« rokopisa s knjižnim jezikom 18. stoletja, jo lahko imenujemo res lepo.

1. Opis rokopisa in njega vsebina.

Rokopis je vezan v pergamentne, rdečkasto pobarvane in nekoliko obglodane platnice v velikosti 15×10 cm. Nekdaj se je knjiga zavezovala s pergamentnimi motvozi, ki so se pa potrgali in so ostali le nastavki ob robu platnic.

Če se natančneje ogleda vezava, se razvidi, da knjiga (sedaj) sestoji iz 17 sešitkov neenakega obsega. Od prvega sešitka je ohranjenih 6 nepaginiranih listov, bilo pa jih je prvotno najmanj 8, ker je sešitek obsegal 4 dvojice listov. Prva od teh dvojic (šteto od sredine sešitka, od notranje strani šiva) je popolna, od druge dvojice je zadnji, desni list pozneje s škarjami odrezan, ostal je le ozek rob, da drži v šivu prednji levi list, tretja dvojica ima zopet oba lista, od četrte je prva (leva) polovica iztrgana. Tako nam ostane baš 6 ohranjenih listov, od prvotnega sešitka manjkata 1. in 5. list. Za tem je prvotno sledil še en sešitek z 8 listi, ki je pa v celoti iztrgan, kar se še pozna. Če seštejemo ta dva sešitka s 16 listi, dobimo 32 strani. Naslednji sešitek se začne s stranjo 33. Ta sešitek (sedaj 2., prvotno 3.) obsega 7 dvojic, torej 14 listov (str. 33—60). Sedaj 3., prvotno 4. sešitek je štel nekoč 19 listov (str. 61—98), in sicer tako, da je notranjih 9 dvojic bilo popolnih, od 10. pa le prednja (leva) polovica (str. 61—62); od desne polovice se nahaja le gladko odrezan rob, ki sega preko šiva in za katerega je list uvezan; to kaže, da je bil list že ob vezavi osamljen. Naknadno je bil iz tega sešitka en list (str. 63—64) iztrgan, kar se jasno vidi; tudi v paginaciji in vsebini je vrzel. 4., prvotno 5. sešitek šteje 16 listov, str. 99—131, str. 129 je namreč pisec pomotoma preskočil, sicer pa je ohranjen v celoti. 5. (6.) sešitek je že prvotno obsegal 7 listov, t. j. prve notranje dvojice listov so popolne, od četrte pa je samo prednja polovica. Tu ni morda pozneje kaj iztrgano, ker paginacija ne kaže nobene vrzeli in ker ima prvi list preko šiva vpognjen rob,

po katerem je bil uvezan. 6. (7.) sešitek ima 10 listov, obsega str. 146—165 in je popolnoma ohranjen, a zadnji list je ostal prazen in sta šele pozneje drugi roki napisali druge reči na prazen prostor. 7. (8.) sešitek ima zopet samo 7 listov, kakor sešitek 5. (6.), le da ima tukaj tretja dvojica listov samo prednjo polovico. V paginaciji je pa tukaj pomota, za stranjo 174 je namreč pisec preskočil nazaj na str. 165 in se tako ta sešitek konča s str. 169. 8. (9.) sešitek šteje sedaj 8 listov, prvotno pa jih je imel 12; notranji dve dvojici manjkata (str. 178—185). 9. (10.) sešitek ima 10 listov, str. 194—213, 10. (11.) sešitek pa 8 listov, str. 214—229; oba sta popolna. 11. (12.) sešitek ima sedaj samo 7 listov, str. 230—243. Od notranje dvojice listov je namreč levi list iztrgan in je desna polovica dvojice le še rahlo pritrjena s šivom. Ta del pesmarice je moral biti paginiran šele po vezavi, ker v paginaciji (in tudi vsebini) ničesar ne manjka. 12. in 13. (13. in 14.) sešitek obsegata vsak po 8 listov in sta oba popolna. 14. (15.) sešitek ima 7 listov; iztrgan je prednji, levi list druge dvojice, vendar v paginaciji in vsebini ni nobene vrzeli, znak, da je list bil iztrgan, ko je knjiga bila sicer že vezana, a na tem mestu še prazna. 15. (16.) sešitek ima 8 listov in je popoln; paginacija obsega samo str. 290—303, ker je pisec za stranjo 300 dve strani pozabil paginirati. 16. (17.) sešitek ima sedaj 7 listov, ker je 8. bil pozneje iztrgan, zato v paginaciji manjkata str. 318—319. Zadnji, 17. (18.) sešitek ima tudi samo 7 listov, str. 320—333, ker je i tu zadnji list odtrgan.

Ko je torej knjiga dobila svojo sedanjo vez, je po vsej priliki štela 175 listov ali 350 strani. Zadnja stran kaže sedaj št. 333, a dejanski ima knjiga le 156 listov ali 312 strani. Razlika izvira nekaj iz zmotnega štetja strani, nekaj iz poznejših izgub. Štetje je pomanjkljivo v dve smeri: p r e v e č je naštel pisec za 33 strani (32 v začetku, ker začne s str. 33, in 1 str., ko je 129 preskočil), p r e m a l o pa za 24 strani (12 nepaginiranih strani 1. sešitka, 10 strani, ko je skočil od 174 nazaj na 165, in 2 strani, ki jih je med 300 in 301 pustil brez označbe). Če od njegovih 333 strani preveč štetih 33 str. odštejemo, premalo štetih 24 pa prištejemo, dobimo 324 str.; od teh pa moramo odšteti še 12 strani, ki so bile naknadno iztrgane; tako nam ostane 312 strani — in toliko jih rokopis v resnici ima. (Zadnji, naknadno iztrgani list, ki je očitvidno imel paginacijo 334—335, pri tem računu ni upoštevan.)

Iz gotovih znakov je tudi razvidno, da je prvih 9 sešitkov (do sedaj ohranjenih) do vključno 213. strani bilo prej popisanih in paginiranih, potem šele so bili vezani. Dokaz temu so sledeče okoliščine: nekatere označbe strani stoje čisto ob robu in so deloma odrezane, tako n. pr. str. 37, 172, 174, 186, 191, 204, 213. Istotako je odrezan del obrobnihih pripomb na str. 187 in 188. 8. in 9. sešitek vsebujeta besedilo v prozi (molitve i. dr.), ki je na vseh straneh okrašeno z dvojnimi okvirom, napravljenim z

ravnalom in sicer strani 8. sešitka z rdečilom, strani 9. sešitka pa s črnim, ki je od starosti porjavelo. Vsebinsko oba sešitka spadata skupaj, besedilo prehaja iz enega v drugega, vendar se med seboj razlikujeta ne samo po okviru, temveč tudi po črnilu. Besedilo 8. sešitka je vseskozi pisano s črnim, v 9. sešitku pa so naslovi in števniki (n. pr. pri naštevanju grehov) pisani deloma rdeče, deloma modro. Te razlike so mogle nastati le, če sta sešitka bila popisana pred vezavo. Ko sta bila uvezana, prehod med njima sploh ni bil viden (še celo ne pri novi vezavi!) in bi bilo neumljivo, zakaj bi bil pisec baš ob prehodu iz sešitka v sešitek spremenil pisno tehniko.

Drugače je pa z ostalim delom knjige od str. 214—333.

Že takoj na str. 214 opazimo razliko. Tu je poslovenjena sekvenca »Anima Christi...« brez dvojnega okvira. Dočim so na prejšnjih okvirjenih straneh vrstice dolge le po 6.5 cm, so tukaj vrstice izpisane prav do zunanjega roba, dolge po 7.5—8 cm, vendar ni od besedila nič odrezano. Kjer ni mogel pisec cele besede izpisati v isti vrsti, je postavil zlogovna ločila pod vrstico, dočim jih sicer devlje vzporedno z vrstico. To je znak, da je ta sešitek, in tako tudi vsi naslednji, popisani šele po vezavi. Tudi paginacija je izvršena šele po vezavi, ker je označba strani bolj oddaljena od roba kakor v prejšnjih sešitkih. Tudi pomota v paginaciji med str. 300 in 301 se je lahko zgodila tako, da je pisec obrnil v vezani knjigi dva lista mesto enega; pri nevezanem sešitku bi bilo to manj verjetno.

Na podlagi vsega tega si moramo postanek uvezanega kodeksa predstaviti po priliki tako-le: pisec si je zapisoval pesmi (in molitve) v posamezne, različno debele sešitke. Ko se mu je teh popisanih sešitkov že precej nabralo, jih je dal vezati in sicer tako, da mu je knjigovezec spredaj uvezal 32 praznih strani, kamor je mislil še naknadno vpisati kako besedilo, pred vezavo pa je popisane strani paginiral, drugače bi mu bil knjigovezec vse zmešal. Začel pa je paginacijo s str. 33 z ozirom na prejšnje prazne strani, ki bi se naj naknadno popisale. Še več praznih strani pa si je dal dostaviti (oziroma si je morda celo sam vezal) ob koncu, namreč 8 sešitkov po 16 strani, da bi nadaljeval svojo pesmarico. Od teh pa sta dva lista (v 11. in 14. sešitku) bila iztrgana, še preden jih je pisec popisal in paginiral.

Bodisi da je pisca zadela smrt ali so nastopili drugi razlogi, knjige ni izpisal. Sestavil je le spredaj kazalo in popisal (po vezavi) 41 listov (prvega in zadnjega le na prednji strani) v zadnjem delu knjige, morda tudi obe molitvi na str. 330, 331, 332.

Pisava v kodeksu je zlasti v prvem delu drobna, pa razločna, vmes naravnost krasna. Poleg črnila, ki je mestoma zelo porjavelo, drugod pa lepo črno, je pisec rabil tudi rdečo, zlasti pa modro barvo, ki se je ohra-

nila izredno sveža. Modra pisava je vseskozi tanka, fina in razločna. Navadno so pisani z modrilom glavni naslovi; pojavi se modra barva najprej v naslovu na str. 44, potem so z njo pisani skoraj vsi naslovi do str. 151. Na str. 151. je glavni naslov pisan z rdečilom, zato pa z modrilom 1. vrstica in v pesmi (rožnivenški) številke kitic pa imeni Jezus in Marija. Od str. 168. izgine modrilo, pa se pojavijo v modri barvi zopet naslovi molitev na str. 194. i. d. Zadnje so z modrilom napisane štiri poslednje reči na str. 213., potem izgine ta boja iz kodeksa.

V naslednjem podamo pregled vsebine, kakor je razvrščena v kodeksu samem, pred vsem pesmi in molitve, ker to je prvotna in prava vsebina rokopisa, drugi pripiski in zapiski so došli vanj po drugih osebah.

Na prednji strani 2. (nepaginiranega) lista stoji naslov »Liber Cationum Carniolicarum«, pisan z isto roko, kakor pesmi same.

Na 3. (nepaginiranem) listu se začneja »Index Cantilenarum huius libri«, ki se pa ne drži zaporednosti strani, marveč bolj stvarnočasovne razvrstitve snovi. Spisala ga je ista roka kakor pesmi same. Kazalo obsega tri polne strani, na 4. strani je le ena postavka.

Na paginiranih straneh slede pesmi, katerih naslove v naslednjem priobčujemo. Tu in tam manj jasne kratice izpišemo popolnoma in dodamo povsod prvo vrstico pesmi ter navedemo število njenih kitic (k) in vrstic (v) v posameznih kiticah. To pa ni umeti v metričnem pomenu, ampak kakor dejanski stoje vrstice v rokopisu. Včasih so to res tudi metrične vrstice, včasih je pa pisec pisal naprej, kakor mu je bil prostor na razpolago, večkrat je težko ugotoviti metrično vrstico. Kitice so s številkami označene v izvirniku samem.

Str. 33—34: *Sequentia B. Mariae Virginis, Mittit ad Virginem non quemuis.* K 11, po 3 v.

Poshle h Dezhli nikar usakiga Angela...

Str. 35—55: *B. P(atris) Bernardi rithmica Oratio, ad unumquodque membrum Christi patientis.* K 76, po 5 v. — Na str. 35. je samo naslov, na str. 36. sledi uvodna kitica:

Jesus suetu odreshituu...

Potem slede kitice v čast poedinih udov: noge, kolena, roke, prebode-na stran, prsa, srce, glava Zveličarjeva.

Str. 55—57: *Cantio de Natiuitate Christi.* Pesem ima najprej latinsko kitico 9 vrstic, ki se začne:

Omnis mundus iucundetur Nato Saluatore...

Potem se začne neposredno slovenski tekst:

Nai se sazhne vse vefselie... K 3, po 11 in 13 v.

Str. 57—58: De Natiuitate Dni nostri Iesu Christi. Pesem je cela latinska, ima 6 K, po 4 v.²⁾

Puer nobis nascitur Rector Angelorum...

Str. 58—61: De Annunciatione B. Mariae Virginis. K 19, po 3 v.

Poslan bo k' Divizi mozhan sell v' resnizi...

Str. 61—62: De Natiuitate Domini nostri Iesu Christi. K 11, po 2 v., toda str. 63 in 64 sta iztrgani in zadnji del pesmi manjka.

Is serza hozmo (sic!) sapeti, Boshie milosti seshteti...

Spodaj ob robu je opazka: In tono, Redemptor orbis natus est cani potest haec cantilena.

Str. 65—80: Historia de Juuene, qui beneficio B. M. V. a Daemone liberatus est³⁾. K 52, po 6 v. Ob robu je opomba: cani potest in tono, O Maria Virgo pia.

Vuzhite se verni Ludie

Kai se uam tukaj fapoje...

Str. 80—82: Sequens Cantio est de sacratissimo et ter augustissimo, nomine Iesu. K 7, po 4 v.

Jesu sladku jme, Klizhemo

ubogi greshniki...

²⁾ Po Wackernaglu; naš rokopis nima pesmi razdeljene v kitice in sta v eno vrsto vpisani po dve metrični vrstici.

³⁾ Vsebina te dolge epične pesmi je bolj svetno-legendarnega značaja. Legenda je očitno prinesena k nam iz tujine. Opeva se sledeči dogodek: V škofiji »Leodiski« je bil silno mogočen in bogat vitez, ki je svojemu edinemu sinu zapustil ogromno imetje. Ta pa je živel potratno in lahkomišelnost ter vse zapravil. Končno proda vse nekemu sosednjemu vitezu. Obubožan sklone iti v tuje kraje, kjer ga nihče ne bi poznal. »Kosza kruha ieskati«. Imel je pa še svojega »ossebenika« (pač Leibeigene), ki je bil malopriden človek. Ta mu svetuje, naj proda svojo dušo hudiču, pa bo dobil denarja dovolj. Mladenič se spočetka zgrozi nad tem, končno se pa vda. Neko noč gresta v »borsht«. Tu »zupernik« prikljče hudiča in ga prosi, naj obdari mladeniča z zakladi. Hudič zahteva, naj se mu zapiše ter zataji Boga v nebesih in presv. Trojico. Mladenič se obotavlja, končno pa vendar stori, kar hudič zahteva. A ta še ni zadovoljen, »de bo naredba cela«, zahteva, naj zataji tudi Mater božjo. Temu se pa mladenič upre, Mariji se ne odpove, rajši hoče ubožec ostati. Zaman je vse prigovarjanje »zupernikovo«. Končno zapustita šumo. Mladenič je ostal brez denarja, povrh pa se mu je vzbudila strašna grižnja vesti, da je Boga zatajil. V silni stiski stopi v Marijino cerkev, ki je stala ob potu. Vrže se pred Marijin oltar in prosi Mater božjo za pomoč. Izprva brez uspeha, potem se pa Marija obrne k svojemu Sinu in prosi usmiljenja za grešnika. Stopi celo s svojega prestola in kleče prosi Sina za grešnika. Končno jo božje Dete vzdigne in usliši njeno prošnjo ter odpusti grešniku njegovo hudobijo. Žalosten zaradi greha, vesel »sauol odpustka« zapusti mladenič cerkev. Tu pa pristopi k njemu tisti bogati vitez, ki je od njega pokupil vse imetje. Slučajno je prišel tisti čas v cerkev in za stebromi skrit opazoval ves prizor. Ponudi mu, da mu da svojo ednico hčerko, po smrti pa jima zapusti vse svoje imetje. Z veseljem mladenič sprejme ponudbo. Zaročenecema oče priredi »zhasno hohzet«. Veselo in v strahu božjem so potem skupaj živeli in se veselili »preljubih otrok«. Po smrti pa jima je oče res zapustil vse gradove in gospostva.

Str. 83—85: De Septem Verbis Christi in Cruce. K 9, po 5 v.

Kadar je Boshij sin vissil

Str. 85—99: De Vita et Pafsione Dni nri Iesu Christi, Itemque de B.ta Semper Virgine Maria. K 37, po 7 v.

Praua modrust ozhina, kir si
use stvarila

Str. 99—102: De Festo Sanctorum Trium Regum. K 22, po 4 v.

S' uelseliom hozhmo sazheti
Treih Kralliou s' Orienta . . .

Str. 102—105: De Festo Epiphaniae Domini nri. K 11, po 6 in 7 v.
Pod naslovom opazka: In tono, Ta dan je usiga uelselia &

Kadar ie Jesus roien bil

Str. 105—108: De Purificatione B. Mariae Virginis. K 28 (po rokopisu 27, ker je 22 dvakrat štel), po 2 v.

Velselu hozhmo sazheti
Bogu na hualo peti

Str. 108—111: Cantio de Omnibus Sanctis Angelis. K 15, po 6 v.
Op. In tono, O Maria Virgo pia, Dei mater &

Doness Cerkou sueta Mati

Str. 112—122: De S. Margaretha Virgine et Martyre, K 55, po 4 v., oziroma po 7 metričnih, ki jih je pisec nam označil z vel. črkami.

Meni ie lusht sdaj peti, Eno peissem
lepo

Str. 123—126: De Extremo die Judicii. K 20 (rokopis ima samo 18 št., ker je 13 dvakrat štel, sklepčni kitici pa ni dal številke), po 3 v. Op. Koker od Cessarize.

Elias ie prerokoual, suoimu Jogru nasna-
nie dal, koku dolgo bo suet stall . . .

Str. 126—128: De B. Maria Virgine. K 7, po 12; 4. k 14 v., zadnji dve po 8 v.

Maria Matti zartana
Milostiua Diuiza

Str. 130—135 (str. 129 je v rokopisu izpuščena): Ad Sanctam Trinitatem Et Omnes Sanctos. K 29, po 5 v. Op. Potest in tono, Redemptor orbis natus est, cani.

Vissoki Ozha usmilen Bug

Str. 135—144: De Vita et Pafsione Christi. Itemque de B. M. V. K 37, po 10 metričnih v. Cela pesem latinska.

Patris sapientia cuncta quae cre-
asti . . .

Str. 144—146: *Sequitur Venite exultemus Dno. Carniolice*. K 6 po 5 v (brez pripevka).

Pridite bomo pelli uestelu. Bogu stvarni-
ku nashimu krailu

Predpevek, oziroma pripevek:

Molimo Gospudi Boga, ki je stvaril, re-
shil nass od slega. Alleluja (3krat).

Str. 146—150: *Exhortatio ad agendam Poenitentiam*. K 20 (rokopis jih navaja samo 19, ker je 3. kitico pomotoma še enkrat označil kot 2.), po 4 v.

Velike reue gredo zhes nass

Str. 151—163: *Rosarium B. Mariae Virginis. De Vita et Pafsione Christi*. Pesem je razdeljena v pet dekad, vsaka dekada ima po 10 k, po 4 v. Začetek:

Primi ta Kranzel slat od rosh.
Sveta Mati Maria

Na str. 164 in 165 ni pesmi; ta list je prvotno ostal prazen; o nemških vpisih od drugih rok spregovorimo pozneje. Pesmi se nadaljujejo na str. 166.

Str. 166—169:⁴⁾ *Omni die dic Mariae*. Pesem je razdeljena v tri dele: I. del 17 k, II. d. 24 k, III. d. 18 k, vsaka k po 4 v. Začetek I. dela:

Moja dusha usak dan skusha⁵⁾
Zhast Mariae speuati

Na str. 170. se začno (v prozi) molitve za vse nedelje celega leta, začeni s prvo adventsko nedeljo, toda vmes so tudi molitve za božični praznik, sv. Štefana, Janeza Evangelista in Razglašenje Gospodovo. Str. 178—185 so iztrgane; manjkajo nedeljske molitve od 3. postne nedelje do 1. nedelje po sv. Trojici, na str. 186. namreč sledi 2. nedelja po sv. Trojici, na str. 177 je pa še molitev za 2. nedeljo v postu, ki se je nadaljevala na (izgubljeni) str. 178. Za 7. nedeljo po sv. Trojici sledi na str. 188 molitev za binkoštni praznik. Ob robu je po vezavi nekoliko odrezana opomba, vendar se besedilo še da razbrati: *Haec erronee hic scripta sunt*. Tudi ob robu molitve pri 7. nedelji je bila neka opomba, ki je pa toliko odrezana, da se ne da več čitati. Od str. 194—205 slede poslovenjene molitve za vse »terdne« praznike, t. j. tiste, ki se ne premikajo, ampak praznujejo ob določenih dnevih.

Str. 206—213 obsegajo nekaj izvleček iz katekizma, namreč: 10 zapovedi božjih, pet cerkvenih, 7 pglavitnih grehov, grehe zoper sv. Duha,

⁴⁾ Stati bi moralo 179, a se je pisec rokopisa v štetju strani zmotil, kakor smo videli že zgoraj.

⁵⁾ Pesem z enakim začetkom (a krajša) se nahaja v rokopisnem pristikvu ljubljanskega muzejskega primerka Hrenovih evangelijev. Prim. Kidrič, ČJKZ III, 120.

štiri vnebovpijoče grehe, devet ljudskih (tujih) grehov, troje dobrih del, (molitev, post, miloščino), telesna in duhovna dela usmiljenja, osem blagrov, evangelijske svete in štiri poslednje reči.

Na str. 214 je poslovenjena sekvenca »Anima Christi sanctifica me«, na str. 215 pa kratek, od poznejše roke (v prozi) spisan nemški sestavek o vdanosti in ljubezni do Boga (v gotici).

Od str. 216—294 slede zopet slovenske pesmi.

Str. 216—218: Cantilena recens de Ssmo Nomine Jesu, in tono Pange lingua, uel Vrbs beata Jerusalem. 1643 In Januario a Collectore huius libri composita. K 6, po 6 v.

Zunanji rob lista s str. 216—217 je polkrožno odtrgan, vendar zadeva to tekst le na dveh mestih.

Jesusha ime presuetu
Ponishnu sahualimo...

Str. 218—220: Cantio De S. Vrsula. K 16, po 2 v. Sprejeta v Štrek-ljeve Narodne pesmi.

Str. 221—223: Aspiratio Peccatoris ad Jesum Crucifixum Redemptorem nrnm. K 10, po 4 v.

O Zhastitu odreshituu

Str. 223—225: Alia Cantio sequitur de sanctifsima Maria Magdalena. K 9, po 4 v. In tono, Omni die dic Mariae etc.

Sueta shena Magdalena,
Rosha raja uezhniga

Str. 226—235: De Incarnatione Dni. K 23, po 8 v.

Ena rosha israsla, shlahtniga korena . . .

Str. 236—238: De Resurrectione Domini. K 13, po 4 v.

Jesus ie od smerti vstal
Od njega britke Martre

Znana starodavna pesem še iz predluteranske dobe.

Str. 238—239: In Festo Pentecostes De Spiritu Sancto. Sledi samo molitev v čast sv. Duhu po navadni latinski molitvi.

Str. 240—255: De B. M. V. K 61, po 4 v. Op. In tono, En louez gre louiti. Pesem je razdeljena v tri dele. Začenja se:

Marie Zhast saupye
Vsak dan moja duha.

Str. 256—261: Alia Cantio de Morte. K 21, po 4 v. Op. In tono, en louez gre louiti. Torej so se po istem napevu pele vesele božične in Marijine pesmi pa resnobna o smrti!

Po tim shivoti sili
Ta grosouita smert

Str. 262—264: Alia Cantio de B. M. V. in tono od Cessarize. K 9, po 4 v.

Vifsoka huala doŭti krat,
Bodi ti slahtna Diuiza...

Str. 264—267: Alia Pulchra de B. Maria V. Cantilena. K 10, po 5 v.

Zheshena si ti Maria
s' gnado Boshio napolujena....

Str. 268—269: Alia Cantio de Natiuitate Dni nri, in tono en louez gre louiti. K 7, po 4 v.

Hualo Bogu sapoimo
Vsi s' peŭfimo ponishno...

Str. 270—272: Magnificat anima mea Dominum. K 10, po 4 v. In tono, en louez gre louiti. Prva kitica je uvod za Magnificat:

To Maria sapoye,
Ludem na snanje da,
De je Bug nass Suelizhar,
Pomozhnik, Ohranienik.

Str. 273—279: Sequens Cantio accomodata ad melodiam, Omni die dic Mariae. K 24 (v resnici 25, ker med 11. in 12. ena kitica ni űteta), po 4 v.

En Jager vun gre louiti
Zhes tu nebesku polie...

Str. 280—282: De Natiuitate Dni nri Jesu Christi. In tono, Omni die dic Mariae. K 11 (v resnici samo 10, ker je 2. kitica pomotoma razpolvljena in űteta kot 2. in 3.), po 4 v.

Polubite, Zhast sapuite
Zartanimu Jesushu....

Str. 282—284: De B. M. V. In tono, Poslushaj zhlouek rafumi⁹⁾. K 5, po 5 v.

Mariae kralizhno oblast
Viűsoko hualo, zhast, sapoj moia
duűha...

Str. 285—288: De Vita & Resur. Dni nri Jesu Christi. Pri tej edini pesmi je napev podan v notah. K 10, po 5 v.

O sveisde, sonze rumenu
Semla, morje nu nebu....

Str. 289—290: De Sacrosancta Dei Genitrice Maria. K 6, po 4 v.

Zheshena si Mati Boshia
Presuetla suejsda morska....

⁹⁾ »Posluűaj človik, rezumej...« je Trubarjeva »izlaga teh deset zapuvid«, priobčena že v Katekizmu 1551. (Prim. Trubarjev Zbornik, 149.) V naűo pesnarico ni sprejeta, predpostavlja se pa kot obče znana, ker opozarja pisec na njen napev.

Str. 291—292: En louez gre louiti (Oznanjenje Marijino) in tono Horrenda mors. K 7, po 4 v.

En slahtni louez gre louit
Zhes tu nebefko pole...

Se skoraj dobesedno vjema s prej (str. 273) navedeno En Jager..., le da je tam naznačen drug napev.

Str. 293—294: Ave Maris Stella. K 7, po 4 v.

Sdrava s'morska suesda...

Na str. 294 se pesmi zaključijo, ostale strani so sicer do konca od iste roke paginirane, a ostale so prazne ter jih je nekdo pozneje rabil za čisto druge reči, le dve molitvi je morda vpisal še avtor sam: na str. 330 in 331 molitev v čast imenu Jezusovemu, na str. 332 pa v čast vsem svetnikom.

Razen te prvotne in glavne vsebine se nahajajo v rokopisu raznovrstni poznejši (večinoma nemški) vpisi iz raznih dob in od raznih rok. Najdemo jih predvsem na prvotno praznih listih v začetku in na knocu rokopisa, deloma pa tudi med pesmimi, kjer je bilo kaj prostora, n. pr. na str. 163 in 164. Vsi ti vpisi so brezpomembni, v kolikor pa nudijo gradivo za zgodovino kodeksa, jih izrabimo pozneje.

2. Čas postanka in pisatelj.

Matija Majar pač ni posebno točno pregledal našega rokopisa, ker pravi, da je pesmi zložil. kakor se mu zdi, pisec tega rokopisa sam. Gotovo je prezrl važno opazko na str. 216: »Cantilena recens... 1643 In Januario a Collectore huius libri composita«. Neimenovani pisatelj naše pesmarice se torej imenuje zbiratelj (collector), dočim izrecno priznava, da je le novo pesem v čast Imenu Jezusovemu spesnil sam. Naša pesmarica torej vsebuje pesmi, ki so v sredini 17. stol. bile med Slovenci znane in razširjene, obenem pa je zbiratelj spesnil omenjeno pesem. Ali jih je morda sestavil še več, o tem ne moremo ničesar reči, ker omenja kot svojo le eno. Istotako je težko rešiti vprašanje, kako je zapisal med ljudstvom običajne pesmi, ali jih je verno zapisal, ali morda kaj preuredil. Verjetnejše je pač slednje, ker če je bil sam pesnik, je bilo zanj prevablivo, da kaj »popravi« v ljudskih pesmih. Kritičnega stališča, po katerem se dandanes ravnajo točni zbiratelji ljudskih pesmi, ne moremo zahtevati od pisca 17. stoletja.

Svoje ime je zbiratelj popolnoma zamolčal. Razvidno pa je iz zbirke, da je nastala nekako od l. 1643. do 1651. Nastala je torej v dobi, ko je bilo luteranstvo pri nas odstranjeno ter izvedena katoliška reformacija in se je vzgojila že generacija domače duhovščine, ki je prišla

72 iz ljudstva ter razumevala njega pojmovanje, srce in težnje⁷). V knjigi so zaznamovani sledeči datumi: na str. 179 ob koncu pesmi »En Jager vun gre louiti...« v čast Marijinemu oznanjenju 1651 in nouo anno, na str. 282 ob koncu božične pesmi 1. Martii 1651, na str. 284 ob koncu Marijine pesmi 5. Martii 1651, ob koncu pesmi o življenju in vstajenju Kristusovem na str. 288 pa stoji datum 1651 24. April, in končno na str. 290 ob koncu Marijine pesmi 1651. 29. Aprilis. Potem sledita še dve pesmi in pesmarica se zaključi. Torej je ni morda pozneje še kdo nadaljeval. Na prvi pogled se zdi, da je pisava pri pesmih in molitvah različna, na nekaterih straneh je zelo drobna in tanka, drugod večja in debelejša, da ne govorimo o različnem črnilu. Mogoče bi tudi bilo, da je zbiratelj dal na čisto prepisovati po raznih osebah. Vendar točno primerjanje posameznih pismenk nas uveri, da je pesmi (in molitve) vendarle pisala ena roka. Pomisliti moramo, da je avtor s spisovanjem knjige imel posla več let, sčasoma pa tudi eden in isti človek spreminja pisavo. Pisal je kajpada z gosjim peresom. Gosje pero pa piše različno, če je nanovo obrezano in zašiljeno, piše drobno, če je pa bolj obrabljeno, piše bolj debelo in vsled tega mora pisatelj delati večje pismenke, drugače se mu zalivajo. V prejšnjem poglavju smo tudi ugotovili, da je del pesmi pisan na proste liste, ki so potem bili uvezani, drugi pa že v uvezano knjigo. V tako pa je bilo težje pisati kakor pa na proste liste in je to kajpada vplivalo na pisavo, ki je pa vključ temu v oblikovanju gotovih pismenk, zlasti velikih, vsehskozni dosledna. Kodeks je torej delo enega zbiratelja in enega pisca, kajpada ni izključeno, da je zbiratelj dal vse lepo prepisati, če morda sam ni imel dovolj lepe pisave.

Zbiratelj je bil nedvomno duhovnik. Kdo bi utegnil to biti? Vsekako moramo pri avtorju naše pesmarice predpostavljati nekaj več izobrazbe, vnemo in zanimanje za slovensko ljudsko cerkveno petje, pa tudi precejšnje poznavanje slovenskega jezika in slovenske ljudske duše. Proti sredini 17. stol. že nahajamo po naših župnijah, celo zakotnih, akademsko građuirane duhovnike, kar je sad graške univerze. Med njimi je mož, ki ima vse sposobnosti za ustvaritelja take pesmarice. To je Filip Trpin. Rojen je bil v Selcah na Gorenjskem, kot gojenec Ferdinandea v Gradcu je bil posvečen 1631, potem je služboval nekaj časa v Ptuj. Leta 1633. je prišel v kolegij »Marianum« v Gor. gradu, kjer se je še spopolnjeval. V pravilih tega kolegija se v 7. točki priporoča tudi gojenje slovenskega petja. Potem je bil do konca 1638 župnik v Gornjem gradu, 1639 do maja 1643 pa v Kranju, nato je prišel za župnika v Braslovče, kjer je ostal do l. 1655. V Braslovčah je bil 1648 radi svojih »sijajnih talentov« imenovan za škofijskega komisarja⁸).

⁷) Mantuani v Cerkv. Glasbeniku 1913, str. 65 in 82; prezrl je pa Majarjevo poročilo o naši pesmarici. ⁸) Orožen, Dekanat Oberburg, 44.

Leta 1646. je spremljal od vlade poslanega Ernreicha pl. Hohenwarta po Spodnj. Štajerskem, da bi pomirila pobunjene kmete. Trpin je slovel kot izvrsten slovenski govornik, imenovan »slovenski Cicero«. Poznaval je izbornu ljudsko dušo, zato so mu poverili tako delikatno opravilo, ob enem pa je za takratno dobo izvrstno obvladoval slovenski jezik. Umrl je kot generalni vikar ljubljanskega škofa 13. jun. 1683.

Toda trdnih dokazov za Trpinovo avtorstvo nimamo. Najboljši dokaz (ob pomanjkanju drugih) bi bila istost pisave. Ko je (vsaj v glavnem) nastala naša pesmarica, je bil Trpin župnik v Braslovčah. Po lavantinskem šematizmu se braslovška krstna knjiga začenja l. 1632., poročna pa 1634. Pisatelj je torej nalašč šel v Braslovče, da bi primerjal pisavo kodeksa s pisavo Trpinovo in njegovih kaplanov v matrikah, ker drugi akti iz tega časa se niso ohranili. Na svoje razočaranje je pa ugotovil, da v krstni in poročni knjigi manjkajo baš oni deli, ki se nanašajo na dobo Trpinovo. Krstna knjiga se res začenja l. 1632., toda gre le do 1639 in se zopet začne šele 16. X. 1672, poročna sega od 1634—1640 ter se nadaljuje šele 1668.

Pač pa so ohranjene matične knjige iz Trpinove dobe v Gornjem gradu. Navadno so sicer krstili in krste vpisovali njegovi kaplani, vendar vmes tudi on. Da je svoje krste tudi sam vpisal, kaže formula: *fuit per me Philipum Terpin parochum baptizatus*. Njegova pisava ni slaba, vendar se ne more priznati kot istovetna z ono v kodeksu.

S tem še seveda ni izključeno njegovo avtorstvo, ker bi mu bil lahko kdo v Braslovčah na čisto prepisal, vendar od zgoljne možnosti ne moremo dalje.

Negotovo je tudi, kje je pesmarica nastala. Iz naslova »*Liber cationum carniolicarum*« se ne sme sklepati, da so to kranjske pesmi v ožjem pomenu, ali da bi bila morala pesmarica nastati kje na Kranjskem, ker Krajinci — Kranjci se imenujejo tudi prebivalci med Bočem in Savo.

Natančna dialektološka raziskava jezika naše pesmarice utegne vsaj približno določiti, kje je nastala. Nekateri zunanji momenti, o katerih bo govor v naslednjem, govore za to, da je nastala v stari celjski grofiji. Jezik, kolikor more pisec kot nestrokovnjak o tem soditi, ne nasprotuje tej podmeni. Sicer pa jezik ni povsem enoten, znak, da so pesmi nabrane v različnih krajih. Ako bi bila pesmarica nastala na Kranjskem, nastaja vprašanje, kako je zašla v konjiško okolico? Za to okolico so v pesmarici sami nepobitni dokazi, ni pa najmanjšega sledu, da bi bila kdaj na Kranjskem.

Za nastanek pesmarice na ozemlju celjske grofije govori tudi pesem o sv. Uršuli, ki se nanaša pač na sv. Uršulo na Plešivcu pri Slovenj-gradcu. Vsekako je ta pesem nastala v območju te Uršule.

3. Tradicija kodeksa.

Kako in kdaj je prišel kodeks v roke Slomščekove, kako in kdaj je prišel na Kalobje, skozi katere roke je hodil poprej? Po Majarjevem poročilu se je spis n a š e l na Kalobju. Ni razloga, da bi dvomili o resničnosti tega poročila, ker Majar je to gotovo zvedel od Slomškega samega, ki mu je rokopis posodil. Kakor poroča g. P. Švegelj, župnik na Kalobju, ni ondi ne v kroniki, ne v inventarjih kakega spomina o tej pesmarici.

Zadnja leta pred smrtjo, ko je že bival v Mariboru, si je dal Slomšek sestaviti zapisnik svoje knjižnice »Cathalogus Bibliothecae«. Sestavil ga je pač njegov tajnik Matija Modrinjak. V tem zapisniku je dobil naš kodeks na prednji str. 1. lista signaturo: B. XII, 186. Uvrščen je bil v skupino »Ascetica et Mystica« (!); pod istim št. 186 je tudi Danjkovih Sto cerkvenih in drugih pobožnih pesmi (Radgona 1828). Ko bi bil Modrinjak imel nekoliko literarno-zgodovinskega zanimanja, bi bil lahko od škofa zvedel in zapisal kaj o provenienci rokopisa, tako pa je v rubriko »locus et annus impressionis« postavil samo vprašaj in niti naslova ni točno navedel, zapisal je namreč »Liber cantionis«, »manuscriptum«. Moramo si torej pomagati na drug način, da vsaj približno določimo, kod je kodeks hodil, kako in kdaj je utegnil priti na Kalobje, s Kalobja pa k Slomšku.

Izključeno je, da bi bil kodeks nastal na Kalobju, ker je kalobska župnija ustanovljena šele pod Marijo Terezijo ok. 1765. Prej ni bilo na Kalobju ne rednega in stalnega duhovnika, ne učitelja ali organista. Da moremo kolikor toliko določiti, kako je kodeks prišel na Kalobje in s Kalobja k Slomšku, je potreba prej zasledovati njegovo prejšnjo usodo. O tem kajpada ni nobenega poročila, a kodeks sam nam podaja nekatere indicije, iz katerih sledi, da se je v 18. stol. nahajal v Konjicah ali vsaj v bližini Konjic.

Poleg pesmi vsebuje namreč kodeks — kakor že omenjeno — še razne zapiske, pripiske in čečkarije, ki nimajo nobene zveze z vsebino, a nam ob pomanjkanju drugih podatkov vsaj nekoliko pojasnjujejo »fata libelli«.

Na znotranji strani prednjih platnic je čečkarija z rdečim svinčnikom, z leve in spodaj nekaj okvir z grozdu podobno figuro, z desne pa otročje risana človeška glava, v sredi je ime v nemški gotici Iohans (sic!) W i r t h. To utegne biti nekdanji lastnik, o katerem pa drugo nič ni znano. Isto ime zasledimo pod računskimi nalogami na str. 303, pisano s slabo, obledelo in od ostale različno pisavo. Najprej je ime Chasp Johanes, potem slede v nemščini prve besede Očenaša, spodaj pa Johanes Wirth. Neka rodbina Wirth se da zaslediti v Celju. Iz te rodbine je bil Urban Wirth, ki je do 1741 bil vikar v Laškem. Morda je v našem rokopisu podpisani Wirth v kakem sorodstvu ž njim. Po matrikah bi se to morda dalo dognati.

Na prednji strani prvega nepaginiranega lista je zgoraj poševno v gotici nemški težko čitljiv napis, ki pa, zdi se, nima pomena za naše vprašanje. Pod tem je z zelo obledelim črnilom napisano: Diße Puh Kern dem Andreas Sparber. Čez to je pa neka druga roka lepo napisala: Liber.

Isto ime čitamo na znotranji strani zadnjih platnic, kjer zvemo še nekaj več. Tam stoji z bolj svežim črnilom zapisano to-le: diße buh Kern dem Andreas Sparber 1739. Pod tem pa od iste roke: das der herr Georgg Sparber organist zu Ganabiz diße buh Kaufft.

Beseda »Kern« je očitvidno izopačenka nemškega gehören. Zanimiv je slovenizem v označbi, komu pripada knjiga: pisec je mislil slovensko: te bukve slišijo —, in zapisal nemško diße buh kern (gehören...)!

S tem smo dobili zanesljiv podatek o nekdanjih lastnikih te knjige. Sparber Janez Jurij je bil res organist (in gotovo tudi učitelj) v Konjicah, in sicer se prvič omenja kot boter 30. avg. 1714, dne 30. dec. i. l. je sam poslal h krstu svojega prvega otroka Janeza Baltazarja. Bil je dvakrat oženjen; s prvo ženo Nežo je imel še 1716 in 1717 dve hčerki, z drugo ženo Uršo je pa od 1720 do 1729 imel še štiri sine in eno hčerko. Najmlajši sin Andrej mu je bil rojen 17. okt. 1729⁹⁾. To je pač tisti, ki se omenja na platnicah in je bil 1739 star 10 let. Pisava je tudi res otročja.

Sparberji niso bili pri nas kaki tujci. Že 1376 in 1377 se v Novi cerkvi pri Celju omenja Koloman Sparber kot pomožni duhovnik (presbyter servitor¹⁰⁾), l. 1723. pa se je sinode v Ljubljani med drugimi udeležil tudi Andrej Sparber, beneficijat bratovščine presv. Trojice in sv. Rešnjega Telesa v Radovljici¹¹⁾. Bil je morda brat Janeza Jurija ter je tega najmlajši sin dobil po stricu ime Andrej.

Nadaljnjih podatkov o konjiških Sparberjih Slekovčeva zbirka nima, najbrž so se izselili iz konjiške župnije.

Žal, da ni povedano, kje in od koga je Jurij Sparber kupil naš rokopis. Zdi se pa, da ga ni več rabil kot pesmarico v cerkvi, ker je začel na prazne strani zapisovati (nemški) svoj gospodarski zapisnik in pa računico. Razne čečkarije dajo slutiti, da je kodeks prišel tudi otrokom v roke in so morda ti iztrgali vsaj nekatere manjkajoče liste.

Na str. 295 in 296 ima dvakrat zapisano, da je 1724 najel hlapca Jurija na leto dni, ter mu v obrokih izplačeval njegov zaslužek. Na str. 297 je pa zapisano, da je 1723 (za dan in mesec je ostal prazen prostor) najel deklo Sofijo. Slede njena izplačila. Na str. 298 je zapisal, da je ista prejela 1 gl., ko je šla v Rušce. Na str. 299 pa stoji, da je 1723 najel tudi živinsko deklo (Vich Diern) Marinko in na str. 300, da je ista Marinka

⁹⁾ Slekovčevi zapiski iz konjiških matrik v arhivu »Zg. dr.«.

¹⁰⁾ Orožen VIII, 179.

¹¹⁾ Slekovec v arhivu »Zg. dr.«.

sprejela svoje plačilo. Pod tem je nerodna druga pisava s svinčnikom: Planchen Stein (Zbelovo — blizu Konjic). Isto ime je s svinčnikom naččkano tudi na str. 314 ob sp. robu.

Za str. 300 sta dve strani (kakor že omenjeno) ostali nepaginirani. Tu se začne pouk o računstvu. Na prvi nepaginirani strani (reverzni 300) je za zgled, kako se pišejo in čitajo večje številke, sestavljene iz ednic, desetic, stotic, tisočic, navedeno štev. 1732, kar pomeni najbrž letnico, ko je to pisano. Potem se nadaljuje računica in paginacija s str. 301 (mesto 303). Na str. 313—316 so pa računi o deležu (deputatu) pri mežnarjevi zbirci za 1718, 1719, 1720, 1721. Iz tega je razvidno, da je knjižica v tem času bila last organista-učitelja, ki je v Konjicah dokaj dobro stal, ker je potreboval hlapca in dve dekli. Da to ni bil morda župnik, je razvidno iz deleža pri mežnarski zbirci, ker duhovnik je imel svojo zbirco, pač pa sta si jo delila mežnar in organist, kjer je bila ta služba ločena. Na str. 317 in 320 je zapisnik raznih izdatkov v letih 1722., 1724. in 1725., list s str. 318 in 319 je iztrgan. Potem sledi zopet računske naloge. Najpoznejša letnica, zabeležena v našem rokopisu, je 1754 (na str. 35). Ob zgornjem robu je naslov pesmi na ude Kristusove, ostali del strani je ostal prazen in tu je nevešča roka naččkala s svinčnikom začetne besede naslova z letnico 1754. Pod letnico sta skupaj se držeči črki NB.

Na konjiško okolico se nanaša še naslednji zapisnik s precej nerodno pisavo, pa z dokaj svežim črnilom. Na 11. nepaginirani strani stoje v zgornji polovici naslednji, deloma v nemški gotici, deloma v latinici pisani slovenski verzi:

O Marija livolfcha¹²⁾
 Pomuzniza inno stuarniza
 Zres semlo inno Nebo Kir
 Nas Na dučhi inno teleiBi
 itreiffala bo.

Ta pisava je od čisto druge (zelo nevešče) roke, kakor pesmi rokopa.

Starejša od gornjih letnic je 1702. Str. 164 je pisatelj pustil prazno in tu je pozneje nekdo zapisal:

Mihael Rathay
 Je tu Pisaa (sic!) Vsoie (sic, mesto
 svoje) Ime
 1702 lety tukaa.

¹²⁾ Marija livolska je izopačenka za: Ljubečna nad Poljčanami. Nekoliko čuden konec, da nas bo Marija »streiffala« (kaznovala) na duši in telesu, se ujema z legendarnim vencem, ki ga je ljudska poezija spletla krog Marije Ljubečne. Gl. Stegenšek v »Voditelju« 1908, str. 333—341. Prim. tudi Štrekcljeve Nar. pesmi št. 539, 540, 548.

Pod to je neka druga roka z bolj svežim črnilom zapisala:

1745

1702

33

poleg tega pa zopet druga roka s svinčnikom:

1745

1705

33

Obojno odštevanje je zmotno, a videti je, da je tudi leta 1745. nekdo čečkal po pesmarici.

Rodbinsko ime Rataj je običajno v konjiški okolici, pa okoli Šmarja, Ponikve in Št. Jurija ob j. ž. Tudi ta Rataj je bil najbrž kak organist-učitelj. Slekovčeva zbirka ima dva Rataja, toda iz poznejšega časa; Miha je bil rojen 1859 v Prihovi pri Konjicah, Franc pa v Slivnici pri Mariboru 1781. Ker so si v prejšnjih časih sinovi radi volili stan svojega očeta, je mogoče kateri izmed teh dveh pravnuk v pesmarici podpisanega Mihaela Rataja. Med duhovniki 18. st. Slekovčeva zbirka nima tega imena. Morda je baš od tega Rataja ali njegove obitelji Sparber kupil pesmarico.

Na str. 165 si je nekdo zapisal svoje izdatke raznim osebam. Imena objavimo, ker so gotova imena domačinov značilna v gotovih krajih in ker nam pojasnjujejo nekoliko domače razmere lastnika našega kodeksa. Izplačila so v krajcarjih in za nas brezpomembna. Imena (pisana z gotico):

Hr. Krenner (drugokrat pa Kreiner), Kunstl, Lederer Grega, Sepha (morda identična z 1723 imenovano deklo Sofijo), Carl, Valentin unser Knab, unser Coftmädl, Richter, Vuzey, Steinhauer Knab.

Če v rokopisu zaznamovana imena pomenjajo lastnike, tedaj so v 18. stol. ugotovljeni naslednji lastniki:

Mihael Rataj ok. 1702; Jurij in Janez Sparber ok. 1739; Franz Wirth nekoliko pozneje, morda ok. 1752¹³⁾. Potem do 1846 (kolikor je sedaj znano) ni sledu o rokopisu in o njem ni nobenega zanesljivega znaka iz te dobe.

Ker ni v knjigi nobenih indicij, da bi bil prešel kodeks kam drugam, smemo sklepati, da je iz Konjic ali konjiške okolice prišel na Kalobje. Inel je pač nekdo posebno zanimanje za te »kranjske« pesmi, da si jih je pridobil in odnesel na Kalobje. Ker je Majarjeva pesmarica izšla l. 1846., on pa je za sestavo in tiskanje knjižice gotovo porabil precej časa, lahko dolo-

¹³⁾ Ob zgornjem robu na drugi strani prvega lista je v nemščini zapisano: gelobt sey Jesus Xr., pod tem pa poševno od leve navzgor na desno Hecel — brez vsega drugega. Morda je i ta Hecel bil lastnik knjige.

čimo razdobje 1765—1845, ko je kodeks prišel na Kalobje in s Kalobja v Slomšekove roke.

V tem času je bilo na Kalobju več župnikov, ki so bili rojeni K r a n j c i. Sicer so v tem času skoraj nepretrgoma bili na Kalobju tudi kapelani, toda kapelan pride in čez nekaj časa zopet odide ter odnese svoje siromaštvo s seboj. V poštev pridejo le župniki, zlasti tisti, ki so na Kalobju ostali in umrli in tisti, ki so bili v ožjih stikih s Slomšekom. On je nedvomno prišel do pesmarice, še preden je postal škof (posvečen 5. VII. 1846).

Kot prvi kalobski župnik se omenja med II. 1767—1773 Franc Hörning, o katerem pa po tukaj dostopnih virih ni znano, kak rojak je bil.

Od 1772—1820 je župnikoval na Kalobju M i h a e l Z a g a j š e k. Rojen je bil na Ponikvi 1739, posvečen v Gorici 1765. Umrli je kot upokojenec pri Sv. Vidu pri Grobelnem 9. maja 1827. Nekoliko tednov pozneje je bil njegov rojak Slomšek prestavljen z Bizeljskega k Novi cerkvi. Lahko bi bilo mogoče, da mu je Zagajšek izročil pesmarico kot svojemu rojaku; govorilo bi za to eventuelnost tudi dejstvo, da je Zagajšek gotovo imel smisel za slovensko literaturo, saj je izdal 1791 slovnico slovenskega jezika, prvo od naših slovnice, ki je pisana tudi slovensko. Slomšek mu je v »Drobtinah« 1849 (str. 91—99) spisal lep in zanimiv življenjepis, kjer omenja tudi njegovo literarno udejstvovanje. Poleg imenovanja, v tisku izdane slovnice, našteva Slomšek še druge Zagajšekove spise: molitvenik, slovensko vrtnarijo, krščansko »djanstvo« in abecednik, kar je vse ostalo v rokopisu. Spisal je tudi slovensko-nemški slovar, ki ga je (v rokopisu) posodil nekemu »rodoljubu« v Celju, ta pa ga je zapravil. V Slomšekovi ostalini so se našli naslednji Zagajšekovi rokopisi: zvežček predavanj cerkv. prava, imenovani molitvenik, velik kup skrbno pisanih pridig in razmišljanj za ljudske duhovne vaje na Kalobju. O našem rokopisu ni nobene omembe in nobenega sledu. Ostane torej pri zgoljni možnosti in rahli verjetnosti.

Za njim je bil 1820—1821 provizor na Kalobju Meinik Matija, rojen v Idriji 1786, posvečen 1809. Preden je prišel na Kalobje, je bil kratko časa provizor v Ločah pri Konjicah, kjer bi bil mogel dobiti v roke našo pesmarico, če je še do takrat bila tam. Meinik je umrl kot mestni župnik in dekan v Pliberku 1855. Malo verjetno je, da bi bil po kratki provizuri pustil pesmarico na Kalobju.

Meinikova provizura je prenehala, ko je 24. apr. 1821 nastopil nov župnik Rotar (Rother) Janez (1821—1836), po rodu zopet Kranjec, rojen v Novem mestu 1781. Opetovano je služboval v bližini Konjic, 1806—1807 v Poljčanah, 1813—1814 v Tinjah, še 1814 je prišel za kapelana v Zreče pri Konjicah, 1818 pa za provizorja k Sv. Kungoti na Pohorju. Dne 23. apr. 1836 je stopil v pokoj in umrl 9. maja 1848 na Kalobju.

Če se vzame doslovno Majarjevo poročilo, da je bil rokopis na Kalobju najden, tedaj ne moremo misliti, da ga je lastnik sam izročil Slomšku, temveč je ostal tam neznan med knjigami kakega prejšnjega župnika in je potem res bil »najden«.

Po Rotarjevem odstopu je postal provizor na Kalobju in potem župnik Andrej Lukanc ter je vodil župnijo do 1839, ko je 1. maja nastopil župnijo v Dobju. Rodom je bil iz Galicije v Sav. dolini in v bližini Konjic nikdar ni služboval. Če bi bil on spravil pesmarico na Kalobje, bi jo bil tudi odnesel, ni pa izključeno, da jo je on izročil Slomšku.

Za Lukancem je župnikoval na Kalobju Simon Kastelic od 1. maja 1839 do 27. oktobra 1841, ko je stopil v pokoj in umrl na Planini 28. avgusta 1849. Rojen je bil v Ljubljani 16. oktobra 1769, pa je prestopil v Lavantinsko škofijo in bil posvečen pri Sv. Andreju 28. oktobra 1795. Služboval je potem kot kapelan v Gornjem gradu, v Poljčanah, v Makolah. Te njegove službe še spadajo v 18. stoletje. L. 1804. je prišel za kapelana na Spodnjo Polskavo, potem za provizorja k Sv. Petru na Medvedovem selu, pa zopet za kapelana v Vitanje, v Stari trg in v Laško. L. 1809. je postal provizor, 1811 pa župnik v Dobju, od koder je prišel na Kalobje, menjaje z Lukancem. Kot rojen Kranjec se je Kastelic gotovo zanimal za »kranjske« pesmi naše pesmarice, toda če bi jih bil on prinesel na Kalobje, bi jih ne bilo treba »najti«. Njegov naslednik na Kalobju je bil Matija Paprej, rodom Korošec. Župnikoval je na Kalobju 1841 do 1850, v bližini Konjic nikdar ni služboval. Iz Kalobja je odšel v Olimje, kjer ga je Slomšek 1854 imenoval za svojega duhovnega svetovalca. Pozneje je bil župnik in dekan v Braslovčah, kjer je umrl l. 1875. Ni verjetno, da bi bil on prinesel pesmarico na Kalobje, bolj verjetno pa je, da jo je on izročil Slomšku.

Izmed vseh možnosti je najverjetnejše, da je pesmarico prinesel na Kalobje župnik Rotar, ki je tu umrl in prej večkrat služboval v bližini Konjic, Kastelic ali Paprej pa sta jo dala Slomšku. Slomšek te pesmarice menda sploh ni izrabil in je nikjer ne omenja. Najlepša prilika, da bi o njej spregovoril, se mu je nudila, ko je v »Drobtinicah« l. 1857. pisal o nekdanjem in sedanjem cerkvenem petju na Štajerskem (str. 293—300); omenja pač Majarjevo pesmarico in navaja staro velikonočno »Jezus je od mrtvih vstal od svoje britke martre . . .«, ki je tudi v našem kodeksu, a tega se ne dotakne niti z besedo. Ni pa brez pomena za tradicijo našega kodeksa njegovo poročilo, da je v starih časih »orglar tako dolgo pri eni cerkvi služil, da so se njegovi prsti v jamicah na orgelskih klinicah (tipkah) poznali, odkar se je pa cerkvena in šolska služba združila, so se orglari-učitelji prepogostoma menjavali ter svoje pesmi in napeve pobrali ter šli dalje.« Zato je tudi naš kodeks lahko ostal dalje časa v enih rokah in ni izključeno, da ga je tudi kak učitelj-orglavec prinesel na Ka-

lobje. Morda se še dobi o tej pesmarici kak sled v Slomšekovi ostalini, ki še ni vsa pregledana. Našel se je že precej velik sveženj raznih pesmi v rokopisih od različnih rok. Ko se je zvedelo, da hoče Slomšek zboljšati slovensko ljudsko cerkveno in izvincerkveno petje, so mu pošiljali v presojo razne pesmi v rokopisih in tako je morda prišel v njegove roke tudi »kalobski« rokopis.

4. Matija Majar in kalobski rokopis.

Majar je iz kalobskega rokopisa za svojo Pesmarico porabil štiri pesmi (Velikonočna, Pesem o Mariji Magdaleni, Marijina pesem, Zdrava morska zvezda), ena pa je po njegovem prepisu prišla v Štrekljevo zbirko naših narodnih pesmi (balada o sv. Uršuli); Štrekelj namreč pripominja, da je pesem »vzeta iz kalobskega spisa iz l. 1651., od koder jo je prepisal M. Majar ter jo izročil Miklošiču, kateri jo je dal meni« (t. j. Štreklju). Na str. VI. i. d. svoje Pesmarice razvija Majar celo pravilno, da se ljudske pesmi ne smejo prenašati, popravljati in krpiti, in zagotavlja, da bi bil vsako besedo pustil nespremenjeno, če bi bila knjiga namenjena samo za učene ljudi, jezikoslovce. Toda tega načela se ni držal pri uporabi kalobskega rokopisa, česar mu glede njegove pesmarice ne moremo zameriti, ker njen namen ni bil, podati točno kak starinski tekst, ampak kakor se je pesem glasila v ljudskih ustih ob njegovem času. Celotno naravno je, da se je v našem kodeksu zapisana pesem skozi 200 let tu in tam obrusila in spremenila. Manj opravičljivo pa je, da je besedilo kodeksa spremenjeno tudi v pesmi, ki je prešla v Štrekljevo zbirko, dast so te razlike neznatne. Spremenjen je pravopis, nedosledno pa oblike: mesto muj — nuj v izvirniku je pri Štreklju moj — noj, srednji spol se v izvirniku in pri Štreklju končuje na u (jezeru, suhu selu i. t. d.), v 7. kitici pa se Štrekelj oddalji od izvirnika ter ima »jasno nebo«. Mesto »šent« pri Štreklju ima izvirnik v peti kitici sant Vrsula, pozneje pa »shant«. Mesto dajavnika »Gospe sveti šent Uršuli« (vrs. 14, 15) pri Štreklju ima izvirnik rodivnik: »Gospe suete . . .«, mesto »device« in »devicami« ima izvirnik vedno »divice« i. t. d., mesto Boga ima izvirnik Buga. Spremenjena je zadnja vrstica: »Ampak da gremo v sveti raj«, po izvirniku se glasi ta vrstica: »Ampak gremo red¹⁴⁾ v večni raj«. Ker Štrekelj večinoma načelno ni spreminjal uporabljenih zapisov, so nastale te različice pač vsled netočnega prepisa M. Majarja.

Večje so razlike pri tistih štirih pesmih, ki jih je Majar sprejel v Pesmarico. Primerjanje je umestno, ker nam kaže, v kaki mери so se pesmi spremenile v dveh stoletjih; predpostavljamo kajpada, da sprememb ni izvršil Majar sam, marveč jih je našel v ljudskem petju. V na-

¹⁴⁾ Rêd = vred, skupaj. Pleteršnik.

slednjem objavljamo vse besede in stavke, v katerih se Majar oddaljuje od izvirnika. Kogar stvar natančneje zanima, naj vzame v roke Majarjevo pesmarico. Kalobski rokopis označujemo s K, Majarjevo pesmarico z M.

Velikonočna.

K. str. 236—238.

M. str. 75—77.

1.
v. 2. od njega
v. 3. Ob tu se vefselimo inu¹⁵⁾ Boga
v. 4. hualimo. Kyrie &¹⁶⁾

2.
v. 1. De bi nebil
v. 2. Vus volen suejt bi se bil reshal¹⁷⁾,
v. 3. Ob tu

3.
v. 1. Bug je taku milostiu bil,
v. 2. v' mej
v. 3. Od Marie Diuize roien bil

4.
1. Sazhel Jude uuzhiti
3. Judje
4. respeli.

5.
1. Na krishu je to smert podjel,
2. Sant Josef ga ie doli snel,
3. Maria preiemala,
4. kushuuala.

6.
1. Potler bil
2. En uelik kamen
3. pred ta pakal¹⁸⁾ shal,
4. Vse uerne dushe

Tu je M. vrinil kitico, ki je K. nima:

1.
od svoje
Zato
Ino Boga hvalimo.
v. 5. Aleluja, aleluja.

2.
Ko b' ne bil
Bi ves svet pogubljen bil,
Zato

3.
Bog je bil tako milostliv,
. med
Od Marije je rojen bil,

4.
Začel Jude je učiti,
Judi
. razpeli.

5.
Je na križi smert sprijel,
Jožef ga je doli snel,
Marija ga sprijemala,
. kušovala.

6.
K' je bil
Velik kamen
. je pred pekel šel,
Verne duše

7.
Je tretji dan od smerti vstal,
Pred njemi v Galilejo šel.
(In še enkrat isto.)

¹⁵⁾ Mesto inu ima M. povsod ino, mesto de da.

¹⁶⁾ inu Boga je K. pritegnil v 3. v. Ob koncu 2. kitice je nad hvalimo pripisano: zhastimo. Pri srednjeveških velikonočnih ljudskih pesmih običajni Kyrie je M. nadomestil z dvojnimi aleluja.

¹⁷⁾ Pač »reshal« — razšel, razpadel.

¹⁸⁾ Rokopis dosledno rabi obliki pakel, pakleni.

7.

1. Ta Angel ie h' tēm shenam dial,
3. Poidite Jogrom prauite
4. Shant Petru je osnanite.

8.

1. Tiga so prizha try shene
2. Kir so per tem grobu bile,
3. De je Jesus od smerti ustal,
4. Inu je v' Galileo shal.

9.

2. Ta je ta perua bila,
3. Kir je Jesusha uidila,
4. Jogram ga je osnanila.

10.

2. Sai ie kumai tiga dobil,
4. De mu ie segal

11.

1. Maria ti Diulza
3. Pruti Bogu Nebeshkimu,
4. Vsmilenimu . . .

12.

1. Alleluya poiemo
2. Jesusha Christusha hualimo,
3. Lubo Diulzo Mario,
4. Nu

13.

1. Alleluja, alleluja, alleluja,
2. Nam se je uesseliti
3. Inu Boga hualiti.

8. (7.)

- Angel božji ženam djal,
- Pojdte učencam pravite,
- Pervič Petru oznanite.

Pri M. izpuščena.

9.

- Ona je naj perua bla,
- Ki Jezusa je vidila,
- Učencem ga oznanila.

10.

- Še le tedaj je veren bil,
- Ko mu je segel

11.

- Marija roža devica
- Pri Očetu nebeskemu
- In vsmilenemu

12.

- Alelujo spevlajmo
- In Jezusa zahvalimo,
- Rožo devico Marijo
- In

Pri M. manjka.

Pesem o Mariji Magdaleni.

K. 223—225.

3.

1. otterla
3. kushuuala

4.

1. Na tu v' serzi Simon prau
3. Vsāj

5.

2. Tebe
3. Slatku lubi, ter oblubi
4. prebiuanje

M. 150—151.

3.

- otirala,
- kušovala,

4.

- Simon farizej pa pravi:
- Saj

5.

- Tebi
- Jezus lubi ti oblubi
- zveličanje

6.
1. Tada! tuoi Duh
4. Kir s taboj milost deli

7.
1. Zhist ie spiegel, rasse rahlu
2. Frishna rosha lilia,
4. Ti si v nebu klizana.

8.
1. O
4. Nass oben sourashni Duli.

9.
1. pgrozhi,
3. Zhist od greha, s' tega sueta
4. K tebi pridem v' raj uezhni

6.
Tedaj duh tvoj
Ker milost tebi dodeli.

7.
Očiščena, spokorjena,
Si ti' roža lilia,
Si v nebesa klicana.

8.
Oh
Nas noben sovražen duh.

9.
. izroči,
Da čist
K tebi pridem v sveti raj.

Marijina pesem.

K. 264—276.

1.
1. Zheshena si ti Maria
5. Moli
2.
1. O
3. Sueita . . nu
4. Nashiga

3.
2. S' lepimi
3. dobrutliua-

4.
2. V' roistui

5.
1. Lepoto tujo
5. Osslabuje muzh sourashka

6.
1. zhastita
2. ludiem
3. koker
4. kambriza

7.
1. O
4. Sheli Zhloueska mnoshiza

M. 112—114..

1.
. roža Marija
Prosi

2.
Oh
Zemlje in
Našega

3.
S' lepimi
. dobrotliua,

4.
V rojstvu

5.
Lepoti tvoje
Prosi Boga (kakor drugod)

6.
. čestita
. ljudem
. kakor
. kamrica:

7.
Oj
Bodi naša priprošnica.

8.

1. luzh
2. mertvih pomuzh
5. Odpusti grehe grešnikom

9.

4. Troshtaj inu nadlushnike,
5. Shenj prozh reue, bolitue

10.

1. tuoiga
3. K' Ozhu ter suetimu
4. Tu nass ushlishi o Maria
5. Nuj

8.

- zarija,
- mertveh pomoč,
- Prosi Boga (kakor drugod)

9.

- Odganjaj reve in bolezni:
- Prosi Boga (odpevek kakor drugod).

10.

- svojga
- K Očetu ter svetemu
- To nam sprosi oj Marija
- In!

Zdrava, morska zvezda ...

K. 293—294.

1.

3. Inu vselej Dezhla.
5. Srezhna

2.

3. Spremenila ime
4. Nepokorne Eue.

4.

1. Pokasi se da si
3. skuss tebe

5.

1. O Zhudna Diuiza,

7.

1. zhast

M. 121—122.

1.

- Vsolej si deviza
- Srečne

2.

- Poterdi nas vsotej v miru,
- Ker zmeniš Eve ime.

4.

- Bodi oh Marija
- po tebi

5.

- Oj blažena devica,

7.

- čest

Kakor se vidi, se nahaja največ sprememb v »Velikonočni«. V tej pa so spremembe tudi najbolj opravičljive: pesem je namreč splošno znana in starodavna (saj jo pozna že stiški rokopis!) in je skozi stoletja naravno precej spremenila svoje lice, zato ni nič čudnega, če jo je Majar zapisal drugače kakor 200 let prej kalobski rokopis. Majar sam pripominja k tej pesmi: »Vsim Slovencem navadna tudi se znajde v spisu Kalobskim od leta 1651«. Ni torej pesmi povzel iz našega rokopisa, ampak omenja le, da se nahaja tudi v njem.

Drugače je pri ostalih pesmih. Pri pesmi o Mariji Magdaleni pripominja: »Iz Kalobskega spisa od leta 1651«. Pri obeh Marijinih pesmih pa stoji: »Štajerska vzeta iz Kalobskega spisa od l. 1651«. Tukaj torej Ma-

jar ni zajemal iz ljudskega izročila, edini vir mu je bil naš rokopis. Kar je izpremenjeno, je izpremenil on na svojo roko.

* * *

Ta spis se naj smatra kot začasno opozorilo na najdeni rokopis. Priobčeni podatki naj bi bili v pobudo, da se stvar dalje zasleduje. Treba bo poiskati latinske ali nemške predloge naše zbirke, koliko so se te pesmi razširile in ohranile v ljudstvu in koliko se nahajajo v drugih pesmaricah. Genealoški podatki iz cerkvenih matic nam morda še bolj pojasnijo, v čigavih rokah je bil rokopis, ki mu naj ostane ime »kalobski«.

Ker imamo iz 17. stol. malo ohranjenih pesemskih zbirk, bi kalobska zaslužila, da se objavi, če bi se dobila sredstva za to.

Zusammenfassung.

Die Handschrift von Kalobje, eine Sammlung von slovenischen Kirchenliedern aus der Mitte des 17. Jahrhunderts, die noch 1846 M. Majar zur Verfügung stand, seitdem aber als verschollen galt, wurde vom Verfasser der Abhandlung im Nachlasse des Bischofs A. M. Slomšek gefunden. Die Abhandlung umfaßt eine kurze Beschreibung und Inhaltsangabe der Handschrift, ferner Vermutungen zu ihrer Entstehungsgeschichte und Herkunft, soweit sich dafür Anhaltspunkte aus der Handschrift selbst ergeben, schließlich die Feststellung, daß die bisherigen Veröffentlichungen aus der Handschrift (durch M. Majar) unkritisch sind.

Izvestja.

Literarne predloge in paralele.

5. Schmid¹⁾—Slomšek.

Da je Slomšek večkrat zajemal iz nemških virov, je znano. A. Brinar in Fr. Ilešič²⁾ sta 18 njegovim povesticam našla vir v predmarčnem šolskem čtivu,

¹⁾ Prim. ČZN 1930, 98—105. — Za tamkajšnji poglavji o Krumpaku in Sevšku mi je prišlo medtem v roke nekaj novega gradiva. Med Slomškovo ostalino je vč. g. prelat dr. Kovačič našel dva rokopisna zvezka slovenskih pesmi, med katerimi se nahaja tudi vseh šest prispevkov, ki jih imata Krumpak in Ševšek v Ahaclovi zbirki. Krumpakovi dve pesmi (Nedolšnoit, Kmetni fantizh na vezher — v Ahaclu: Večerna veselica) sta vpisani — poleg treh drugih njegovih — v zvezek, ki je brez naslova in paginacije ter vsebuje pesmi raznih avtorjev, večinoma pa Slomškove lastne. Ob strani »Nedolžnosti« je s svinčnikom z drugo (Slomškovo?) roko pripisano »Ahazl 107«, kar pomenja stran v 2. izdaji, ob »Kmetnem fantiču« pa z isto roko »Ahazl«. Besedilo se ne krije popolnoma z natisom v Ahaclu, vendar razlike niso znatne. Isto velja o Ševškovih pesmih (Star vojihak, Dervar, Bukve breš zherke, Rasbiti verzh). Nahajajo se na straneh 108—120 drugega zvezka, ki ima naslov: Pefme sa pokuflino. Sioshili mladi

Ilešič pa je odkril nemške izvirnike tudi celi vrsti njegovih pesmi: Železo in kladvo, Kde je ljubi Bog doma, Bog za vse skrbi, Pridno dete, Mlado jagnje, Večernica, Najbolje vince za otroke, Veselja dom, Tulipa in vijolica. Tem prevodom, oziroma prepesnitvam moramo dostaviti še par pesmi; nekaj od njih je posnetih po Krištofu Schmidu.

Najstarejša med njimi je »Tolažba v terpljenji«³⁾ (Zbrani spisi I, 227), izšla prvič 1838 v knjižici »Dve lepi reči«, na koncu povestice »Kresnica«. Glasi se obenem z izvirnikom⁴⁾:

Dankt dem Herrn für alle Leiden,
Dankt auch für den herbsten Schmerz;
Leiden führen uns zu Freuden,
Schmerz veredelt unser Herz.

An des Sommers schwülem Hauche
Reift die gold'ne Traube nur;
Nur am rauhen Dornenstrauche
Blüht die schönste Blum' der Flur.

Hvala Bogu za terpljenje,
Ono pride iz nebes;
Da polajša nam življenje,
Nam pošilja žalost vmes.

Tak' v poletni le vročini
Sladko grozdice zori;
In na ternati ostrini
Žlahtna vertnica cveti.

duhovni v' Zelovki duhovnihizi. 1832-1833-1834. V resnici vsebuje zvezek več, pripevk v njem segajo namreč do l. 1838. Sevškove pesmi se nahajajo med proizvodi l. 1835. in so vpisane — kakor sploh vsi prispevki — lastnoročno; dočim pa so se ostali avtorji podpisovali s celim imenom, je podpisal Sevšek le obe začetnici: L. S. Da so pesmi samo prevod, ni omenjeno. — Več o zanimivih rokopisih, ki nudita precej vpogleda v literarno delo celovških bogoslovcev in vsebujeta deloma novo gradivo k poglavju o Slomšku in Ahaclovi zbirki, bo treba izpregovoriti v samostojni razpravi.

²⁾ Prim. A. Brinar, A. M. Slomšek kot pedagog, str. 74, in Fr. Ilešič, Popotnik 1901, 359; 1902, 107, 378; 1903, 276; 1904, 87.

³⁾ Pesem se nahaja s Krumpakovim podpisom tudi v prvem sub¹⁾ navedenem rokopisu Slomškove ostaline, in sicer v sledeči obliki (kar sem oklenil z oklepaji, je prečrtano):

1.

Bogu hvala za terpljenje,
Ktero pride od nebeŕ
De polajšha nam (shivenje) veŕelje,
Nam polhila shaloŕt vmeŕ.

2.

Tok v' poletni le vrožini,
Sladko grozdizhe sori,
In na ternja(f)ti oŕtrini,
Shlahna roshiza zveti.

3.

Le v ponozhnim, temnim mraki,
Še fhteŕilo sve(f)sd fvetlŕi,
Le na temnimu oblaki,
Maverza lepo ftoji.

4.

Ne sogibajmo ŕe krisha,
On nam frezho perpelá,
Naŕ k' Ozhetu fpet perblisha,
Nam veŕelje novo da.

Ker je pesem vpisana pred »Kmetnim fantičem na večer« istega avtorja, smemo morda sklepati, da je nastala prej ali pa vsaj približno v istem času ko ta, t. j. pred 1833; na vsak način je nastala pred Slomškovim prevodom. Slomšek je Krumpakov prevod brez dvoma poznal in ga je deloma celo porabil. Pesem obravnavam v Slomškovi predelavi, ker je v tej šla v tisk in se kot njegova lastnina nahaja v Slomškovih zbranih spisih.

⁴⁾ V izdaji Schmidovih spisov, ki mi je na razpolago (Regensburg, Manz, 1920—1927), se pri »Kresnici« pesem sicer ne nahaja, vpletena pa je kot vložek v Igro »Die kleine Lautenspielerin«.

Nur in finstern Nächten strahlet
Herrlich schön der Sterne Pracht,
Und der Regenbogen malet
Sich nur in der Wolken Nacht.

O, so nehmet denn die Leiden
Dankbar an aus Gottes Hand;
Sie sind Boten naher Freuden,
Sind des Glückes sich'res Pfand.

O ponočnem črnem mraku
Se svetloha zvezd pozna;
In na temnem le oblaku
Se olepša mavrica.

Kadar žalost nas obide,
Nikdar ne obupajmo!
Saj za dežem solnce vride,
Lepše solnce rumenó.

Oh obriši solze mile:
Saj so zlahtne jagode,
Ki se bojo spremenile
Ti v nebeške bisere!

Zunanjo obliko je posnel Slomšek točno po Schmidu, istotako vsebino druge in tretje kitice. Začetek in konec pa je predelal precej po svoje, pri čemer je celo idejo pesmi znatno predrugačil: dočim misli Schmid le na radosti tukajšnjega življenja, govori Slomšek tudi o veselju v nebesih. To samostojno svojo misel je izrazil v dodatni zadnji kitici na pesniško dokaj posrečen način. Kot celota pa je pesem z njegovo predelavo izgubila na notranji strnjenosti. Pri Schmidu je zgradba pesmi vseskozi enotna: temeljna misel je napovedana najprej v prvi kitici (»Leiden führen uns zu Freuden«), potem slede zanj v osrednjih dveh kiticah štiri primere iz narave, nakar jo zadnja kitica v nekoliko predrugačeni, vendar docela odgovarjajoči obliki še enkrat povzame: »Sie sind Boten naher Freuden«. Slomšek je izrazil — sledeč Krumpaku — to osnovno misel v 1. kitici slabo (»da polajša (!) nam življenje«), v zadnjih dveh kiticah pa na način, ki z mislijo 1. kitice ni v pravem skladu; razen tega je somernost izvirnika razdril tudi s tem, da je zadnjo kitico nadomestil z dvema.

Po Schmidu sta posneta tudi pesmi »Jagode in otroci« in »Previdnost Božja«, obe izšli prvič v Drobtnicah 1862 (Zbrani spisi I, 21, 37). Predelani sta po pesmih »Die Erdbeeren« in »Gott ist die Liebe«, in sicer precej svobodno, zlasti prva:

Lieulich ist's im Walde hier,
Wo durch dunkle Tannenspitzen
Gold'ne Sonnenstrahlen blitzen —
Rot sich schmückt das grüne Tal
Mit Erdbeeren oline Zahl!

Wo der Blüten tausende,
Schön umgrünt von Erdbeerlaube,
Innen gelb vom Blumenstaube,
Blendend weiß wie Schnee jetzt blüh'n,
Bald als rote Früchte glüh'n!

Holde Beeren, frisch und süß,
Wer ist's, der so schön euch malet,
Daß ihr hell wie Purpur strahlet?
Wer gibt euch den süßen Duft,
Würzend rings die laue Luft?

Káko prijazno je v logu zelenem!
Tako veselo ni v hramu nobenem;
Solnce skoz veje košate svetli,
Zemlja od jagod rudečih diši.
Lepe, ko pisanke, vse so rudeče,
In pa debele, ko rož'ce dišeče.
Oh kak' prijetno je jagode brati,
Pa še prijetniše zrele zobati.

Naše ve ljubice, kdo vas je vstvaril?
Kdo vam dal lepí duh, kdo vas je vsadil?
Kdo vas polival je, kdo vas oplel?
Kdo vas pokrival, da mráz vas ni vzel?
Oče nebeški je jagode vsadil,

Lieber Gott, wer sonst als du!
 Deiner Größe hohe Ehre
 Preiset auch die kleine Beere,
 Tanne, Fichte, Laub und Moos
 Rufen: Kinder, Gott ist groß!

Laßt uns denn nach Herzenslust
 Von den schönen Beeren pflücken,
 Und mit dankbarem Entzücken
 Auf zum besten Vater seh'n —
 Er schuf sie so hold und schön.

Žlahtno jih dišati on je navadil;
 Naj bi učile nas, Njega ljubiti,
 Naj bi nas vabile, Boga hvaliti!

Urno jih tergajmo, jagode drage,
 Hitro nabirajmo polne basage,
 Pa ne pozabimo, kdo nam jih da:
 Hval'mo za jagode ljub'ga Boga!
 Tak' bodo jagode zopet zorile,
 Serce nam ljubice oveselile;
 Bomo rudeče spet jagode brali,
 Bomo tud' Bogu spet hvalo dajali.

Iz prvih štirih kitic po pet vrstic je Slomšek napravil dve osemvrstični: prva in druga kitica izvirnika odgovarjata vsebinsko njegovi prvi, tretja in četrta njegovi drugi kitici. Ker ima Schmid pet kitic, bi Slomškova zadnja kitica morala obsegati analogno samo prvo polovico, torej samo štiri vrstice; iz metričnih razlogov pa ji je Slomšek dodal še nadaljnje štiri vrstice, dasi vsebinsko niso potrebne, ker ne povedo ničesar novega. V podrobnostih je njegova prepesnitev zelo svobodna, dal ji je tudi drugačen ritem.

Nekoliko bližji je ostal Slomšek izvirniku v pesmi »P r e v i d n o s t Božja«. Začetno Schmidovo kitico je sicer razširil v tri kitice, deveto pa izpustil, a drugače se glede vsebine in njene razvrstitve drži izvirnika; v podrobnostih pa je tudi ta prepesnitev mestoma zelo svobodna. Oblika kitice je ista, le rima v 1. in 3. vrstici je opuščena. Kot primer navajam 2. in 3. (pri Slomšku 4. in 5.) kitico:

Der Vogel singt, von dir genährt,
 Voll Lust auf grünem Ast;
 Sein frohes Lied uns Menschen lehrt,
 Wie du so lieb uns hast.

Der Blumen hundertfarb'ne Pracht
 Im Tale weit und breit,
 Die du, du lieber Gott, gemacht,
 Zeigt deine Freundlichkeit.

V zelenem gaji pičica
 Na vejici sedi,
 Od božje tud' previdnosti
 Veselo žvergoli.

Prelepe rože pisane
 Po travnikih cveto,
 Da Bog za nas jih vstvaril je,
 Tud' one pričajo.

Razen teh pesmi moramo označiti kot posnetek po Schmidu po večini tudi »Trideset zlatih resnic⁹⁾«. Izreki, ki jih je pod tem naslovom priobčil Slomšek v Drobtnicah 1849 (Zbrani spisi I, 139—142), so, izvzemši 5., 16., 17. in 30. »resnico«, vzeti iz Schmidovih »Prijetnih pripovedi za otroke« (1832) in »Kratkočasnih pravljic otrokom v podučenje« (1835) (Zbrani spisi II, 253—388), kjer stoje kot verzificirani nauki na koncu povestic. Kakor povesticam samim so tudi tem naukom kot predloga služile Schmidove »Kurze Erzählungen in 4 Abteilungen« (v zbranih spisih 16. zvezek). Nekateri »resnice« kažejo to na prvi pogled, večinoma pa so prevedene tako svobodno, da imajo

⁹⁾ Brinar, ki je drugače prvi kritično načel vprašanje o poreklu Slomškovih spisov, šteje »Zlate resnice« med njegove »originalne spise« (o. c. 83).

z izvirnikom skupno le še misel. Kot primer navajam prvih deset,⁶⁾ pri čemer označujem vsako z naslovom povestice, iz katere je vzeta; številke v oklepajih pomenjajo numeracijo v zbirki »resnic«.

Die Kornähren:	Sterneno klasje (1):
Trägt einer gar so hoch den Kopf,	Kdor sam sebe povišuje,
So ist er wohl — ein eitler Tropf.	Prazno glavo oznanuje.
Die Nuß in grüner Schale:	Orehova luščina (2):
Achte keiner Mühe Bitterkeit,	Le terpljenje naših dni
Die dich mit süßem Lohn erfreut.	Nam veselje posladi.
Der Widerhall:	Hostni oglas (3):
Wie du hineinrufst in den Wald,	Kakor drugim posojuje,
Die Stimme dir entgegenhallt.	Tako se mu povračuje. ⁷⁾
Das Gold:	Prazno zlato (4):
Genügsam sich mit Arbeit nähren,	Kdor pridno dela in lakomen ni,
Läßt Gold und Reichtum leicht entbehren.	Lahko brez vsega bogastva živi.
Sonnenschein und Regen:	Lepo vreme (6):
Sonnenschein und Sturm und Regen,	Dež za solncem mora biti,
Freud' und Leid sind Gottes Segen.	Za veseljem žalost priti.
Der Müller und sein Sohn:	Mlinarinja osel (7):
Such' deine Sache wohl und gut zu machen	Stori le, kakor te pamet uči ⁸⁾ ,
Und laß die Tadler schimpfen oder lachen.	In ne porajtaj na druge ljudi.
Das Strickkörbchen:	Korbica dekliške pridnosti (8):
Was manchmal Strafen nicht erzwingen,	Kar se večkrat z hudim ne zgodi,
Kann durch Belohnung leicht gelingen.	Se pogosto z darom lahko st'ri. ⁹⁾
Die fromme Schwester:	Brat in sestra (9):
Bedenke, Kind, daß, wo du bist,	Bog vse vidi, Bog vse ve, ¹⁰⁾
Gott überall zugegen ist.	Greh se delati ne sme.

⁶⁾ Za ostale navajam samo naslove povestic, iz katerih so vzete: 12 (Jablan otroške sreče — Das junge Apfelbäumchen), 13 (Svetli mesec — Der Mond), 14 (Bogata grška — Der große Birnbaum), 15 (Nespametne ovce — Die Schafe), 17 (Nedolžni kozel — Der Ziegenbock), 18 (Zelena veja — Der grüne Zweig), 19 (Dobro pisati znati —?), 20 (Srečna mati s svojima sinoma — Die fromme Mutter und ihre Söhne), 21 (Čedne vijolice — Die schönsten Blumen), 22 (Žlahtna rožica — Ein kostbares Kräutlein), 23 (Zaklad v njivi — Das Land der redlichen Leute), 24 (Namočeni grah — Die Erbsen), 25 (Obdelana njiva — Der Acker), 26 (Biserji v puščavi — Die Perlen), 28 (Terte in slama — Stroh und Reisig), 29 (Dober oča — Der gute Vater).

⁷⁾ V »Prijetnih pripovedih« v sledeči obliki:

Kakor se drugim posojuje,
Tako se nam povračuje.

⁸⁾ V »Prijetnih pripovedih«: Stori tak', kakor te pamet uči...

⁹⁾ V »Kratkočasnih pravljicah«:

Kar se dostkrat s hudim ne zgodi,
To se z lepim darom lahko stori.

¹⁰⁾ V »Prijetnih pripovedih«: Bog vse vidi, in vse ve...

Der alte Mantel:

Wer sich erbarmet fremder Not,
Den segnet auch der liebe Gott.

Posojen plašč (10):

Kdor pomaga drugim iz nadlog,
Rad pomore mu tud' Bog.¹¹⁾

Die Birne:

Die böse Lust muß du bezwingen,
Sonst wird sie dir Verderben bringen.

Nesrečna gruška (11):

Kdor svojih želj ne premaguje,
Sam sebi smertno sul'co kuje.

Iz istega vira (Schmidovih »Kratkih povestic«) je zajel Slomšek še en izrek, in sicer 37. izmed »Štirideset navkov za kerščanske device« (Zbrani spisi I, 192). Vzet je iz povestice »Zdravi kamenčki« (»Die Kieselsteine«) in se glasi:

Wer, sich zu bessern, täglich etwas tut,
Der wird allmählich fehlerfrei und gut.

Huda navada se lahko premaga,
Če le poboljšanje se ne odlaga.¹²⁾

6. Fröhlich — Slomšek.

Izvirnik Slomškove basni »Rožice in valovi«, ki je izšla prvič v Drobtičah 1862 (Zbrani spisi I, 96), je napisal Abraham Emanuel Fröhlich, nemški basničar iz kantona Aargau (1796—1865); razne njegove basni (tudi gornja) so prešle v šolske knjige. Glasi se obenem s Slomškovo predelavo:

Wiederfinden.

»O da lieblicher Geselle,
Sprachen Blumen zu der Welle,
»Eile doch nicht von der Stelle!«

Aber jene sagt dawider:
»Ich muß in die Lande nieder,
Weithin auf des Stromes Pfaden,
Mich im Meere jung zu baden,
Aber dann will ich vom Blauen
Wieder auf euch niedertauen.«

Rožice in valovi.

Rož'ce za potokom stale,
Ino so valovom djale:
Kam tak' hitro dirjate?
Raj pri nas ostanite!
Vali rožicam velijo,
Ter se vstavit' ne pustijo:
Nam se v morje zlo mudi,
Moramo se skopati.

Bodemo se lepo vmili,
In se zopet povernili:
Iz oblakov hoč' mo lit'
Vas prijazno porosit' —
Vse, vse mora memo iti,
Vselaj tak' ne more biti;
Kdor se Bogu izroči,
Njemu vse se prav zgodi.

Da je slovenska pesem posneta po Fröhlichovi, ni dvoma: strinja se z njo oblikovno (četrstopenjni trohej) in vsebinsko. Vendar kaže prevod zanimive razlike: dočim obsega pri Fröhlichu cela pripoved le devet verzov, jih rabi Slomšek za isto snov dvanajst; dočim se Fröhlich omejuje na fabulo samo, do-

¹¹⁾ V »Kratkočasnih pravljicah«:

Kdor drugim pomaga 'z nadlog,
Rad njemu pomaga tud' Bog.

¹²⁾ V »Prijetnih pripovedih«:

Lehko se vsaka razvada premaga,
Če se poboljšanje le ne odlaga.

stavlja Slomšek še štiri vrstice nauka. Oboje — široki, lagodni način pripovedovanja in močno poudarjanje poučnosti — je za Slomška značilno. Na pesniški vrednosti je basen s to razširitvijo seveda izgubila. A tudi to se mi zdi značilno za Slomška: važnejša mu je vsebina, poučna misel ko oblika, pesniška lepota.

7. Seidl — Slomšek.

Značilen primer, kako je Slomšek svobodno predelaval tuje predloge, je elegija »Tužne solze na groblji samostana Zajčkega«¹³⁾ (Zbrani spisi I, 143), izšla prvič v Drobntincah 1862, 92—95, na koncu članka »Otokar V., štajerski mejni grof, ustavnik žežkega samostana kartuzianskega na Slovenskem«. (Ponatisnjeno v Zbr. spisih II, 230—242). Pesem navezuje na članek s sledečimi besedami: »Tudi pesnikov dojde včasih kdo na razvaline starega samostana, občuti globoko kraja nemilo osodo, povzdiga se mu visoko nad gore pevski gub, ter vidi rajnih časov slavo, in sedajnih dni žalostno puščavo, ter zapoje kako žalostno pesem, rekoč . . . « Ta »pesnikov kdo«, ki ga misli tu Slomšek, je bil znani nemški pesnik Johann Gabriel Seidl (1804—1875); kajti Slomškove »Tužne solze« so posnete po Seidlovi elegiji »Die Karthäuser zu Seiz«, priobčeni prvič 1835 v graški »Steiermärkische Zeitschrift«, N. F. Jg. II, H. 1, str. 1—2. (Ponatisnjena je tudi v Schlossarjevi antologiji »Steiermark im deutschen Liede« II, 289.) Slomšek je pesem za dve kitici okrajšal, s tem da je iz 6. in 7. ter 8. in 9. kitice izvirnika napravil povsod samo po eno kitico. Misli 3. in 4. kitice je deloma medsebojno zamenjal, a tudi drugače je prevajal zelo svobodno. Značilen je konec, ki ga je predelal čisto po svoje: zadnji dve Seidlovi kitici je strnil v eno, zato pa iz svojega eno dostavil ter dal z njo pesmi versko poučen zaključek, ki ga original nima. Oblika je pridržana, le da je kitica v izvirniku pisana v štirih dolgih vrsticah (nibelunška kitica), v prevodu pa v osmih kratkih (Hildebrandova kitica). Kot primer navajam prvo in zadnji dve kitici.

(1) Im Sanct Johannisthale,
von Bergen eng umschmiegt,¹⁴⁾
Da stand sie, die Karthause,
die jetzt in Trümmern liegt;
Da war den ernsten Mönchen
das Schweigen einst so lieb,
Die Mönche sind gestorben —
das Schweigen aber blieb.

(1) V dolini svet'ga Janža,
Med gorami leži
Nekdanji zajčki kloster,
V samoti žalostni.
Živeli so v samoti
Beli Kartajzarji;
Redovniki pomerli,
Vse žalostno molči.

(10) Und, wie mich dünkt, so feuchten
die heißen Thränen doch,
Man sieht sie alle Morgen
so hell wie Perlen, noch;
Sie sind's was gleich dem Thau,
des Eplieu's Wurzeln tränkt,
Und seinen tausend Armen
solch üppig Leben schenkt.

(8) Po hladni rosi spenja
Se zelen beršelin;
On samostan objema,
Hranuje nja spomin;
Po zimi in po leti
Prijazno zeleni,
Popotnikom on kaže,
Kde samostan leži.

¹³⁾ Tudi to pesem šteje Brinar med Slomškove »originalne spise« (o. c. 83).

¹⁴⁾ Iz tehničnih razlogov so verzi prelomljeni v polovice.

(11) Da wankt er denn und klammert,
erquickt von solchem Naß,
Um Wand und Sims und Fenster
sich stark, ohne Unterlaß,
Und wie die Zeit auch rüttle,
er trotzt ihr, hält doch fest,
Und fristet so dem Hause
des Lebens kargen Rest. | (9) Preminul tak' sloveči
Je Zajčki samostan,
V veliki dolgi groblji
Globoko pokopan.
In kakor samostana,
Tud' skoraj nas ne bo;
Le samo naše dela
Za nami pojdejo. |
|--|--|

*

H koncu naj še navedem lastnoročne Slomškove podatke o poreklu štirih njegovih pesmi, in sicer po prvem izmed zgoraj sub¹⁾ navedenih rokopisov njegove ostaline.

Pod pesmijo »Z h a f n a r e v a«, ki je pozneje (Drobtinice 1858, 348; Zbranj spisi I, 55), dobila naslov »Hladni večer«, je Slomšek naknadno pripisal: Eine Uebersetzung des deutschen: die Feyerabendstunde. Kakšna in čigava je ta nemška pesem, ne vem.

Pri pesmi »Dobra volja« (Zbr. spisi I, 88) stoji pripomba: Nach dem deutschen Gesellschafts Liede: Es kann nicht immer so bleiben. Tudi te pesmi nimam na razpolago, vendar se po Schneiderju (Deutsches Titelbuch, 165) da ugotoviti njen avtor; na navedenem mestu čitamo namreč: »Es kann schon nicht alles so bleiben hier unter dem wechselnden Mond usw. 1802 von Aug. v. Kotzebue«.

»Sedajni Svet« (Zbr. spisi I, 75) ima pripis: Nach dem deutschen: die jetzige Weltmode. Pesem mi ni znana.

»Vezherniza« (Zbr. spisi I, 49) — katere matico itak že poznamo — ima pripombo: Nach dem deutschen: die Abendglocke bearbeitet.

Vse te pripombe je dostavil Slomšek naknadno, deloma pod črto, deloma na koncu pesmi, in sicer v gotici.

Janko Glaser.

Slika Črnega Jurija iz l. 1813.

(S prilogo.)

Najstarejša doslej znana slika Črnega Jurija je nastala, kakor poroča dr. Aleksa Ivič v članku »Slike Karadorda i Mladena Milovanovića«¹⁾, 1808 v Beogradu in izšla v delu D. B. Kamenskega »Putešestvije v Moldaviju, Valahiju i Serbiju, Moskva 1810«.

Tri leta pozneje je nastal po tej sliki posnetek, ki ga dr. Ivič ne omenja, ki pa je zaradi svoje starosti vsekakor vreden, da se zabeleži. Nahaja se kot priloga v brošurici, ki ima sledeči naslov (izvirnik v gotici): Czerny Georg, Feldherr der Servier; Darstellung seines Lebens und Characters, seiner merkwürdigen Thaten, abentheuerlichen Schicksale, und neuesten Verhältnisse. Mit Czerny Georgs Porträt. Wien 1813. Gedruckt bey Felix Stöckholzer v. Hirschfeld. M. 8°. 16 str. + slika. Izvod, ki ga uporabljam, je last »Zgodovinskega društva v Mariboru«.

¹⁾ Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1929, 164—171 (s 6 slikami).

Slika Črnega Juriija iz l. 1813.

Biografijo je napisal neki F—n; kakor je razvidno iz Wurzbacha²⁾, je bil to Andreas Rittig von Flammenstern, pisec vojaških, biografskih, zgodovinskih in tehnoloških knjig in knjižic, r. 1777, u. 1818 na Dunaju. Med njegovimi deli je (sicer nekoliko netočno) navedena tudi naša brošurica: »Czerny Georges«. Knjižica je posneta po zgoraj navedenem delu Kamenskega; pisec sam poroča na str. 9, da so mu kot vir služili podatki, ki jih ima »Herr Kollegien-Assessor v. Bantisch Kamensky in seiner Reise nach der Moldau, Walachey und Servien, Moskau 1810«.

Ob levem spodnjem robu slike je vrezano vanjo ime J. Oehler sc. Po kratki »sc.« (»sculpsit«) smemo pač smatrati J. Oehlerja za stvaritelja bakroreza. Ali je ta J. Oehler knjigarnar in tiskar Josef Oehler (1763—1816), ki je začetkom preteklega stoletja imel na Dunaju eno najboljših tiskarn³⁾, ne vem. Vsekakor bi v tem slučaju bilo čudno, kako da je knjižico samo natisnil drug tiskar.

Gotovo je eno: slika je posneta po delu Kamenskega, vendar je izdelana nanovo in v nekoliko izpremenjeni obliki; izdelal jo je J. Oehler, pač istega leta, ko je izšla knjižica, t. j. 1813. Po starosti je torej to druga doslej znana slika Črnega Jurija.

Razen slike vsebuje brošurica na str. 5 tudi kratek opis Karadordeve zunanjosti. Glasi se doslovno: »Die Natur begabte ihn mit einem stattlichen Wuchse, mit einem feurigen, leicht aufbrausenden Geiste, mit einem gewissen Scharfblick, der sonst nur wirklich großen Männern eigen zu seyn scheint. Sein Gesicht ist länglig, unten breit; kleine eingesunkene Augen, spitzige Nase, bräunliche Gesichtsfarbe charakterisiren dasselbe. Er trägt nur einen kleinen Knebelbart, und seine Haare sinken in einer langen Flechte, vorne aber aufgestrichen, wodurch seine hohe Stirne bemerkbarer wird. Einfach als Servier gekleidet, unterscheidet er sich in dieser Hinsicht bloß dadurch von dem Volke, daß er beständig ein Paar Pistolen bey sich führt. Sein Aeußeres ist dumpf und still, und nur im Augenblicke seiner Aufwallung durchbricht der Sturm in seinem Innern die Hülle der äußern Gleichgültigkeit.«

Opis precej točno odgovarja sliki, zato smemo morda sklepati, da je v obeh ohranjeni lik Črnega Jurija vsaj v glavnih in značilnih potezah veren, če tudi ga slika podaja v nespretni izvedbi.

Janko Glaser.

Ljudsko rodoslovje.

Rodovniki, sezname prednikov ali potomcev kake osebe, so tako stari, kakor je stara pisana človeška zgodovina. Že v prvi knjigi Svetega pisma jih zasledimo in potem v »Stari Zavezi« še mnogokrat. Pri judovskem ljudstvu so imeli poseben pomen za lastninske pravice in zakonske zveze. V jeruzalemskem templu so bili zbrani celi arhivi takih rodovnikov, katerih sta se pač tudi posluževala sv. Matej in sv. Luka za sestavo prednikov sv. Jožefa.

V zgodovinskih knjigah imamo rodovnike vladarskih hiš, v raznih zgodovinskih spisih rodovnike plemenitaških rodbin. Zadnji so bili večkrat potrebni v dokaz lastninskih pravic, mnogokrat v dosego gotovih častnih mest

²⁾ Biographisches Lexikon XXVI, 193—196.

³⁾ Wurzbach, o. c. XXI, 11—12.

ali služb, za katere se je zahteval izkaz plemenitega rodu skozi večje ali manjše število kolen. Pa ne samo za plemenitaše, tudi za druge ljudi so bili rodovniki iz tega ali onega vzroka potrebni ali vsaj zanimivi.

Rodovnike so izvajali sčasoma v gotovih oblikah. V prejšnjih časih so imeli obliko drevesa. Iz praroditeljevega imena ali iz njegove slike izhaja kakor iz korenike drevo. Vedno višje ob steblo so zaznamovani, v časovnem redu posamezni zarodniki (Stammhalter), na vrhu ima najmlajši zarodnik praroditelja svoje mesto. Ako pa so zaznamovani razen zarodnikov tudi drugi (njihovi bratje in sestre itd.), potem se deli deblo v postranske veje in brstike kot nosilce sorodnikov. Iz praroditelja se razvije celo bolj ali manj košato drevo. Odtod prihaja nemško ime za tak rodovnik: »Stammbaum«.

Tak rodovnik v obliki razvitnega drevesa nam je ohranil Ignac Orožen v svoji »Celjski kroniki« (v rokopisu¹). Na str. 572. ga je Orožen (dne 18. marca 1853) sam natanko prerisal po izvirniku, katerega je dobil v Krainerjevi rodbini, ki se tudi v rodovniku navaja. Slika je 21 cm široka in 35 cm visoka (celostranska). Rodovnik ima sledeči napis²):

»Stammen - Baum

Deren Kopicianischen Freindten, auch Danielis Frey, Stüffters eines convictalischen Alumni ∞ Krainer.«

Pod drevesom, oziroma na obeh straneh debela v začetku pa je podpis:

»Gerechter Stammen-Baum	Der Jenigen, welche Sich
Zu der kopicianischen	Stiftung Ligiren und wahre
Freindt zu derselben	Nennen kennen ~«.

V zemlji že, iz katere drevo raste, so še pisani sledeči verzi:

»Der sich Scheinbahr Freindte Nennt
der ist ein gewihßer Feind
Bleibt auch bstendig bis an Endt
Des Lucifer Sein Freind.«

Namen tega rodovnika se nam odkrije v zgorajšnjem besedilu. Celjski župnik Mihael Kupič (1571 — † 1597/8) je ustanovil v graškem jezuitskem kon-

¹) Knjiga, v usnje vezana in po naslovni strani od Ig. Orožna kot celjskega vikarja 1852 končana, obsega 584 strani 2°. Razdeljena je

1. v kroniko celjskega mesta in okraja;
2. v kroniko (posameznih) celjskih cerkev;
3. v imenik duhovnikov, ki so v celjski župniji rojeni (145 imen);
4. v imenik duhovnikov, ki so v celjski župniji služili.

Prvi del obsega 332 strani; od teh je popisal Orožen 210 strani sam, potem še vpisal dodatke str. 301 do 307 in še zopet str. 531 do 574. Orožen sam je popisal primeroma 335 strani, njegovi nasledniki okoli 80 strani; za opatom Voduškom so redki donosi, zadnji do l. 1880. Edino imenik duhovnikov, ki so v celjski župniji pastirovali, je izveden do današnjega dne. Kronika, ki je bila podlaga za 1854 v Celju tiskano »Celsko kroniko«, ima tudi dve barvani prilogi, slikani od Fr. Jungbluta 1853; spredaj dvostransko sliko: »Celje v letu 1775 ino gorni Celjski grad u' l. 1750«, zadaj »Savinske mestne vrata v Celji 1850«. Pridjana je tudi tiskana »Rodoslovnica Celskih grofov« (iz tiskane »Celske kronike«). Orožen je v Celju pastiroval od 1844 do 1854.

²) Freindt = sorodnik; ligiren = vezati, imeti pravico do; gewiss = resničen, gotov.

viktu (malem semenišču) dve prosti mesti za svoje sorodnike, kateri je podeljeval celjski mestni magistrat. Prosilci za tako mesto so se morali izkazati, da so bili z imenovanim župnikom v sorodstvu. To sorodstvo pa je izhajalo iz rodbine Danijela Frey, iz kake zveze, ne vemo, ker nam za tisti čas manjkajo matične knjige. Krstna matica prične z letom 1618 (poročna in mrtvaška šele 1757). Freyovih vseh šest v rodovniku navedenih otrok pa je bilo rojenih že pred tem časom, eden ali dva bržčas že pred l. 1600. Mogoče bi bilo, da je župnikov brat Danijel Kupič imel Freyovo sestro za ženo, verjetnejše pa, da je Frey bil poročen z (edino!) Danijelovo hčerko.

Rodovnik, ki sega od starejšega Danijela Frey-ja do 1740, ima v 44 krogih s priženjenimi 67 oseb, razen Freya se javi 12 novih moških rodov. Da je dobil Orožen rodovnik v Krainerjevi rodbini, sklepamo iz zgornje druge vrste napisa »∞ Krainer«; tudi so Krainerji v rodovniku obseženi⁹⁾. Gotovo je bilo svoje dni več takih Freyovih rodovnikov v Celju.

Rodovniki v obliki drevesa so včasih umetniško izdelani; lahko pa se tudi preprosto izobličijo. Ta oblika nam nekako predočuje, kako se kri iz praroditelja razširja na posamezne potomce, kakor sok v drevesu iz korenine vedno višje v posamezne veje in brste, seveda po razdelitvi vedno v manjši meri. Po priženitvi (ali primožitvi, v tem slučaju se začne nov »rod«) se tudi kri praroditelja pretaka v potomcih vedno v manjši meri.

Rodovnik, ki sega od starejšega Danijela Frey-ja do 1740, ima v 44 krogih gornji rob slike; potomci se razvijajo potem navzdol. Najprej drugo koleno: sinovi, hčere; tretje koleno so otroci drugega kolena, vnuki prvega, praroditelja. Tudi take rodovnike so Nemci imenovali »Stammbaum«, kar pa novejši rodoslovci odklanjajo. Drevo je s tem na glavo postavljeno in dobi protinaravno stališče. Za to obliko priznavajo samo izraz »Stammtafel«, nekako: rodovna razpredelnica. Za Slovence je pač vseeno, izraz »rodovnik« velja za obe obliki.

V rodoslovnih obrisih rabimo za spole različne znake: za moški kroge, za ženski štirikote; za člane, katerih spol nam ni znan, tudi trikotke. Zakonci so zvezani s črto, iz katere izvira druga, ki veže naslednje koleno s prvim. Tako je razvil Ign. Orožen svojo »Rodoslovnico Celskih grofov« v prilogi »Celske Kronike«, kjer je znake zarisal v premeru 2,5 cm, da je v nje zapisal ime člana, značaj in čas smrti. Rodovnica je (brez roba papirja) dolga 37 cm, široka 51 cm za sedem rodov, z 41 osebami!

Tako obširni ustroj so rodoslovci kmalu opustili. Znaki za spole so odpadli, pri zakoncih so rabili »s.« za »soprog«, »sa.« za »soproga«. Sledijo sicer tudi koleno za kolonom. Otroci praroditelja so pod črto, ki je pod prednikom izbočena navzgor. S tem se pridobi mnogo prostora. Za vzgled bi navedli n. pr. rodovnike v Kosovem gradivu za zgodovino Slovencev v srednjem veku, zv. IV., str. 644 do 648. Kajpada se rabijo tudi druge oblike, ki so pa za večji rodovnik manj pregledne.

V najnovejšem času se je rodoslovje posebno med Nemci posplošilo. Razvilo se je takozvano »ljudsko rodoslovje«, »Volksgenealogie«. Na Nemškem Štajerskem je uvedel to panogo ravnatelj graške kn.-šk. gimnazije, dr. Konrad Brandner, s tem, da je začel matične knjige določene župnije izrab-

⁹⁾ Krainerji so izmed najdaljših celjskih rodbin. Prvi Krainer je živel že ob času starega Freyja, zadnji njegov moški potomec je v Celju umrl 1881. Drugi rodovi navadno zginejo že v tretjem moškem kolenu iz Celja.

ljati v rodoslovne namene, iz rodovnikov dalje izvajati razne druge ugotovitve. V Izvestju kn. šk. gimnazije v Gradcu je objavil 1920 razpravo: *Die Bevölkerung der Pfarre Weichselboden. Genealogisch dargestellt.* Župnija Weichselboden leži med visokimi hribi ob reki Salzach na Zg. Štajerskem in je bila ustanovljena 1774; matične knjige se začenejo z l. 1775. Po zadnjem cerkvenem letopisu sekovske škofije⁴⁾ šteje župnija 413 katoličanov in dva protestanta. Iz župnijskih matičnih knjig je dr. Brandner za imenovano župnijo sestavil na 17 razpredelnicah 228 rodovnikov!

Od 1921 naprej je začel dr. Brandner izdajati poseben časopis z naslovom »Mitteilungen über die Fortschritte der steirischen Volksgenealogie«. Dobil je med duhovniki sodelavce in je izdal do 1926 pet števil. Od šeste številke naprej pa je prevzelo založbo časopisa graško Historično društvo (Historischer Verein für Steiermark) in ga izdaja od januarja 1927 naprej kot prilogo svojega poljudnega časopisa: »Blätter für Heimatkunde«.

Kako dr. Brandner in njegovi sodelavci izrabljajo župnijske matice v genealogične namene, spoznamo iz sestavkov, ki so izšli l. 1928. v zadnjih številkah. Župnik Fr. Felber: *Fremde Zuwanderer in der Gebirgspfarre St. Johann am Tauern im 19. Jahrhunderte* (5., 6. št.). Jožefinska župnija s 620 katoličani in od navadnega prometa danes precej oddaljena, pred železnico na prometni »Tauernstraße« iz Aniške v Mursko dolino. Župnik je precejšnje število priselcnikov ali popotnikov, ki so iz tega ali onega vzroka zašli v matične knjige, razdelil po deželah, oziroma narodih. — Župnik Emerik Pollitsch: *Zwei Stammlisten aus Kobenz bei Knittelfeld* (št. 8.), podaja rodovnike dveh rodbin na Griesmaierhofu, ki se dasta zasledovati v matičnih knjigah od 1630 do danes. Prehod posestva od prve rodbine na drugo 1693 se iz knjig ne da dognati. — Dr. Josef Winkler: *Beiträge zu einer Bürgerliste der Stadt Hartberg im 17. Jahrhunderte auf Grund der Taufmatriken der dortigen Stadtpfarre* (št. 7.—9.). Popolna vrsta meščanov se iz knjig ne da dognati radi pomanjkljivih vpisov; »donosi« so urejeni po abecednem redu oseb, kjer mogoče, tudi z rodovniki. — P. Aleksander Graf, knjižničar v cistercijskem samostanu Rein: *Die Reihenfolge der Besitzer auf den Bauernhöfen der Pfarre St. Oswald b. Plankenwart, samt deren Pächtern, Winzern, Bediensteten und Inwohnern* (začetek v 9. št.) Matične knjige segajo do 1786, a še od tega časa naprej ne more podati nepretrgane vrste. V prvi št. je obdelal polovico davčne občine St. Oswald.

Vsaka številka ima še dva oddelka: ocene družinoslovskih knjig in pregled rodoslovnih časopisov.

Iz matičnih knjig se še lahko povzame marsikaj drugega, kar ima pomen za to ali drugo stroko, posebno za družboslovje (Gesellschaftskunde) in prosveto. Kulturna zgodovina bi gotovo tudi iz rodoslovja dobivala marsikako pobudo in marsikak donos.

V 6. številki svojih »Poročil« objavlja urednik dr. Brandner članek: *Stammlisten. Methodische Winke für die Mitarbeiter der Volksgenealogie.* Po Fr. Weckenovi knjigi: *Taschenbuch für Familiengeschichts-Forschung* (Leipzig 1924) predlaga poenostavljenje dosedaj navadnih rodopisov ali rodovnikov, kakor smo jih prej navedli. Rodovniki v prej navedenih oblikah podražijo tisk.

⁴⁾ Personalstand der Säkular- und Regular-Geistlichkeit der Diözese Seckau in Steiermark im Jahre 1929, str. 194.

Pri sedanjih stavskih strojih ni mogoče rodovnika napraviti s strojem, potreben je zanj ročni stavek. Obširnega rodovnika tudi ni mogoče spraviti bodisi zaradi širine, bodisi radi dolžine na navadno tiskano stran, treba ga je pripraviti kot prilogo. Oboje pa vpliva na ceno knjige. Zato predlaga pisatelj, naj se rodovniki poenostavijo s tem, da se namesto »Stammtafel« uvede nova oblika »Stammliste«. Slovenski bi se izrazila »Liste« nekako s seznamom ali izkazom. Cela »lista« pa ima sledečo obliko:

Praroditelj se postavi tudi tu na zgornji rob, kakor pri drugih rodovnikih. Podatki o njem se izvedejo z istimi črkami kakor ostali stavek knjige in se porabi cela vrsta, oziroma tudi dve ali več, ako stvar to zahteva. Kot znak za praroditelja se postavi ob levem robu tiska rimska številka I za označbo, da je praroditelj prvi rod ali koleno v tem rodovniku. Drugi rod, otroci praroditelja, označen z rimsko št. II ob levem robu, sledi v istem tisku dalje; vendar se zaradi preglednosti stavek potisne za dve, tri črke na desno. Otroci se po časovnem redu razvrstijo po številkah 1., 2., 3. itd. in dobijo potrebne podatke o rojstvu, poroki in smrti. Kakor pa pri rodovni razpredelnici sledi tretji rod iz drugega kar pod oklepno črto pod roditeljem drugega roda, tako sledijo tudi tukaj pod vsakim roditeljem kar njegovi otroci. Na levem robu so označeni z rimsko številko III, zaradi preglednosti pa so vrste zopet kakor prej potisnjene na desno. Štejejo se za razliko z drugim rodom z (1), (2), (3) itd. Ako je tudi iz kake osebe tretjega rodu zopet zarod, se postopa z oznako IV kakor prej, samo da rabimo tukaj številke a, b, c itd. Recimo, da iz IV. rodu ni dalje potomcev; potem se vrnemo k III. rodu do druge osebe, n. pr. (2), ki ima potomce. To osebo šele zdaj z označbo III na robu zapišemo v isti vrsti, kakor III (1) in pod njo njeno potomstvo IV. rodu v enaki vrsti, kakor prej pri IV in člane zopet štejemo z a, b, c.

Ko smo III. rod obdelali do konca, se vrnemo nazaj k II. rodu. Zapišemo v isti vrsti, kakor n. pr. II 1 in, ako ima potomstvo, naštejemo to na prej opisani način. Da posamezne osebe hitreje najdemo, jih označimo s tekočimi številkami za imeni in začnemo s praroditeljem (1) in tako zaporedoma, kakor smo imena zapisali na izkazu^a). Ako se katero dekle iz rodovnika poroči, se sicer to zaznamuje, ali njeni potomci nas nič ne brigajo; ženske tvorijo s svojimi možmi nov rod in s tem tudi nov rodovnik.

Mat. Ljubša.

Dostavek uredništva. Rodoslovnim študijam bi se naj tudi pri nas posvečalo več pozornosti. Poleg občnih koristi bi imele pri nas še prav poseben pomen v narodnem oziru. Saj je znano, da so gotovi krogi hoteli na vsak način Spodnjo Štajersko označiti kot narodno mešano deželo, oziroma kot nemško, v kateri — kot neljub element — žive tudi Slovenci (in ti glasovi še sedaj niso utihnili!). Genealogija bi marsikateremu »pragermanu« v naših mestih in trgih pokazala njegovo pravo pokolenje, oziroma marsikateri res nemški ro-

^a) Wecken ima v svoji navedeni knjigi str. 71 drug način štetja. Tudi on označi praroditelja s številko (1) za imenom, njegovega prvega potomca s št. (2) in potem najprej nadalje vse člane II. roda (2)–(5), potem gre nazaj do prvega člana III., katerega označi s (6) do (9); prvi član IV. roda ima št. (12). Dočim po dr. Brandnerjevi štetvi številke (1) in naprej sledijo zaporedoma, so pri Weckenu v sledeči vrsti (1), (2), (6), (7), (12), (13), (14), (15), (8), (3), (4), (9), (16), (17), (18), (19), (20), (10), (11), (5). Gotovo se oseba na prvi način veliko hitreje zasledi kot na drugi.

dovini bi pokazala, da ni vzrasla iz domačih tal, ampak da se je priselila iz tujine semkaj. Važna bi pa bila tudi za domačo, notranjo migracijo. Dandanes ni čuda, če ljudje zablodijo kam v daljne kraje, v prejšnjih časih so se pa bolj držali svoje grude in so bili čisto posebni razlogi, da so se ljudje selili in ženili daleč proč od svojega doma.

Z genealoškimi študijami v zvezi so »rodbinske kronike«, katere bi naj imela vsaka znatnejša rodbina. V tem oziru bi naj posnemali srbske rodbine, ki zvesto čuvajo tradicije svojega rodu. Tako nam je rajni dr. Cvijić zagotavljal, da se še sedaj hrani spomin v srbskih rodovinah, katerih člani so se v 16. stol. kot »uskoki« odselili na Ptujsko in Mursko polje.

Čuvala bi se naj skrbno rodbinska pisma, ženitne in kupne pogodbe in slični akti, med njimi pa tudi rodbinska »kronika«. Dandanes ima skoraj vsaka kmetska hiša kakega »študiranega« človeka; naj bi si štel vsak omikanec v dolžnost, sestaviti nekako kroniko svojega rodu in jo v prepisu izročiti svojim domačinom. Rodovnik se da sestaviti na podlagi župnih matic, marsikaj pa se da zvedeti od starejših ljudi, kar se pa polagoma pozabi, če se ne zapiše. Tako bi marsikatera rodbina zavzela častno mesto, ker bi se izkazalo, koliko je dala cerkvi ali državi izobraženih in delavnih mož ali vsaj pridnih gospodarjev. Našle bi se kajpada tudi senčne strani, ki bi pa bile resen opomin mlajšemu zarodu, da se varuje lahkomišelnosti, zapravljanja in drugih nerednosti, ki upropaščajo naše domove.

Tako vzorno kroniko je poslal v prepisu »Zg. dr.« g. vpok. nadučitelj Fr. Šetinc v Slivnici pri Celju. Sestavil jo je o rodbini Šetinc pri Sv. Lenartu pri Brežicah vpok. štabni živinozdravnik Anton Šetinc, ki je umrl na Vrhniki leta 1920. Poleg genealoških podatkov vsebuje kratek njegov »curriculum vitae«, pa tudi razne karakteristične podatke o poedinih članih njegovega sorodstva⁶⁾.

Vaški grb v Noršincih pri Ljutomeru.

Ena bistvenih značilnosti Murskega polja in okoliških goric so grbi; to so predstavitelji posameznih vasi na lepih nedeljah, ženitovanjih, veselicali, pustu in drugih gostovanjih ali veselih sestankih. Večino teh grbov je zbral že Josip Pajek,⁷⁾ one v goricah med Ormožem in Središčem pa je opoeval Božidar Flegerič.⁸⁾

Vprašanje nastoja prleških grbov je še neproučeno. V heraldičnem pomenu besede prleški grbi, ki vsebujejo občne figure, sploh niso grbi. To so značilnosti vasi, katere predstavljajo grbe samo v narodopisnem zmislu. Fevdalno-vojaškega izvora preko orientalskih vzorov ti grbi niso radi pomanjkanja pravne podlage za pridobitev grbov. Istotako niso to ministerijalni ali svobodniški grbi, ker jim manjka figuralna skupnost iz grba fevdnega gospoda. Da bi nastali pod vplivom zastave, pod katero so hodili v boj ali uradnega pečata, kar se je dogajalo pri mestih in celih, zopet ni mogoče, ker manjkajo za to dejanski predpogoji. Grbov tudi niso mogli ustvariti v Prlekiji pogosti

⁶⁾ Pri tej priliki je popraviti pomoto v spisu g. A. Furlana (ČZN, XXI, 1926, str. 46), da je Josip Cetin bil od Sv. Lenarta v Sl. gor.; bil je namreč od Sv. Lenarta pri Brežicah in v daljnem svaštvu s Šetinci.

⁷⁾ Pajek J., Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev. Ljubljana 1884, 46—54.

⁸⁾ Kosi A., Božidar Flegerič. Središče 1913, 26—27.

strelci, ker strelci niso bili osebno svobodni³⁾ in pa ker so koncem srednjega veka, ko nastajajo grbi izven plemstva, strelci že izgubili svoj vojaški pomen in se stopili z ostalim kmetiskim ljudstvom.

Mursko polje je vobče močvirnato in je bilo nekdanj še bolj, kakor spričujejo nešteti zavoji »Muric« in drugih strug, ki se še dandanes ob povodnjih napolnijo z vodo. Tudi vegetacija celo na sedaj izsušenih krajih kaže, da je bil nekdanj svet še bolj mokroten. Ostanki nekdanjih močvar in strug so razne vaške mlake, ki so se pri ljudski konservativnosti dolgo ohranile, dasi so bile v higieničnem oziru zalega mrzlice. V slučaju požara niso veliko zalegle, ker v mokrotnih letih je bilo vode dovolj v vseh studencih, v sušnih pa je tudi v mlakah bilo malo vode. Bile so pa te mlake zbirališče vaških gosi in rac ter so imele svojo vlogo v življenju vaščanov in vplivale na konfiguracijo vasi.

Taka je tudi noršinska mlaka. Noršinska mlaka, katero napolnjuje Rogoznica, ki je dala kadunji tudi ime, meri v smeri vzhod-zahod 54 m, v smeri sever-jug po 35 m; povprečna globina normalnega vodnega stanja sega do prs, namerne poglobitve pa znašajo par metrov. Sredi Rogoznice je 8 m dolg in 7.5 m širok jajčasto eliptičen otok z majhno linearno ekscentriciteto. Na sredi otoka je vsajena lipa, na bregu pa grmovje (slika), ki skupaj z obrežnim plotom čuva pred denudacijo in erozijo vode. Lipi odsekavajo vrh in tako preprečujejo, da je veter ne prevrže, s čimer bi bil radi zrahljane zemlje in tekoče vode polagoma uničen ves otok. Rogoznica z otokom v sredini predstavlja nekdanji grb vasi Noršinec.

³⁾ Mell A.: Mitt. d. Hist. Ver. XLII. Graz 1894, 147.

Nekdanji uradni grb sosečke Noršinci, ki je bil v veljavi do zakona o pečatih iz 1927, je predstavljal plug z brano in kolci. Ta županski⁴⁾ grb pa ni mogel nikdar prodreti v miselnost vaščanov, morda zato ne, ker rabijo grbe za reprezentanco na raznih gostovanjih, kar je bilo s tem grbom težko, ker je skoro nemogoče lično in trpežno izdelati plug z brano in kolci iz lesa ali iz testa. Ljudska tradicija⁵⁾ pozna v Noršincih kot najstarejši grb rotovž, to je šotor ali večjo hišo ali grad, vse pa s stolpom, katerega so za gostovanja postavili na današnjem Sagajevem, nekdanj Gregorjevem vrtu v Noršincih št. 5. Severno in severovzhodno od Sagajeve hiše je ob današnji vaški cesti trajno stala voda. Kako je nastal ta rokav stoječe vode, tega tradicija ne ve. Poleti, zlasti pa pozimi, ko je zmrznila voda, so prirejali noršinski vaščani na tamkajšnjem ledu na pustni torek, ob ženitovanjih, na god župana itd. gostovanja; poletna gostovanja so potekala na vrtu poleg mlake in na čolnih — to so bile harnice za svinje — na mlaki. Središče gostovanj pa je bil ravno rotovž, zgrajen kot že rečeno v obliki šotora, hiše ali gradu s stolpom. Okoli leda ali mlake so stali jahači na konjih, med in za njimi pa vaščani, ki so gledali prizor v rotovžu in pred njim. Tu so nastopali v sodnike, vojake in stražnike preoblečeni vaški šaljivci, ki so najpogosteje priredili predstavo na sodnji s sodno obravnavo. Obtoženci so sedeli na stolici pred rotovžem v varstvu stražnikov; sodniki so vodili razpravo skozi odprta vrata ali okna, v notranjosti rotovža pa je bil trobentač in godba. Vsebinska in težišče predstave je bilo zasliševanje od strani sodnikov in zagovor obtoženca. Obsojeni krivec je utrpel kazen n. pr. v tem, da so položili nanj desko, na katero so nato bili izvrševalci kazni, takozvani »šergi«. V slučaju, da obsojeni ni poznal navade, so po nekaterih udarcih šergi desko umaknili in obtoženec je padel, hoteč se izogniti udarcem; s tem je bil podan razlog za nove šale, n. pr. za »oranje«. Tudi drugače so se iz kazni razvile vsemogoče norčije, od katerih jih je še danes nekaj znanih po ljudski igri »Spoved«. Od osebnosti vaških šaljivcev je bilo odvisno, kako dolgo so znali držati ljudstvo pri igri. Ko je bilo vaščanom igre in šal dovolj, šal, katere so prireditelji zbirali in kovali cele tedne, je zaigrala v rotovžu godba in udarila takt k plesu, ki je izpremenil predstavo v vaško rajanje.

V prejšnjih časih, katere še pomni starejša generacija, so bili ob priliki noršinskih rotovških zabav na Sagajevem vrtu navzoči tudi gospodje iz graščine Branek in trški sosede Noršinčanov, Ljutomerčani.

Ko pa je noršinska sosečka prodala v sedemdesetih letih prostor, kjer so se prirejale veselice in postavil rotovž, posestniku Sagaju, ki je močvirno mesto zasul, ni bilo več vaškega zbornega mesta. Vas pa je bila s tem obenem tudi brez grba, kar ji po mišljenju vaščanov ni bilo v čast, ampak v sramoto. Vsled tega je lahko nagovoril upravitelj gornjeradgonske graščine na Marofu v Noršincih Peter Friedan⁶⁾ noršinske fante, da so v zimskih nočeh 1877/78 navozili otok na sredo Rogoznice in s tem postavili nov rotovški prostor, na njega pa vsadili lipo. Novi otok bi naj nosil stalni rotovž, ki bi bil enak rotovžu,

⁴⁾ Na Murskem polju je župan predstojnik vasi, oziroma sosečke; rihtar pa predstojnik občine.

⁵⁾ Ustno poročilo Petra Brunčiča, † 1928; k njemu kakor tudi drugje me je prijazno vpeljal g. Anton Kosi, abs. paed., ki mi je drage volje pomagal pri mojih poizvedovanjih v Noršincih, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

⁶⁾ Poročilo Ivana Zemljiča, posestnika in gostilničarja v Noršincih, ki je pri tem sodeloval.

postavljenemu prej ob zabavah na sedaj Sagajevem vrtu. Do tega pa ni prišlo; kljub temu so ustvaritelji otoka smatrali otok za novi noršinski grb.

Ali novemu rotovžu je manjkalo zveze s tradicijo, ki se je držala starega zbornega mesta. Stari Noršinci so bili vezani s starim, mlajši z novim grbom. Splošno pa se niso mogli Noršinci nikoli prav sporazumeti z novim, fantovskim grbom, kar je postalo važno, ker je začel ravno koncem XIX. stoletja, posebno pa še z ljutomersko železnico prodirati v prleške vasi meščanski, ljudskim izročilom in narodnim, patrijarhalnim običajem nevarni duh. Kljub gostovanjem, ki so se vršila na otoku kot na novem rotovžu ob ženitovanjih, novih mašah itd., se niso mogli Noršinci prav navaditi na novi znak vasi, na novi grb.

Radi tega so izdelali v Noršincih nov, lesen grb,⁷⁾ ki spominja na nekdanji rotovž, ki pa nalikuje baročni cerkvi z gotskimi elementi; kot tak tvori enoto z vso prleško ljudsko umetnostjo, ki stoji vsepovsod pod razločno cerkvenim vplivom. Tla novega grba so iz smrekove deščice in merijo v dolžini 15,5 cm, v širini pa 12,5 cm. Cerkvica sama je široka brez podpornikov 9,8 cm, njena višina do strehe meri 10 cm, do slemena pa 16 cm. Celotna višina stolpa znaša 27 cm, širina kvadratnega stolpa, na čigar fasadi je ura, pa 3,7 cm. Na čelni strani tvori vhod 13 cm visok atrij, z vhodom, visokim 5 cm, širokim 6 cm, za njim pa je malo ožji in nižji vhod v ladjo. Med obema podpornikoma na strani je po dve obokani okenci. Ves ta iz bukovih prizem izdelani rotovž je belo, streha tako cerkve kot atrija in podpornikov pa rdeče pobarvana, kar se izraža izredno mično, ako postavijo rotovž na gostiji v temo in v njegovi notranjosti prižgana sveča širi skozi okna in vhod sivkasto-rdeče žarke po temni sobi, ne da bi jo mogla popolnoma razsvetliti. Danes igra po gostovanjih ta rotovž glavno vlogo, vsled česar ga skrbno čuvajo, da je kar mogoče učinkovit in kot tak na gostovanjih ponos vaščanov, ki se z njim zabavajo in ki ga varujejo, da ga sosedje ne ukradejo, kar bi bilo sosedom v največje veselje, Noršincem pa v največjo sramoto.

Obratno pa pojemajo vedno bolj veselice — pozimi na ledu, poleti na čolnih — na Rogoznici, veselice, ki so nadaljevanje tradicionalnih zabav na Sagajevem vrtu. Pri veselicah na Rogoznici nastopa danes godba ne več v rotovžu, ampak pod lipo na otoku; vloge vaških šaljivcev pa so prenehale. V čolnih, ki niso nič drugega kot harnice za svinje, okrašenih z zastavicami, cvetjem in zelenjem, se prepeljejo svatje ali drugi gostje na otok, da tam plešejo — pozimi na ledu — po udarcih godbe pod lipo. Vaški hudomušneži radi nasekajo v led luknje, da se kdo na povratku z rotovža okoplje. Kakor že rečeno, se danes vršijo prireditve na rotovžu v Rogoznici vse redkeje; na pust le še malokdaj, ker vedno bolj meščanska miselnost vasi opušča kmetijske tradicije. Zopet uveljaviti tradicionalne navade vasi je iz gospodarskih in kulturnih razlogov nemogoče; želeli pa je, da bi domača društva in organizacije navezale svoje prireditve na tradicije, jih združile z novimi običaji in tako rešile marsikaj, med drugim tudi noršinski rotovž.

Iz dosedaj rečenega je jasno: Še sredi XIX. stoletja je bil noršinski vaški grb rotovž, postavljen ob slovesnostih na današnjem Sagajevem vrtu. Ko pa je prešel ta prostor iz lastnine sosečke v privatne roke, so domači fantje hoteli ustvariti nadomestni prostor z otokom v Rogoznici. Ta pa iz praktičnih

⁷⁾ Danes se nahaja pri Sagaju v Noršincih št. 5.

razlogov ni mogel prevzeti namenjenega nasledstva, vsled česar je prišel do prevlade novi, ročni rotovž, narejen pod vplivom cerkvene umetnosti, kateri je danes splošno priznani grb Noršinec.

Med prleškimi grbi je rotovž, kakor je bil prvotni noršinski grb kot nekdanja zgradba na Sagajevem vrtu, kakor tudi sedanji otok v Rogoznici izjema. Kot tak je noršinski rotovž simbol vasi, ne kot drugi, ki so prenosljivi simbolični predmeti, ki se vzamejo na zabave in gostovanja, kar je slučaj tudi z današnjim rotovžem, temveč stalno na gotovo mesto v vasi osredotočeno zbirališče vasi. Nekdanji, za vsako prireditev »ad hoc« zgrajeni rotovž je stal vedno na enem in istem kraju, ki je bilo zborna mesto vasi, po pomenu isto, kar prostor »pod lipo«. Ravno radi tega je doprineslo k propadu rotovža na Rogoznici največ dejstvo, da je bilo zborna mesto vasi prenešeno s celine na vodo, kar je zbiranje ljudstva zlasti poleti radi pomanjkanja čolnov otežkočalo; breg pa je od rotovža za natančno opazovanje preveč oddaljen. Pri prvotnem rotovžu te ovire ni bilo, kajti mlaka na Sagajevem vrtu je bila mnogo manjša. Noršinski grb, rotovž, je nepremičnina, ki je poleg simbola vasi tudi vaško zborna mesto in kot tako tudi pozornica ljudskih zabav. Z rotovžem so bile do nastanka otoka v Rogoznici združene zabave, za katere je ravno bil rotovž postavljen. S tem je bila združena z vaškim grbom predstava, ki je prav tako kot rotovž značilna za vaščane; rotovž in predstava sta kot grb neločljivo zvezana med seboj. Danes, ko so te predstave prenehale, tvori medel ostanek nekdanjega grba rotovž, otok na Rogoznici, kateri se je umaknil novemu prenosljivemu simbolu rotovža, ki ni vezan na predstavo.

Ako poizkusimo poiskati možnost, iz katere se je lahko razvil noršinski rotovž in z njim združena predstava, potem lahko iščemo te možnosti iz oblike rotovža, zgodovine Noršinec, zemljepisne lege mesta, kjer je stal rotovž in kjer so Noršinci uprizarjali predstave, in iz psihičnih lastnosti Prlekov in Noršincev.

Kovačič⁸⁾ poroča o brambnem stolpu, ki se v Noršincih omenja 1425, medtem ko imamo strelsko kmetijo v Noršincih omenjeno že v XII. stoletju in pozneje zopet v ponovni predelavi vojvodskega urbarja⁹⁾ na prehodu iz XIII. v XIV. stoletje. Mesta, kjer bi stal brambni stolp, listinsko ali po urbarju ne moremo ugotoviti, prav tako tudi ne lokalizirati strelske kmetije.

Ugotovili pa smo že na podlagi očitvidcev, da je nekdanji rotovž na današnjem Sagajevem vrtu obstajal iz lesne kolibe, ki je sličila večji hiši ali gradu s stolpičem. Obstaja torej možnost, da stoji noršinski rotovž potom stolpa v zvezi z nekdanjim brambnim stolpom.

Poleg skupnosti stolpa na rotovžu z brambnim stolpom govori za to še več okoliščin.

Najnižja upravna oblast v srednjeveški štajerski vasi je bil večinoma od zemljiškega gospoda imenovani župan¹⁰⁾; nad njim pa je stal officialis, ki je med drugim vodil tudi vaške kmetске večje. In tu obstoji možnost, da so se srednjeveške kmetске večje vršile v Noršincih pri brambnem stolpu, ker je ta bil naravno in vojaško središče vasi, kakor so se drugje vršila na prav tako

⁸⁾ Kovačič F.: Ljutomer, Maribor 1926, 220.

⁹⁾ Mell A.: I. c. 148.

¹⁰⁾ Dopsch A.: Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter. Wien 1910, LXXXIII.

naravnem središču vasi, pod lipo, in današnji shodi pred cerkvijo; v Noršincih je manjkala tako lipa kakor tudi cerkev. Za to govori tudi tozadevno pomembno dejstvo, da se ni godovanje župana praznovalo na njegovem domu, kar bi odgovarjalo splošnim prleškim navadam, ampak na sosečkem svetu v zvezi z rotovžem. Nadalje je važno poročilo Petra Brunčiča, da so se dopoldne na dan rotovške zabave zbrali člani sosečke in sklepali o sosečkih vprašanjih; iz tega postane jasna zveza med vaškimi sosečskimi skupščinami in nekaterimi prireditvami z rotovžem, nadalje pa upravičenost, da smatramo prostor okoli nekdanjega brambnega stolpa za zorno vaško mesto. In prikazovanje sodnih obravnav na rotovških zabavah ima lahko svoj izvor prav tako v zborovanjih sosečke, kakor v posnemanju sodnije.

Domnevo, da je Sagajev vrt mesto nekdanjega brambnega stolpa, pa naravnost vsiljuje lega Sagajeve kmetije. Rogoznica napravi pri Noršincih značilen meandrski zavoj,¹¹⁾ tako da leži stara vas od zahoda, juga in vzhoda obkrožena od potoka, medtem ko se nova vas razteza ob Ljutomerski cesti. Jasno je, da na podlagi toka Rogoznice brambni stolp ni mogel stati drugje kot na vojaško najbolj varnem kraju, to je na polotoku, obdanem od Rogoznice. Tu se nahaja na jugovzhodu stare vasi tudi najvišja točka Noršinec in na skrajnem zahodnem delu vzpetine leži Sagajeva kmetija. Sagajeva kmetija se položno dviga in kaže očitno na vzhodu, severu in jugu podolžne kotlinice, torej znake, ki pričajo, da jo je nekoč obkrožala voda. Na jugu kmetije sicer to manjka, zato pa so tam za lučaj od kolarnice oddaljeni jarki, ki kažejo tod na nekdanji tok vode. Morfologija zemljišča okoli Sagajeve kmetije dokazuje, da jo je morala nekoč vsaj od treh strani — ako ni tvorila otoka — oblivati Rogoznica, s čimer postane domneva, da je pri Sagaju stal brambni stolp, ne samo verjetna, ampak tudi upravičena.

Važen je tudi psihični moment. V dobi stanovske države so se iz socialnih in političnih razlogov razvila nasprotstva, ki so se do danes ohranila v raznih zbadljivkah vaških sosedov proti trgom in mestom z vaškim značajem, kot so Veržej, Lemberg, Marenberg, Motnik ali Višnja gora. V vseh teh primerih vidimo stremljenje vaščanov, da ubijejo v javnem mnenju ugled tržanov ter se tako napram njim uveljavijo kot enakopravni. Kot pa so hoteli z zbadljivkami ponižati položaj trga, tako so poizkušali s krajevnimi značilnostmi, ki so bile skupne tako vasi kot trgu, dvigniti položaj vasi in jo izjednačiti s trgom. In edino, kar so imeli Noršinci skupnega z Ljutomerčani in z braneškimi gospodi, to je bil njihov brambni stolp, katerega so skozi ves novi vek simbolično čuvali, poizkušajoč s tem predstavljati nekaj, kar ni splošno vaškega. S političnim izjednačenjem kmeta s tržanom v novejši dobi so nasprotstva zadobila šaljiv značaj in postale puščice ne samo sosedov, ampak cele pokrajine naperjene proti enemu, in to najbolj občutljivemu in najbolj konservativnemu kraju, kar v tem slučaju ni bil Ljutomer, ampak Veržej. S tem je bila predstava vzeta vsaka ost, tako da so tudi Ljutomerčani in gospodje z Braneke prisostvovali z veseljem rotovškimi slovesnostim v Noršincih.

V koliko pa so bili posamezni Ljutomerčani ali pa braneški gospod člani sosečke, o tem manjkajo zaenkrat podatki. Da je sodnija v bližnjem Ljutomeru ali Braneke vplivala na rotovške prireditve, je razumljivo. Malo verjetno pa je, da bi imeli Noršinci za svoje rotovške prireditve vzor izključno v Ljutomerski

¹¹⁾ Spec. k. Z 19 C XIV. Prim.: Sidaritsch M.: *Geographie des bäuerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark*. Graz 1925. 57.

oziroma braneški sodniji, ker so bili Ljutomerčani silno občutljivi v svojih častnih zadevah ter bi bili njih posnemanja preprečili tudi z brutalno silo; tudi ni nudila sodnija s svojim postopanjem, razen pri izvršitvi kazni, Noršincanom dobrih tozadevnih vzorov.

Če torej obstaja možnost, da bi bile noršinske veselice nastale iz starih kmetijskih vaških več na mestu nekdanjega brambnega stolpa, pa nastopi vprašanje, kdo je bil tisti, ki je tradicijo brambnega stolpa čuval? Ni slučaj, da so se v Prlekiji tradicije vzdržale tako dolgo, dokler je obstajala sosečka. So-sečka¹⁹⁾, ki je v Noršincih obstajala v pravem pomenu besede do 1893, je uravnavala posle na skupni posesti po načelih običajnega prava, ki je že samo po sebi mogoče samo v dobah konservativnega mišljenja. Da je v dobi brez železnic, brzjava itd. človek mnogo bolj konservativen kot danes, je razumljivo; prometno pa je bila Prlekija dolgo malo razvita zemlja, saj je bila do Bruckovih gospodarskih reform še carinsko ločena od Madžarske, tako da je tudi mali promet pospeševal konservativnost. Slovenjegoriški kmetje in z njimi tudi prleški tvorijo stanovsko aristokracijo nad želarji in viničarji. Ta stanovska zavest kmetstva ni nikjer v Sloveniji tako močna kot ravno v Slovenskih goricah ter nam dokazuje vztrajno in obenem konservativno mišljenje in čuvanje starih navad v Prlekiji. Čuvar stanovske kmetске zavesti in tradicije je bila ravno sosečka, ki je živela v določenih kulturnih prilikah.

Poleg teh dejstev, iz katerih se je mogel razviti grb v Noršincih, pa imamo splošno prleško podlago za nastoj grbov; to so psihične lastnosti Prleka. Prlek je delaven, odločen, vesel, gostoljuben in bahat, v nezgodah pa flegmatičen. Veselost in flegmatičnost ga vodita k površnosti, oziroma ga odvrčata od poglobitve. Učinkovitost mu ugaja, zato stoji Prlekija estetsko in potem tega tudi higijensko višje kot katerakoli druga slovenska pokrajina. Veselost ustvarja zabavna prleška gostovanja, stremjenje po učinkovitosti pa formalizem, iz česar so se razvili razni obredi na gostovanjih. Bahatost pa zahteva reprezentanco. Te psihične lastnosti so splošni predpogoj za nastoj in razvoj grbov, ki so nastali in se razvijali pod vplivom krajevnih²⁰⁾ okolnosti. Vsled tega je tudi razumljivo, da se otok na Rogoznici kot noršinski grb ne ujema z duševnostjo Prleka, ker na njem se gostovanja samo začnejo, vrše pa se po domovih; torej brez stika z vaškim grbom, ki bi moral vas predstavljati in dati gostovanju določeno obliko. Nekdanji rotovž na Sagajevem vrtu je to storil kot prleška posebnost, novi pa igra svojo vlogo med ostalimi vaškimi grbi kot enak med enakimi.

Poizkus poglobitve v grb Noršinec v Prlekiji pokaže sledečo sliko: Splošna podlaga za nastoj in razvoj grbov v Prlekiji nudijo psihične lastnosti Prlekov, za posamezne grbe pa krajevne okolnosti. V Noršincih je do druge polovice XIX. stoletja obstajal kot vaški grb rotovž na sedanjem Sagajevem vrtu, in sicer kot naslednik srednjeveškega brambnega stolpa. Okoli njega je bilo zborna mesto vasi kakor drugje lipa ali cerkev. Iz razpravljanj na skupščinah sosečke in pod vplivom Ljutomerske, oziroma braneške sodnije so se razvile ob rotovžu predstave vaških šaljivcev. Ko je prešel svet, kjer so se vršile rotovške predstave, iz lastnine sosečke v privatno last, so noršinski

¹⁹⁾ Nazorno sliko sosečke od Sv. Marka je napisal Pivko L.: So-sečka. ČZN 1911, 11—20.

²⁰⁾ Lep primer pri Ljutomerskem medvedu.

fantje, hoteč ustvariti novo rotovško mesto, navozili otok v Rogoznico. Ker pa to ni odgovarjalo že pomeščanjeni duševnosti vaščanov in vsled neprikladne lege otok ni prišel do veljave, temveč so se Noršničani oprijeli novega prenosljivega rotovža, katerega smatrajo danes kot svoj grb.

Fr an j o B a š.

Prazgodovinska najdba na Kapli.

Pred leti¹⁾ so izkopali na sadnem vrtu posestnika Andreja Pušnika (vulgo Doršnik) v Spodnji Kapli št. 151 serpentinasto, neolitski sekiri podobno orodje. O priliki mojih potovanj po Kapli me je na izkopanino opozorila Doršnikova sosedka gospa R. Urlaub, vulgo Črešnik. Imejitelj najdbe, posestnik Doršnik je posodil orodje za vpogled pri pouku kapelski ljudski šoli, kjer jo je videl učitelj V. Mihelič. Po njegovem posredovanju mi jo je nato s hvalevredno uvidenostjo izročil A. Pušnik za Muzejsko društvo v Mariboru in se danes nahaja najdba v mariborskem muzeju pod številko 1009.

Prostor, kjer se je orodje našlo, leži v absolutni višini 600 m nad Doršnikovo vodo²⁾ in je zgrajen iz filita. Dolžina najdenega predmeta znaša 13,5 cm; 3,4 cm pod topim vrhom je okrogla odprtina s premerom 1,9 cm, pri kateri doseže tudi največjo debelino 2,4 cm. Preko odprtine in največje debeline je tudi največja širina 7,6 cm, ki pa se proti spodnjemu delu z ostrino polagoma zoži na 6,3 cm. Vodoravno na ploskev kaže najdba obliko kopitaste sekire, tako da je notranja stran gladko in ravno ploščata, zunanja pa narahlo vzbočena, in sicer predvsem od enega ogla vrha in ostrine, nakar je od odprtine proti ostrini zunanja stran položno ploščata. Vrhnja širina ne pada proti dolžinskim stranicam enakomerno, niti ne doseže višine v aritmetični sredini, temveč je od zunanje strani levi vrhnji rob krajši in malo obdelan, desni pa daljši in obrabljen, obdelan.

Oblikovno spada najdba med sekire iz neolitske ali mlajše kamene dobe. Kot sicer značilni neolitski sekiri ji manjka vzporedno z ostrino izdolbena odprtina, ki je pri našem orodju vdelana pravokotno na ploskev in ostrino, tako da nalikuje glede smeri odprtine najdbi iz Třebusice pri Slanah,³⁾ samo da je odprtina bližje vrhu. Na zunaj pa spominja v tem oziru glede toporiščne odprtine na nekatera neolitska dleta iz Butmira.⁴⁾ Tehnološko spada najdba v mlajšo hallstattsko ali laténsko kulturo.

V neolitski dobi so nasajali sekire v ušesa podolžnega toporišča ali toporišče v ušesa sekire. Ko pa se razvija v bronasti in železni dobi sekira iz orožja vsebolj v orodje, takrat nastopa vedno bolj splošno pritrdjevanje bronaste, bakrene ali železne sekire v in na toporišče, ki ima na koncu, kjer je pritrdjena sekira, koleno ali pravokotno na toporišče obrnjeno in vravnano prijemališče.⁵⁾

¹⁾ Točno, kdaj in kako so najdbo izkopali, nisem mogel ugotoviti.

²⁾ Z19 CXIII. Milchberger Graben; Doršnikova kmetija leži zahodno od r v Unter Kappel.

³⁾ Schránil J.: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin—Leipzig 1928. T XIV. No. 22.

⁴⁾ Hoernes M.: Natur- und Urgeschichte des Menschen II. Wien—Leipzig 1909, 173.

⁵⁾ Forrer R.: Reallexikon der prähist., klass., und frühmitt. Altertümer. Berlin—Stuttgart 1907, 65.

To vlaganje sekire v toporišče dokazuje pri našem predmetu obrabljena, mogoče tudi nalašč v to svrhu obdelana daljša gornja ogelna stran; pritrditev se je ojačila na ta način, da so se skozi relativno majhno odprtino na naši najdbi in na toporišče vdele vezi.

Kakor pa je pojem prazgodovinskega orožja združen s pojmom gospodarskega orodja, tako dokazuje tudi tu podplatasta oblika in večja obrablenost izbočene ravno ploščate strani, da ni kamenita najdba služila samo kot sekira, ampak pravtako tudi kot motika. Prazgodovinska motika se je razširila iz Male Azije črez večino Južne in Srednje Evrope, kjer so se našle motike iz kosti kakor tudi iz kamena kot sestavni deli neolitske, türinške keramike. Najstarejšo stopnjo motike predstavlja kopitasta sekira, ki se je navezala na kolenasto toporišče; v poznejši neolitski dobi je kamenito motiko nadomestila motika iz jelenovega rogovja.⁶⁾ Pod vplivom obojega se je razvila odprtina za toporišče pravokotno na ostrino pod vrhom. Pri kapelski najdbi kaže uho v gornjem delu sekire, v katero je bilo nasajeno toporišče, obrablenost spodnje izbočene strani in kopitasta oblika na motiko, ki je vsled provincijalne konservativnosti pridržala še v železni dobi neolitsko obliko, kar kaže tehnološko isto konservativnost v novih kulturnih dobah kot pri sekiri.

Kot motika je najdba izraz ene najnižjih stopenj poljedelstva, takozvanega kopaštva.

Zgodovinsko je najdba zanimiva, ker spada oblikovno v neolitsko, tehnološko pa v hallstattsko ali laténsko, torej v železno dobo. Kot taka je kapelska sekira ali motika znak pokrajinskega konservativizma hribovite zemlje, ki je še do danes ostala ena najbolj konservativnih pokrajin cele Slovenije. V njej je bilo v železni dobi še v rabi kamenito orodje, slično onemu iz neolitske dobe, medtem ko odgovarja izdelava in tehnična uporaba kulturi železne dobe. Kronološko določimo starost kapelske izkopanine po W. Schmidu,⁷⁾ ki ugotavlja hallstattsko dobo na Slovenskem Štajerskem v dobi 1000—400 pr. Kr., laténsko pa v času 400—16 pr. Kr. S tega vidika je važno, ker je podan dokaz, da je bilo Kobansko v prvem tisočletju pred Kristom poseljeno, in da se je takratni Kobanec kot kopač že bavil s primitivnim poljedelstvom.

Prazgodovinska najdba iz Kaple je pomembna kot primer konservativnega razvoja prazgodovinskih kultur, kot dokaz obljudenosti Kobanskega v železni dobi in kot dokaz kopaške stopnje kobanskega poljedelstva v prvem tisočletju pred Kristom.

Frano Baš.

⁶⁾ Forrer R.: l. c. p. 719; Schrader O.: Reallexikon. Berlin 1923, I. 426.

⁷⁾ Schmid W.: Süddeiermark im Altertum. (Hausmann.) Graz 1925, 4—9.

Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1929.

Sestavil Franjo Baš.

Kratice: AD = Ameriška Domovina; AM = Ave Marija; AMK = Ave Marija Koledar; AS = Amerikanski Slovenec; Car. = Carinthia; ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje; D = Domovina; Db = Domoljub; Dl = Delavec; DZ = Deutsche Zeitung; E = Etnolog; GV = Geografski vestnik; GMS = Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo; IS = Ilustrirani Slovenec; KL = Kmetijski list; KD = Koroška Domovina; KDM = Koledar Družbe sv. Mohorja; KGM = Koledar Goriške Matice; KGMD = Koledar Goriške Mohorjeve družbe; KS = Koroški Slovenec; M = Mentor; Ml = Mladika; ML = Mladinski list; MZ = Maribor Zeitung; N = Novine; ND = Naš dom; NDb = Nova doba; NL = Novi list; P = Popotnik; PV = Planinski vestnik; SČ = Slovenski čebelar; SGp = Slovenski gospodar; SiV = Sadjar in Vrtnar; SN = Slovenski narod; ST = Slovenski tednik (Buenos Aires); SU = Slovenski učitelj; TL = Trgovski list; TS = Tedenske slike Domovine; UT = Učiteljski tovariš; V = Mariborski Večernik »Jutia«; VP = Vodnikova pratika; ŽL = Ženski list; ŽS = Ženski svet; ŽiS = Življenje in svet.

Upošteval sem poročila narodopisnega značaja in z narodopisnim gradivom. Pri revijah sem se ravnal po času, ko so izšle, pri koledarjih po izidu in letu. Nemogoče je bilo zbrati ameriško slovensko časopisje v popolnosti.

Adamič N., Iz življenja zagorskih steklarjev. Jutro X, št. 76.

Allen A. F., Moška obleka nekoč in sedaj. ŽiS VI, 154—157.

Arnuš J., Med bolgarskimi seljaki. V III, št. 158.

— Bolgarija v mestu in na deželi. V III, št. 160.

B. P., De Vaux Phalipeaux La Litterature des Serbes de Lusace. E III, 216.

— Mouseion. E III, 216.

— Trabalhos da Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnologia 1928. E III, 215—216.

Bajec A., Posebnost slovenskega jezika v zasedenem ozemlju. Primorski glas I, št. 9.

Bajlec F., Naše (= prekmurske) posebne razmere. N XVI, št. 33.

(Banat.) Banatsko selo. Jugoslovanski srednješolec II, 21—22.

Baš F., Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. ČZN XXIV, 71—90.

Vpliv hmeljske kulture na razvoj gospodarskega poslopja.

— Karlovšek J., Slovenska hiša. ČZN XXIV, 119—123.

— Maribor. (Mestna meja.) ČZN XXIV, 143—173.

— Prlekija. GV IV, 106—110.

Prlekija je živo, v naši geografiji še nerabljeno pokrajinsko ime; ker je Prlekija geografska enota, je raba imena Prlekija v geografiji upravičena.

— Štajerska državna meja. ND XXI, 145—150.

— Vetrenjače u Sloveniji. Glasnik Etnografskog Muzeja III, 66—76.

Podravske mline na veter so sestav žrnelj in klopotca.

Beg z dežele. Slovenec LVII, št. 190.

Bela Krajina. Slovenec LVII, št. 228.

— **Biga** —, Ne pačimo imen naših (= prekmurskih) vesnic. N XVI, št. 41.

Blas J., Na izletu po Hrvaškem. KL X, št. 24, 25.

Blaznik P., Bitenj. Historično geografska študija. GV IV, 88—98.

Bitenj je ustanovitev freišinskih škofov in predstavlja tipično vrstno vas z gozdnimi posestvi. Rekonstrukcija posestev odkrije njihovo neenotno velikost, v kateri pa so najbolj pogosta posestva po 6 ha in 7—9 ha. Na skupnem svetu je nastala od XVI. stoletja dalje kajžarka naselbina, ki je razvila starstvo.

Boháč A., Statistika Slovanstva. Slované. III. Praga 1929. 118—120, 123—148. (Borovjak Jožef.) N XVI, št. 36.

Brecelj A., Kaj bo z nami. KDM 1930, 49—55.

Javno skrbstvo, zdravstvo, higijena, skrb za vojne sirote in siromake, mladinsko skrbstvo ter zaščita delavstva v Sloveniji.

Brejčeva M., L'art populaire Hongrois. E III, 212—213.

— Václavik A.: Podunajská Dedina. E III, 212.

Brodar S., Na smetišču pračloveka. Jutro X, št. 115.

— Potočka zijalka na Olševi. Izvestja državne realne gimnazije v Celju. Celje 1929. 8°. 3—15. (Tudi ponatis.)

Prva paleolitska postaja v Sloveniji pripada aurignaški kulturi, ki je na vzhodu Alp, med Poljsko in Kvarnerom razvila posebno obliko, t. j. olchévaen, in ki je po Bayerjevem mnenju (Prachistorica I, Wien 1928) izhodišče magdalenske kulture. Potočka zijalka tudi utrjuje Bayerjevo kronologijo diluvijalne dobe.

— Potočka zijalka, višinska postaja aurignaškega človeka. ČZN XXIV, 113—116.

Začasno poročilo o jami, začetku izkopavanja in osem, najdbe ilustrirajočih slik kosti jamskega medveda in artefaktov.

Budkovič I., Slovenci v Braziliji. Db LII, št. 5.

Bukovec A., Naš čebelarški muzej. SČ XXXII, 1, 19.

Burian V., Po stopách češství a české knihy v starším slovinském písemnictví. Slavia VIII, 63—65.

Narodna pesem o Pegamu in Lambergarju ima protihusitski značaj; Pegam — Jan Vitovec.

Carli A., Prazgodovinska grobišča pri Sv. Luciji. KGMD 1929, 41—44.

V svetolucijski kroniki zapisane najdbe iz 1880, 1881, 1882, 1886.

Chronista Sontiacus, Slovenci v Italiji. ST I, št. 12, 13.

(Cigani.) V taborišču kočevskih ciganov na Šahnu. Jutro X, št. 151.

Cabar. Slovenec LVII, št. 228.

(Cehi.) Češka narodna noša in češka hiša. TS V, št. 21. — Kako živi češko kmetstvo. ŽiS V, 621—624.

Cermelj L., Strokovno šolstvo v Trstu. Luč V, 50—71.

Čiček F., Pomen narodnih pravlji in pripovedk iz domače zgodovine. P L, 241—244.

(Čipke.) Naše čipke in razstava v Barceloni. TL XII, št. 41. — Slovensko čipkarstvo. IS V, št. 23.

Čuš V., Onstran Karavank. SU XXX, 75—78.

Debeljak A., Jože Lavrič, potoški prosvetitelj (3. III. 1799—5. III. 1870). ŽiS VI, 581—582.

Delak F., Velemestna reportaža. Slovenec LVII, št. 1.

Diner-Dienes P., Ostergebräuche in aller Welt. MZ LXIX, št. 86.

Doberšek K., Vpliv socijalnih razmer na razvoj otroka. Na Prevaljah 1929. 8°. 118 str.

Gospodarski položaj Prevalj, zlasti življenje kmeta in delavca. Razvoj delavskih in kmetijskih otrok ter njihove domače razmere. Kmetijski, obrtniški in delavski otrok v šoli.

— Socialne sličice iz otroškega življenja. P L, 19—21, 80—82, 139—140.

Pet duševno in družabno značilnih slik otrok s Prevalj.

Dobrna in **Glažuta**. (Trbovlje.) SN LXII, št. 92.

(Božič.) Božič pri Rusih. NL I, št. 39. — Božič v slovenski narodni pesmi. Žis VI, 679—680.

(Brigva.) Kako se brigvo ubija. AS XXXVIII, št. 183, 184.

Dolenc M., Dodatna pojasnila k vprašanju porekla vsobenjkov. ČZN XXIV, 90—94.

Protí Ramovševemu stališču, da je nemogoče izvajati osobenke iz mlade književne besede soba, poizkuša avtor dokazati, da je ljudstvo krstilo pod uhlvom Uskokov ljudi, ki so vinske hrame pretvorili v sobe, za vsobenjke.

— Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slowenen von Ende des XVI. bis Anfang des XIX. Jahrhunderts. Jb. f. Kultur und Gesch. d. Slawen. Breslau 1929. B V. H III. 299—368.

Vinogorski zbori so prikazani kot samostojno ljudsko sodišče v svoji zunanji (število in čas po določilih gorskih bukev in v praksi, kraj vinogorskih zborov in sodelovanje na njih) in notranji (določbe gorskih bukev tako v originalu kot v prevodih in organi na vinogorskih zborih) organizaciji. Slično so očrtana ljudska sodišča s svojo veljavnostjo v praksi in po določbah gorskih bukev in postopanje na ljudskih sodiščih.

— Valvasor in slovenska ljudska sodišča. GMS IX, 98—106.

V svojih delih Valvasor ne omenja slovenskih ljudskih sodišč, ker smatra kot plemič sodstvo v kmetijskih rokah kot sramotno za plemstvo.

Dolenec I., Dva zanimiva dijaška lista. M XVII, 93—98, 114—119.

Resne »Vaje« in humoristična »Mavrica«.

Dostalova V., Basnik zelenih Gorjancev (= J. Trdina). VP 1930, 98—101.

(Dravska dolina.) Dva izleta v Dravsko dolino. (Zavrč, Sv. Peter pri Mariboru.) IS V, št. 31.

Drekonja C., Kenda Jožef. KGM 1930, 67—69.

Drobnjaković B. M., Etnografski muzej u 1929. godini. Glasnik Etnografskog Muzeja. IV, 124—127.

(Egipt.) O naših dekletih v Egiptu. ŽS VII, 372—373.

Ehrlich L., Jamski človek in njegova kultura. Slovenec LVII, št. 70.

— Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih. E III, 114—152.

Od Lyella in Darwina dalje nastopata evolucijsko-psihološka in kulturno-historična metoda. Današnja etnološka razmotrivanja proučavajo s kulturno-historično metodo prakulturo, primarne (totemistično, materopravno, nomadsko) kulture in sekundarne kulturne kroge.

Erig W., Eine Viertelmillion Heimatlose in Europa. MZ LXIX, št. 148.

Vsled mirovnih pogodb ima danes Evropa $\frac{1}{4}$ milijona brezdomincev.

Erko, Sezonsko delavstvo v Slovenski Krajini. N XVI, št. 45, 46.

Feinig M., Sonnwendfeuer in Unterkärnten. KD X, št. 28.

Forojulensis, Goriško šolsko društvo »Šolski dom«. Luč V, 72—80.

(Francozi.) Črtice o Francozih na Gorenjskem. Jutro X, št. 288.

Furlan A., Naši ribiči. KGMD 1930, 63—65.

- Furlan J.**, Danska in Danci. Gorica 1929. 8°. 135 str.
Zemljepisni, zgodovinski, vsestranski gospodarski in prosvetni opis de-
žele ter ljudi. Ref.: Melik A. GV IV, 135.
- G(abršček) A.**, Čehi v Avstriji. Slovenec LVII, št. 50.
- Galjevica** — Žuljava vas. Slovenec LVII, št. 230.
- Glaser J.**, Kontler J.-Kompoljski: Narodne pravljice iz Prekmurja. ČZN XXIV, 211—213.
- Goršič F.**, O naših imenih. Žis V, 39—41, 87—90.
- Gosak I.**, K zgodovini slovenskih sadjarjev SiV XVI, 37—38 (Andrej Pepevnak); 71—72 (Miha Vizjak).
- Gostilne** in gosti na deželi. Db XLII, št. 30, 32.
- Gradnik A.**, Čarobni studenec in druge japonske pripovedke. Ljubljana (1929). 8°. 30 str. (Z začarane police V.)
— Narodne zagonetke. (Po zbirki Vuka-Karadžića.) Gorica 1929. 8°. 40 str.
- Gregorič J.**, Kostel in Kostelci. Slovenec LVII, št. 260.
- Hasl D.**, Narod poje. P LI, 37.
- Hauptmann L.**, Slaven i German na početku svoga državnog života. Hrvatska revija 1929, 505—514. Ref. Mal. J.: GMS X, A, 67—68.
- Ivanič St. Z.**, Zdravje in bolezen steklarjev. DI XVI, št. 16.
- (Izseljenci.)** Kako je z zaposlitvijo naših ljudi v inozemstvu. D XII, št. 29. — Koliko Jugoslovancev se je izselilo letos? Slovenec LVII, št. 265. — Nad 400.000 Slovencev v raznih deželah sveta. SN LXII, št. 163. — Naše izseljenke. ŽS VII, 355—356. — Naši (= Primorci) v tujini. NL I, št. 30. — Našim izseljencem. Db XLII, št. 1. — Številke govore. NL I, št. 32. (Koliko, kje so izseljenci.) — Evropa: Delovanje naših rudarskih organizacij v Nemčiji za ugled Jugoslavije. Jutro X, št. 288. — Med slovenskimi rudarji (v Merlebachu). Slovenec LVII, št. 276. — Naša služkinja na Francoskem. ŽS VII, 371—372. — Naši izseljenci v Belgiji. IS V, št. 43. — O naših westfalskih izseljencih. ŽS VII, 366—368. — Južna Amerika: Jugoslovani v Južni Ameriki. AS XXXVIII, št. 245; Slovenec LVII, št. 265. — Kaj dolgujemo domovini? ST I, št. 3. — Naše društveno življenje. ST I, št. 4. — Pismo z Argentine. Dober Pajdas, Kalendárium na navadno leto 1930. 51—52. — Svarilen glas rojakom. ST I, št. 2. — Ta list je rodila potreba. ST I, št. 1. (Opravičuje nastoj ST.) — Severna Amerika: Bodimo Amerikanci! AD XXXI, št. 115. — Bodočnost naših organizacij. AD XXXI, št. 76, 77. — Councilmanske volitve. AD XXXI, št. 163. — »Glas Svobode« — Nekoliko kronike. Proletarec XXIV, št. 1121. — Kdo je ustanovil SNPJ (= Slov. nar. podporno enoto) v Ameriki. SN LXII, št. 124. — Kmalu jih bo 10.000. AD XXXI, št. 92. — Konvencije slovenskih organizacij I. 1928. Amer. družinski koledar 1929, 33. — Kruh naših ljudi. AD XXXI, št. 105. — Kulturno stanje naše žene v Ameriki. ŽS VII, 363—364. — Napredek naših organizacij. AD XXXI, št. 10. — Naš pozdrav in program. AD XXXI, št. 92. — Naša slovenska trgovina. AD XXXI, št. 106. — Naši izseljenci. Slovenec LVII, št. 293. — Nekoliko pregleda slovenskih posestev v bližnji mestni okolici (Chicago). AD XXXI, št. 61. — O dveh farah v Ameriki. AMK 1929, 41—47. (Kansas City in Pittsburgh.) — O potovanju v staro domovino. AS XXXVIII, št. 67. — Ob petindvajsetletnici SNPJ. ML VIII, št. 4. — Odmev zadnjih volitev. AD XXXI, št. 110. — Po-

glejmo si v karte. AD XXXI, št. 85. — Prvi slovenski katoliški shod. AD XXXI, št. 79. — Slovenci v Ameriki. AD XXXI, št. 108; NL I, št. 15. — Slovenska delavska zadružna zveza v Clevelandu. Proletarec XXIV, št. 1112—1117. — Slovenska naselbina v Jolietu. Slovenec LVII, št. 259. — Slovenska naselbina v Milwaukee. Slovenec LVII, št. 275. — Slovenske organizacije v Ameriki. Slovenec LVII, št. 289. — Slovenske knjižnice in čitalnice v Ameriki. Ameriški Družinski koledar. Chicago 1929, 33. — Slovenski Gospodarski Napredni Klub v Euclidu. AD XXXI, št. 116. — Usoda Slovencev v Ameriki. Slovenec LVII, št. 282. — Zakaj zapadejo izseljenci v amerikanizaciji? Slovenski list I, št. 14. — Zapadna Slovanska Zveza. AS XXXVIII, št. 90. — Zibelka ameriške Slovenije. Slovenec LVII, št. 292.

(Izseljevanje.) Ameriška kvota za izseljence iz Jugoslavije. ŽS VII, 360. — Hamburg in jugoslovansko izseljevanje preko njega. TL XII, št. 73. — Izseljevanje iz držav Male Antante in Poljske. V III, št. 149. — Izseljevanje iz naše države. NDB XI, št. 49. — Izseljevanje naših rudarjev na Holandsko. SN LXII, št. 194. — Izseljevanje Slovencev. V III, št. 180. — Izseljevanje Slovencev v Francijo ponehalo. SN LXII, št. 227. — Izseljevanje slovenskega delavstva v Nemčijo in Francijo. DI XVI, št. 11. — Izseljevanje v Argentino. ŽS VII, 357—359. — Izseljevanje v Kanado. ŽS VII, 361. — Naše izseljeniško vprašanje. ST I, št. 13. — Nov transport našega delavstva v Francijo. SN LXII, št. 195. — Občni zbor Rafaelove družbe. Slovenec LVII, št. 245. (Poročilo tajnika izšlo kot »Izseljenci in kolonisti«. Slovenec LVII, št. 247.) — Priseljevanje v Argentino. Proletarec XXXIV, št. 1123. — Priseljevanje v Uruguay. ŽS VII, 359. — Stanje našega izseljenišтва. V III, št. 168. — Vzroki našega izseljevanja. V III, št. 264.

Jaklič F., Vzroki našega siromaštva. Slovenec LVII, št. 153.

— Škof Baraga o lovu in ribarjenju severnoamerikanskih Indijancev. Lovec XVI, 11—17, 59—66.

Jug F. D., Čebelarstvo na Gorenjskem. SČ XXXII, 81—84, 98—100, 113—115, 135—137, 148—150.

— Čebelarstvo v Julijski Benečiji. SČ XXXII, 53—55.

Jurančič J., »Kmetska šola« na Remšniku. P L, 146—148.

— Posestne razmere na Remšniku. P LI, 94—97.

K. J., Kalendar Najsv. Srca Jezušovoga za l. 1930: Naš dialekt. Zgodboice, Prigovori. 37—53. — (Zgodbe, pesmi in napevi, nabrani večinoma v turniški okolici): Bila je edna deklica. 63, 72. — Bistra voda. 62, 69. — Či si ti doma. 61, 69. — Či poglednem jes po sveti. 66, 77. — Dober večer, mamica. 53. — Dvanajst dekéo. 66, 78. — Ftiči prepevajo. 64, 73. — Grlica vu detelci spejvle. 61, 68. — Hodva kopat. 61, 68. — Kaj pa sirmaki fali? 66, 77. — Lansko leto sam se ženo. 65, 75. — Ledični stan. 63, 72. — Marija je po poli šla. 63, 71. — Mécka povej. 64, 74. — Micka vu püngradi. 62, 71. — Mladi ovčar. 61, 68. — Moj možek je lep. 66, 78. — Ne lepšega. 63, 72. — Od casara pa od ednoga grofa. 29. — Od grešnika. 66, 77. — Od sirot. 64, 74. — O, sveti tri Krali. 67, 78. — Po logi leče. 65, 75. — Poslušaj. 62, 70. — Prelepo polje. 64, 74. — Sestrica gor stani. 65, 76. — Sinko Marko. 67, 79. — Snočkar sam od pošte. 36. — Stari oča, stara mati. 65, 75. — Sveta Ana. 62, 69. — Što de tebe troštao. 65, 76. — Tak dugo sam pri dveraj. 33. — V ka-

- sarne sam prišeo. 63, 71. — V Törjanskoj fari. 61, 68. — Visilo je. 67, 79. — Zima me tere. 64, 73. — Ženska glava je preslaba. 64, 73.
- Kalan J.**, Pomislite! Db XLII, št. 22, 23, 26, 27, 28.
Ugotovi zemljepisno razširjenost naših izseljencev, njih težave v gospodarskem, narodnostnem, verskem in nravnem oziru; poizkusi pokazati, kako so živeli naši ljudje pred izseljevanjem in ali bi se te razmere ne mogle več povrniti.
- Kamna gorica.** Jutro X, št. 186.
- Karba M.**, Staro ime za novi Maribor. SU XXX, 95—98.
- Karlin P.**, Dolgouhi Jernejček. Bretonske pravljice. Ljubljana 1929. 8°. 46 str. (Z začarane police I.)
- Kenda J.**, Bela srajca. Pripovedka s Temljini. KGM 1929, 47—48.
- Kleinmayr F.**, Slovenske ljudske šole v tržaški okolici od l. 1868. do konca. Luč V, 3—49.
- Kočevje.** IS V, št. 19.
- Kočevje** in Kočevarij. Jutro X, št. 276.
- Kohla F.**, Neu aufgefundenene Wallanlagen. Car I. 119, 161.
- Kos M.**, Creine mons — Krainberg — Kranjska gora, staro ime za Karavanke. GV IV, 115—118.
- Kosova L.**, Kulturni razvoj in žena. P L, 39—45, 113—118.
- Košnja** v rosnem jutru. ŽiS V, št. 25.
- Koštiál I.**, Drobtinice iz zgodovine besed. M XVII, 40, 71—72.
Palača, palačinka in občna imena iz imen narodov.
- Kotnik F.**, Haloške narodopisne črtice. SGp LXIII, št. 13.
Velikonočni običaji, kop, sv. Jurij.
- Martinov nasad. ČZN XXIV, 95—99.
Obhajanje Martinovega v Halozah, Beli Krajini, Hrvatskem in Dalmaciji. Po premotrenih Buschianovih in Künstlejevih nazorih sledi ugotovitev, da je martinovanje ostanek paganske pojedinice ob jesenski dobri letini in ostanek paganske libacije.
- Kotnik J.**, Lesičjak. Ljudski pesnik in pevec iz Korotana 1833—1908. Maribor 1929. 16°. 32 str.
Življenjepis in pesmi Franca Ladera iz Globasnice.
- Ožbolt Dular, »prost kmet« v Remšeniku pri Železni Kapli in dopisnik Bleiweisovih Novic. KS IX, št. 41—43.
- Slovenski rokopis z Leš pri Prevaljah iz sredine XVIII. stoletja. ČZN XXIV, 174—189.
Vsebuje od narodnega blaga poskočnice, ljudsko zdravilo, ženitovanjsko vabilo in praznoverja, slična onim v »Duhovni brambi«.
- Kovačič F.**, Stari Maribor. Ml X, 21—22.
- Kovačič M.**, Otmica devojč med našimi južnimi brati. ŽiS V, 83—85.
- Kramer F.**, Kakšne pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom? Vestnik Prosvetnih Zvez X, 43—44, 61—62, 76—77.
- Krastače** v narodni veri. V III, št. 22.
- Krašovec F.**, Na Ljubljanskem barju. ŽiS VI, št. 3.
— Iz Hoste pri Škofji Loki. ŽiS VI, št. 7.
- Kropa** in Kamna gorica. IS V, št. 38.
- Kuhar A.**, Domača slika iz tujine. Slovenec LVII, št. 187.

Kus-Nikolaiev M., Hrvatski seljački barok. E III, 55—72.

Temelj hrvatske kmetijske umetnosti je ornament. Vsled tega je hrvatska kmetijska umetnost, ki je asimilirala barok, uporabljala ornamentalne motive, ne pa figuralnih, slikarskih i. t. d. Barok je nastal na temelju družabnih in duševnih predpogojev, razvijal se je pa pod nemškimi, v kompoziciji pa pod orientalskimi vplivi. Hrvatski barok, ki se kaže predvsem v tekstilijah, je razvit najvišje v bivši Vojni Krajini.

— Psihološka sadržina seljačke umetnosti. Glasnik Etnografskog Muzeja IV, 63—73.

L' Estocq H., Beiträge zur Geschichte der ehemals bambergischen Straße über den Griffner Berg. Car I. 119, 70—71.

— Fastenbrauchum in Mittelkärnten. Car I. 119, 159—161.

(Ljubljana.) Bodoča velika in današnja Ljubljana. SN LXII, št. 187. — Častni in navadni ljubljanski meščani. SN LXII, št. 213. — Kako bodo preuredili severni del Ljubljane. SN LXII, št. 90. — Meščani stare Ljubljane. SN LXII, št. 189. — Meščanska Ljubljana. SN LXII, št. 188. — Meščanski statut. SN LXII, št. 190. — Novo življenje v Trnovskem pristanu. SN LXII, št. 171. — Ogromen napredek naše prestolnice. SN LXII, št. 198. — Pogled v življenje predmestne Ljubljane. SN LXII, št. 204. — V srednjeveškem kotu ljubljanskega magistrata. SN LXII, št. 184. — Za lepoto Ljubljane. Jutro X, št. 81. — Zlata knjiga ljubljanskih meščanov. SN LXII, št. 193—196, 212. — Zum Fürsten Metternich. Jutro X, št. 180.

Lovšin E., Kam gravitira v gospodarskem oziru Bela Krajina? TL XII, št. 126.

Ložar R., Albrecht Ch.: Slawische Bildwerke. GMS X, A, 72.

— Arheološke najdbe na Bledu. GMS X, A, 58—60.

Opis, sklep na nekropolo iz najzgodnejšega srednjega veka; opis lončka, ki odgovarja II. skupini ogrske keramike (VI.—IX. stol.). Nosilci blejskih najdb so bili najbrž Slovani.

— Schmid W.: Archäologische Forschungen in Steiermark. GMS X, A, 71—72.

Luthár A., Krsztsanszke mrtvecsne peszmi. Murszka Szobota 1929. 8°. 152 str. (Macedonci.) Kako praznujejo Macedonci svoj pust in pepelnico. Slovenec LVII, št. 51.

Maj J., Francozi na Slovenskem. Slovenec LVII, št. 234.

— Mayer Th.: Zu Fredegars Bericht über die Slawen. GMS X, A, 66.

— Nekateri arheološke najdbe iz prve polovice XIX. stoletja. GMS X, A, 5—11.

Zgodovina najdb: Rimski mozaik na Kapucinskem trgu v Ljubljani (1818), grobišče v Doleh pri Litiji (1820), Vodnikove najdbe v Trebnjem (ca. 1817), Huberjevo rimsko kopališče pri Št. Jerneju na Dolenjskem (ca. 1835—1840) in numizmatična najdba v Tunjicah (1842).

— Zgodovina slovenskega naroda. 8. zv. Celje 1929. 8°. 193—336.

Malgaj I., Die Idylle von Pekre. MZ LXIX, št. 80.

— Fram, center industrije bučnega olja na Dravskem polju. D XII, št. 32. Razvoj 150 let starega izdelovanja bučnega olja v Framu.

(Manjšine.) Jugoslovanske narodne manjšine v sosednjih državah. NDb XI, št. 26. — Naše narodne manjšine. V III, št. 61. — Peti manjšinski kongres. KS IX, št. 36. — »Slovenska Straža«! SGp LXIII, št. 11. — »Slovenski Gospodar« o manjšinskem vprašanju v Sloveniji. NDb XI,

št. 28. — Zborovanje narodnih manjšin. NL I, št. 26. — Italija: O Zadružni Zvezi v Gorici. NL I, št. 18 (Poslano), 19, 31 (Poslano), 33. — Slovenci v Italiji brez šol, društev in časnikov. SGp LXIII, št. 4. — Jugoslavija: Ali so nemčurji narodna manjšina? SGp LXIII, št. 14. — Denkschrift über die schul- und kulturpolitische Lage der deutschen Minderheit Südslawiens. DZ LIV, št. 71. — Koroško: Die Ablehnung der slowenischen Kulturautonomie in Kärnten. DZ LIV, št. 41. — Die Autonomie. KD X, št. 26. — Die Kulturautonomie. KD X, št. 21. — Kärnten vor zehn Jahren. KD X, 20 člankov do št. 49. — Kdo je kriv, da so se pogajanja za avtonomijo razbila. KD X, št. 23. — Koroške Marijine družbe. Bogoljub XXVII, št. 5—6. — Koroški Slovenci in kulturna avtonomija. NDb XI, št. 50. — Koroško Korošcem. KS IX, št. 41. — Nagrada. KS IX, št. 16. — Naša Koroška. Slovenec LVII, št. 28. — Naša pesem v Borovljah. KS IX, št. 18. — Občni zbor političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. KS IX, št. 25, 26. — Pogajanja za kulturno samoupravo koroških Slovencev brezuspešna. NDb XI, št. 42. — Slovenska koroška narodna. KS IX, št. 47. — Slovenci na Koroškem kot merilo. SGp LXIII, št. 1. — Wer ist schuld? KD X, št. 48. — Wie steht es mit unserer Sprache. KD X, št. 30. — Wir fordern Gleichberechtigung! KD X, št. 31. — Madžarska: Madžari v Prekmurju in Slovenci v Porabju. V III, št. 152. — Narodni položaj porabskih Slovencev. V III, št. 289. — Šomodski Slovenci. V III, št. 291.

Mantuani J., Jurij Mihevec. Nova Muzika. II, 9—11.

— Schneeweis E.: Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten. E III, 204 do 207.

— Zelenin D.: Russische (Ostslavische) Volkskunde. E III, 207—212.

Medimeljski J., Po Tolminskem in Furlaniji. Jugoslovanski srednješolec II, 80—84.

Meier H., Graber G.: Kärntner Volksschauspiele. Car I. 119, 90—94.

— Moro O.: Die gereimte Volksdichtung in Kärnten. Car I. 119, 94—95.

Melik A., Monfosca E. A.: Le minoranze nazionali contemplate dagli atti internazionali. GV IV, 146—148.

— Pisava krajevnih imen. GV IV, 129—130.

— Selo u Slovenačkoj. Naše selo. Ured. dr. Mil. Stojadinović. Beograd 1929. 4°. 66—68.

Agrarnogeografska slika slovenske vasi.

Menhardt H., Volk und Rasse. Car I. 119, 168—170.

Referat važen za nas antropološko in radi poročil o »Witte: Urheimat und Westausbreitung der Slawen« ter »Polland: Die rassische Zusammensetzung der Bevölkerung Steiermarks«.

Meško J., Slovenska Krajina in »cehi«. Slovenec LVII, št. 186.

V Prekmurju še obstajajo čevljarski, krojaški in mlinarski cehi.

(Metlika.) Belokranjska metropola Metlika. IS V, št. 34.

Mežiška dolina. ND XXI, 49—52.

Miklavž, Belokranjski. Jutro X, št. 286.

Mišič F., Bratev v Slovenskih gorah. Jutro X, št. 234.

— Na postajališču Sv. Bolfenk na Pohorju. V III, št. 245.

— Pri prleški Kápeli pozimi. Jutro X, št. 24.

— Ribnica na Pohorju. V III, št. 130.

- Slovensko gibanje v Spodnjem Rožu pred desetimi leti. V III, št. 256.
 — Šentlovrenška jezera. Jutro X, št. 156.
- Mitrinovič C.**, Hajduk Starina Novak. ŽiS VI, 5—7.
 — Harambaša Baba-Novak. ŽiS VI, 32—33.
 — Poslednji hajduki starih časov. ŽiS VI, 86—87.
- Mravljak J.**, Vuzenica II. Daljši okoliš v srednjem veku. Trg in grad 1457—1663. Maribor 1929. 8°. 62 str.
- Murko M.**, La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle. Paris 1929. 8°. 75 str. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves. — X.)
 Razširjeno in z 82 slikami opremljeno predavanje, ki ga je imel avtor 1928 na Sorbonni. V njem podaja izsledke svojih znanstvenih potovanj po Bosni, Hercegovini, Sandžaku in Dalmaciji 1909, 1912, 1913, 1924, 1927 o srbohrvatski narodni epiki, zlasti o vprašanjih: kdo so pevci, komu, kdaj in kako pojo, ali še nastajajo narodne pesmi in zakaj narodna epika izumira.
 — Nynější stav jihoslovanské národní epiky. Národopisný věstník českoslovanský. XXII, 1—19.
 Prevod gornjega predavanja, a brez slik.
- Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami. E III, 5—54. (Tudi ponatis.)
 Misel, izdati bisere narodnih pesmi avstrijskih narodov, je vznikla pri dunajski d. d. »Universal-Edition«. Minister prosvete Hartel W. je podprl uresničenje misli in poleg centralnega odbora na Dunaju, ki je imel v rokah inicijativo, so obstajali pokrajinski odbori; eden teh je deloval od 1906 do 1913 med Slovenci. Predsedoval mu je Murko M.; zbral je do svetovne vojne 11.159 pesmi. Po svetovni vojni je odbor delo znova začel, radi nerazumevanja pa je bil odbor razrešen dolžnosti, zbirka pa izročena Etnografskemu muzeju v Ljubljani.
- (Muzej.)** Etnografski muzej v Ljubljani. SN LXII, št. 137. — Kr. etnografski muzej v Ljubljani v letu 1928. E III, 196—199. — Muzejsko društvo v Mariboru. ČZN XXIV, 136. — Muzejsko društvo v Ptuj. ČZN XXIV, 225—228. — Najbogatejši zasebni slovenski muzej. (Sadnikar J. v Kamniku.) SN LXII, št. 112.
- (Nepismenost.)** Polovica človeštva še nepismena. Prosveta XXII, št. 303.
- (Novo Mesto.)** Regulacijski načrt za Novo Mesto in okolico. Jutro X, št. 150.
- Običaji, Stari**, ki izumirajo. Jutro X, št. 301.
- (Obrt, Domača.)** Kako dvigniti našo domačo obrt. SN LXII, št. 231.
- Omahen J.**, O našem ornamentu. Slovenski tisk I, 21—22.
- Oštir K.**, Japodi. E III, 87—113.
 Etimologija lap — odes.
- Pastorek N.**, Bosanska muslimanka. ŽL VI, št. 9.
- Pavčič J.**, Slovenska narodna koračnica za klavir. Ljubljana 1929. 4°. Št. 1—10.
 — Slovenske narodne pesmi. Za en glas s spremljevanjem klavirja. (Ljubljana 1929.) 4°. 8 str.
 Goreči ogenj...; Jaz imam pa konjča belega...; Otožnost; Pojdem v rute; Zdravica; Pa moje ženke glas...
- Pavlica F.**, Sviloreja v Slovenski Krajini. N XVI, št. 38.
- Petelin St.**, Bronasta doba. M XVII, 98—102.
 — Kamena doba. M XVII, 24—28.

- Peternel H.**, Čebelarstvo v slovenjgraškem okraju. SČ XXXII, 20—23.
 — Izdelovanje kranjičev. SČ XXXII, 67—71.
 — Les za izdelovanje panjev. SČ XXXII, 3—7.
- Petrović P. Ž.**, Bibliografija (narodopisna) za 1928. godinu. Glasnik Etnografskog Muzeja IV, 117—123.
- Pirnat J.**, Čebelarstvo v Šentjernejski dolini. SČ XXXII, 183—186.
- Pitamic L.**, Pravna podlaga zaščite manjšin. Čas XXIII, 170—180.
- Plečnik J.**, Studija regulacije Ljubljane in okolice. DiS XLII, priloga 4.
 (—) Plečnikov načrt preureditve Zvezde. SN LXII, št. 89.
 (Ples.) Kako so plesali pred 250 leti. Jutro X, št. 35.
- Podbregar P.** (po Valvasorju), O življenju naših slovenskih očancev. AS XXXVIII, št. 231.
- (Podgora.) Podgorski tkalci. NL I, št. 35.
- Pogreb, Staroslovanski.** KGM 1929, 86—89.
- (Pohorci.) Med Pohorci. V III, št. 12. — Pohorski žagarji in drvarji. Jutro X, št. 24.
- Polhi** in trgovina s poljšjo kožuhovino. Jutro X, št. 29.
- Poljaki** na Češkoslovaškem. V III, št. 182.
- Ponebšek J.**, Ivan Feliks Šašelj — sedemdesetletnik. Lovec XVI, 267—268.
- Potočnik-Zabukovski F.**, K zgodovini slovenskih sadjarjev. SiV XVI, 192. (Blaž Dolinšek.)
- Pozajič M.**, Jugoslovanska kolonija v Parizu z muzikalnega stališča. Nova Muzika II, 17—18.
- Pradomovina** zimskega sporta. ŽiS V, 1—4.
- Pravljice.** Zbral stric Janez. Gorica 1929. 16°. Zv. 1.—4. 128 str.
 Večinoma motivi po Grimmu.
- (**Prekmurje.**) Das Deutschtum des Übermurgebietes (Prekmurje). Der Auslandsdeutsche. XII, Nr. 16. — Naši prekmurski evangeličani. V III, št. 174.
 — Poljsko delavstvo iz slovenske Krajine. Slovenec LVII, št. 210. — Prekmurje. KL X, št. 35. — Prekmurske sezone delavke na Bavarskem. ŽS VII, 365. — Raičeve Črtice o Prekmurcih. N XVI, št. 42. — Slovenska Krajina. Jutro X, št. 192. — Sviloreja v Prekmurju. Slovenec LVII, št. 198.
- Prelovec Z.**, Album slovenskih narodnih pesmi za srednji glas s klavirjem. Ljubljana 1929. 4°. 24. str.
 — 6 narodnih pesmi. Za srednji, oziroma nizki glas s spremljevanjem klavirja. Ljubljana 1929. 4°. 11 str.
 Hišica pri cesti stoji; Odpiraj dekle kamrico; Vsi so prihajali; Pojdem v rute; Gor čez izaro; Ko ptičica na tuje gre.
- Prelovšek M.**, Bodoča velika Ljubljana. SN LXII, št. 269.
 — Razvoj in razmah Ljubljane. SN LXII, št. 281.
- »**Premog**« z Barja. IS V, št. 37.
- Premrou M.**, Poročilo novomeškega prošta Alberta Peslerja o pleterskih Uskokih iz leta 1625. GMS X, A, 44—47.
 Poročilo kaže pot, po kateri pokatoličniti pravoslavne Uskoke.
- Preobraženski N.**, Czekanowski J.: Wstęp do historii Słowian. E III, 200—204. (Primorsko.) Kdo je prebival v naših krajih do Kristovega rojstva? KGM 1929, 100—103.
 Prazgodovinska poseljenost Slovenskega Primorskega po Rutarju, Burtonu in Marchesettiju.

- Račič B.**, Jugoslawische Spitzenarbeiten. Ljubljana 1929. 4°. 4 str.
- Radojčić N., Erdeljanović J.:** Stara Crna gora. E III, 221—222.
- **Jelić I. M.:** Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Severnoj Arbaniji. E III, 220—221.
- **Pavičević M. M.:** Crnogorci u pričama i anegdotama. E III, 222—223.
- Ravljén D.**, Božično razpoloženje na tujem. Jutro X, št. 294.
- **Marginalije iz Westfalije.** Jutro X, št. 301.
- **Na zborovanju westfalskih Slovencev.** Jutro X, št. 291.
- **Naši v Limburgu.** Jutro X, št. 295.
- **Pri naših rojakih v Suderwichu.** Jutro X, št. 289.
- **V wurmskem revirju.** Jutro X, št. 296.
- Ravnik J.**, Iz cerkve. ŽiS V, št. 16.
- Regule vremena.** Evangelicanszki Kalendar 1929, 1930.
- (Ribnica.)** Domača industrija v Ribnici in okolici. D XII, št. 33. — Ribniški rešetarji. Novice IV, št. 5.
- (Ribnica na Pohorju.)** Društvena črtica. SGp LXIII, št. 28.
- Čestitka Bralnega društva v Ribnici n. P. Stroßmajerju k zlati maši in Stroßmajerjev odgovor.
- (Rogaška Slatina.)** Iz zgodovine Rogaške Slatine. Jutro X, št. 121. — Rogaška Slatina pred 250 leti. SGp LXIII, št. 23.
- Rosina I.**, Socijalna enotnost vasi. KL X, št. 36, 38.
- Rupnik F.**, O češčenju nekaterih cerkvenih zavetnikov. KGMD za 1929, 44—53.
- Cerkvenozgodovinski očrt cerkva in njih zavetnikov-svetnikov na Pivki.
- Rus J.**, Kočevska Švica. Jutro X, št. 116.
- **Prirodne osnove v selišču ljubljanskega mesta.** GV IV, 62—68.
- Osnova Ljubljane je gorska prepona med Golovcem in Šišenskim hribom ter predor, katerega je vrezala v prepono antecedentna Ljublanica, in njena struga pod prepono na ozemlju diluvijalne akumulacije.
- Rustja J.**, Gojenje breskev na Goriškem. SiV XVI, 4—5.
- Saria B., Frazer I. G.:** Der goldene Zweig. E III, 199—200.
- **Grlić M.:** Pločnik. Aeneolitische Ansiedlung. GMS X, A, 69.
- **Tompa F.:** Die Bandkeramik in Ungarn. GMS X, A, 70.
- Schmid J.**, Siedlungsgeographie Kärntens. Car I, 119, 134—153.
- Nadaljevanje geografije koroških selišč iz Car. I, 1928; poda samotne kmetije, zaselke in vasi raznih vrst v zvezi s prevladujočo razdelitvijo posestev, geografske podlage in razširjenost posameznih tipov kmetij, posestev in selišč.
- Sever J.**, Premislite! in Slovenska Krajina. Db XLII, št. 31.
- Prosvetne razmere Prekmurcev v Ameriki in njih stiki z domovino.
- Sič A.**, Kmečka svatba na Gorenjskem. VP 1929, 67—71.
- Obhajanje v škofjeloški okolici.
- S(i)tar K.**, Pokápanye z te'zkôcsami. Dűsevní liszt VII, št. 1.
- Skok P.**, Iz slovenačke toponomastike. E III, 179—195.
- Premotriva Pircheggerjevo študijo »Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet« in Blaznikovo »Kolonizacija Selške doline«; pri prvi navaja svoja odvojena mišljenja na vrsti krajevnih imen, pri drugi pa etimološko razvija nekatera zgodovinsko uporabljena krajevna imena in s tem dopolnjuje Blaznikove zaključke.
- (Slog.)** O stavbnem slogu gorenjske kmečke hiše. D XII, št. 28.
- (Slovenci.)** Od česa Slovenci živimo? Slovenec LVII, št. 281. — Slovenska kmetica. NL I, št. 28. — Slovenska Velika noč. Novice IV, št. 4. — Slovensko društvo v Parizu. Slovenec LVII, št. 285.

- Snegulčica.** Ljubljana (1929). 8°. 8 str.
- Soklič J., Čiček:** Resnična zgodba iz istrskega življenja. AMK 1929. 58—61.
- (Spiritizem.)** Spiritistična sekta v zagorski dolini. Jutro X, št. 300.
- (Spodnji Rož.)** Postanek in razvoj župnij v Spodnjem Rožu. Nedelja IV, št. 1.
- (Srbi.)** Srbske žene pri pletenju. Novice IV, št. 6. — Življenje v Srbiji pred 100 leti. KL X, št. 13.
- Starovaški Fr.,** Kako nastanejo narodne pesmi? KGM 1930. 81—84.
- Statve** v kmečke hiše! TL XII, št. 103; SN LXII, št. 199.
- Stelč F.,** Valvasorjeva Ljubljana. GMS IX, 70—98.
- Prikaz predbaročne Ljubljane iz druge polovice XVII. stoletja.
- Steska V.,** Najstarejša slovenska pevska društva. Vestnik Prosvetnih Zvez X, 21—25.
- Stiriaceus,** Rimska cesta v Dravski dolini. V III, št. 57.
- Žavcerjev vrh. V III, št. 18.
- Strah F.,** Mimo Turjaka do Velikih Lašč. Slovenec LVII, št. 234.
- Strahovi, Jamski.** Slovenec LVII, št. 296.
- Jamski skrat.
- Strmšek P.,** Die Einwanderung der Südslawen. MZ LXIX, št. 21, 23—26, 28, 29, 31, 32, 39, 40, 45, 47, 51, 53, 54. Ponatis izšel kot
- Zur älteren Geschichte der westlichen Südslawen. Maribor 1929. 8°. 81 str.
- Teorijo o avtohtonstvu Južnih Slovanov odklanja, očrta po Kaindlu, Jirečku, Bidlu in Roeslerju dobo preseljevanja narodov, pokaže Slovane v pradomovini zlasti z jezikovnega vidika in priselitev Slovencev ločeno od priselitve Srbohrvatov.
- Sušnik F.,** Prekmurški profili. Maribor 1929. 8°. 64 str.
- Karakteristika Klekla iz Črensovec in Baše iz Bogojine. Življenska slika Murske Sobote z njenimi katoliki, protestanti in izraeliti. V zvezi z Luthrom iz Puconec pokaže na negativne strani protestantskega duševnega življenja, v zvezi z ženitovanjskim gostovanjem in s cigani pa na izobliko značaja Prekmurcev.
- Slovenska Krajina. ND XXI, 113—115.
- Svečnica, Nekdanja.** Jutro X, št. 29.
- Sztarisinsztvo** i zvacinsztvo. Murska Sobota 1929. 8°. 64 str.
- Šantel Š.,** Nekaj o slovenskem narodnem ornamentu. VP 1930, 75—82.
- Obravnava slike: listne oblike, popki, nagelički, vrtnice, eno-, dvo- in večsimetrične oblike, srca, grozd, pentlje, sestavljanje bordure, sestave ploskovnih vzorcev in dekorativno polnitev pravokotnika v narodnem slogu.
- Zakaj nam ugaja ornament? VP 1929, 83—89.
- Šašel I. F.,** Belokranjske otročje pesmice. MI X, 428.
- Dolenjski pregovori in reki. MI X, 227—228.
- (Šašel I. F.)** Avtobiografija. E III, 73—86. (Zaključek tvori bibliografija Šašljevih spisov in opisov.) — 70letnica znamenitega slovenskega folklorista. SN LXII, št. 109. — Šašel I. F. MI X, 226—227.
- Šavs M.,** Franc Jager. Duhovnik, čebelar, sadjerejec in vrtnar, major Rdečega križa, srbski vojni kaplan. AMK 1929. 20—35.
- Sedivý J. B.,** Lužiški Srbi. MI X, 65—66, 105—106.
- Nemci, Slovani in Lužiški Srbi. MI X, 189—191.
- Sege** in navade. (Iz Lobnika pri Železni Kapli.) KS IX, št. 51.
- Šentvidskogorska planota,** KGM 1930, 70—73.

- Skerlj B.**, Kako naj razumemo dinarsko raso? GV IV, 34—56.
Dinarska rasa je v Dinarskem ozemlju avtohtona in predstavlja matico prednjeazijske ali armenske rase.
- Nekaterne rasne karte Evrope po l. 1920. GV IV, 111—115.
- Rasne slike iz Slovenije. VP 1930, 39—41.
- Skerlj S.**, Princeza v pomaranči in druge furlanske pripovedke. Iz Dolfi Zorzuta zbirke Sot la Nape. Ljubljana 1929. 8°. 48 str. (Z začarane police II.)
- Škodlar F.**, Mlin na veter pred Ptujem. ŽiS VI, št. 15.
(Slika kaže mlin na veter, ki ima pokvarjeno navpično vetrnico.)
- Škulj I.**, Naše krošnjarstvo. Slovenec LVII, št. 11.
- Šola in muslimanke v Bosni.** ŽL VI, št. 10—11.
- Štajerska.** Naše gorice III, 189.
Novo zapisana pesem J. Lipolda, ki je izšla že v Ahaclovih Pesmih pod naslovom »Štajersko vino«, katero pa je uredništvo krivo pripisalo Petanu F.
- Štupar F.**, Imena mesecev v slovenščini. SU XXX, 135—137.
- Tavzes J.**, Slovenski preporek pod Francozi. Ljubljana 1929. 8°. 53 str.
Ne francoske upravne reforme, pač pa svoboda slovenskega jezika in neposredni stiki s predstavniki na višku kulture stoječega naroda so ustvarili možnost razvoja slovenske kulture.
- Travner V.**, Čarovniški procesi na Slovenskem. ŽiS V, št. 15—26; VI, št. 1—24.
- Trbovlje.** Nedelja I, št. 31, 35.
- (Trgatev.)** Ob trgatvi. Novice IV, 9—10.
- Trinko I.**, Naši paglavci. Črtice iz beneško-slovenskega pogorja. Gorica 1929. 8°. 100 str.
- Trunk J.**, V mesta. AS XXXVIII, št. 198.
- Tuma H.**, Imenoslovje (nomenklatura) Julijskih Alp. PV XXIX, št. 1—7, 9 (nadaljevanje iz PV XXVIII). Ponatis kot
— Imenoslovje Julijskih Alp. Ljubljana 1929. 8°. 100 str.
Zbirka nazivov gorovja, višinskih točk, vodovja, selišč, morfoloških in biogeografskih pojmov iz cele gorske skupine do Bele na zahod, z jezikoslovno razlago, ki temelji na avtohtonstvu Slovanov v Julijskih Alpah; zraven poda zahodno mejo slovenščine.
- Za imenoslovje Karavank. Slovenec LVII, št. 152. — Jutro X, št. 158.
- Vatovec F.**, Blaznik P.: Kolonizacija Selške doline. Čas XXIII, 460—465.
- Kolonizacija laškega okraja v luči krajevnih in ledinskih imen. ČZN XXIV, 49—70.
Poselitev laškega okraja se izraža v naselbinskih in poljskih imenih, katere je avtor obdelal po Lessiakovi metodi ter razvrstil v imena z ozirom na relief, na položaj in obliko, po gozdovih, travnikih in rastlinah, po vodi in močvirjih, po prirodnih lastnostih in po imenih, ki očitujejo dinamiko naselitve in industrijsko-prometni razvoj novejši dobe.
- Veble A.**, Agrarni problemi v Jugoslaviji. Čas XXIII, 319—326.
Referat o M. Ivšičevi knjigi »Les problèmes agraires en Yougoslavie«, izšli v Parizu 1926, ki prikazuje zemljepisne in zgodovinske podlage položaja našega kmeta, zakon z dne 25. februarja 1919 ter aktivne in pasivne postavke v bilanci agrarne reforme.
- Veider I.**, Novoodkrita freske Jerneja iz Loke iz let 1534—1540 pri svetem Filipu in Jakobu v hribih. Slovenec LVII, št. 196.
- Vengar S.**, Kroparski žebliar. ŽiS VI, št. 22.
- (Vinotoč.)** Buschenschank. DZ LIV, št. 78.

- Volavšek D.**, Ljudska umetnost in grafika. Slovenski tisk I, 7.
 — Opojne pijače in omamna sredstva pri raznih narodih. VP 1929, 91—94.
- Volbenk, Sv.**, in žegnanje v prejšnjih časih. D XII, št. 31.
- Vrhovnik I.**, Gostilne v župniščih. GMS X, A, 39—44.
 — Iz dnevnika Blaža Blaznika. GMS X, A, 48—58.
- Vurnik S.**, Naš narodopisni muzej v Ljubljani. IS V, št. 48.
 — Slovenska kmečka hiša. Naše selo. Ured. dr. Mil. Stojadinović. Beograd 1929. 94—102.
 Z mnogimi slikami in tločrti je podan alpski in sredozemski kaminski tip ter vzhodnoslovenski in srednjeslovenski tipi kmetijskih hiš, kmetij in selišč.
 — Slovenske panjske končnice. E III, 157—178.
 Splošna beseda o slovenskem ljudskem slikarstvu, čebelnjakih in panjskih končnicah uvede v časovno in lokalno omejitve poslikovanja končnic. Najstarejša končnica je iz 1758. Svetu jih je odkril Šmid W. 1903, največ jih je zbral Mantuani J. 1911, nato pa Haberlandt M. in Čebelarstvo društvo v Ljubljani. Glede mere in materiala enotne panjice so slikali s temperasto barvo, često domačega izdelka večinoma v to svrhu izurjeni vaški umetniki na Gorenškem. Slike kažejo religiozne motive in motive iz kmetijskega življenja (erotika, poklici, zgodovina, običaji, hudič in dogodki iz vsakdanjosti) ter dokazujejo duševno sorodnost Slovencev z nemškim in holandskim severom.
- Wutte M.**, Zur Geschichte des Kärntner Herzogsstuhls. Car I. 119, 33—55.
 V prvi polovici je prikazan pomen vojvodskega stola kot simbola državno-pravne samostojnosti Koroške v okviru nemške države, v drugi pa obnovev vojvodskega stola 1834.
- (Zadružništvo.)** Iz slovenskega zadružništva. IS V, št. 35.
- Zakrajšek K.**, Izseljencem na pot. Nekaj poučnih besedi našim izseljencem pri odhodu iz domovine. Ljubljana 1929. 8°. 32 str. (Izseljeniška knjižnica št. 1.)
 — Radio predavanje o izseljevanju. AS XXXVIII, št. 238—242.
- Zalar J.**, Petintridesetletnica KSKJ. AMK 1929, 74—76.
- Zavertnik R.**, Največja slovenska organizacija v Ameriki. SN LXII, št. 117.
- Zbrizaj,** Razvoj in zazidavanje Ljubljane. SN LXII, št. 263.
- Zevnik A.**, Iz Jurčičevega kraljestva. Jutro X, št. 189.
- Zgodovina** župnij in cerkva v rožeški dekaniji. Nedelja IV, št. 3—12.
- Zorman I.**, Petje in narodnost v Clevelandu. AMK 1929, 48—52.
- Zwitter F.**, Starejša kranjska mesta in meščanstvo. Ljubljana 1929. 8°. 77 str.
 Na temelju današnjih nazorov o postanku in razvoju nemškega srednjeveškega meščanstva je podan sistematično zbrani material, ki ga nudijo viri. Registrirani so pravni čini, nanašajoči se na postanek mest in na gospodarske razmere, ki ustvarijo meščanstvo kot razred v družbi; naslikana je samostojnost mest v upravi in sodstvu v toku razvoja ter osebno stališče meščana v družbi. Gospodarsko stanje prikazuje razmerje med trgovsko-obrtnim mestom in agrarno okolico, organizacija mestne obrti in trgovine ter trgovina z Italijo in Hrvaško v zvezi s skladiščnim pravom. 11 mestnopravnih listinskih prilog iz časa 1307 do 1602 zaključuje disertacijo.
- Židje** v Prekmurju in Medmurju. V III, št. 183.
- Županić N.**, Absolon K.: News finds in fossil human skeletons in Moravia. — Matiegka J.: The skull of the fossil man Brno III. and the cast of its interior. F III, 213—214.

- Antropološki karakter J. Cvijića. E III, 153—156.
 Ultrabrahikefalen (91.48), majhen (165 cm), svetle primitivnoslovanske kompleksije.
- Bunak V. V.: *Crania armenica*. E III, 216—217.
- Field H.: *Early man in North Arabia*. E III, 218.
- Lebzelter V.: *Zur Rassengeschichte der Jugoslaven*. E III, 214—215.
- Pavičević M. M.: *Crnogorci u pričama i anegdotama*. E III, 217—218.
- Popović D. J.: *O Cincarima*. E III, 219—220.
- Radosavljevič P. R.: *The spirit of Tolstoj's experimental school*. E III, 218.
- Stocky A.: *Čechy v době bronzové*. E III, 213.
- Škerlj B.: *Nekatera socijalna spoznanja iz rodovnikov Praškega pedološkega zavoda*. E III, 218—219.
- Žužek F.**, *Slovenski delavci v tujini*. Slovenec LVII, št. 154.
- *Vprašanje zaposlitve slovenskih delavcev na Francoskem in Holandskem*. DI XVI, št. 17, 18.

Slovstvo.

Erijaec Fran, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*. V Ljubljani 1928. Izd. in založila Prosvetna zveza, Leks. obl. str. 336. C. broš. izv. Din 50, vez. Din 70.

Sodeč dobesedno po naslovu, bi čitatelj v knjigi pričakoval zgodovino religioznega in cerkvenega gibanja na Slovenskem, a vsebina knjige nudi vse drugačno snov; o znotranjem religioznem in izrazito cerkvenem življenju je v knjigi malokaj najti. Niti razvoja bogoslovne znanstvene literature se pisec ni dotaknil, zato ni niti omenjen »Voditelj«, prvi slovenski izrazito bogoslovni znanstveni list, ki je začel izhajati v Mariboru 1898 ter prenehal med vojno 1916.

Knjiga nam torej podaja razvoj političnega, prosvetnega in nekoliko gospodarskega delovanja, ki ga je razvijala najprej katoliško-konservativna, potem krščansko socijalna in končno slovenska ljudska stranka v opreki z liberalno ali narodno-napredno stranko. Vsebinska je razdeljena v 4 odstavke: I. Prvi početki katoliškega gibanja v Sloveniji; pregled avstrijske in slovenske politike od 1848—1879 ter društvenega življenja 1860—1879. II. Oblikovanje slov. katol. gibanja; zopet pregled avstrijske in slovenske politike 1879—1893, katol. gibanja od 1879—1892, namreč od ustanovitve »Katoliške Bukvarne« do I. slov. katol. shoda, nadalje političnega razvoja v obmejnih slov. deželah in končno prosvetnega dela v Taaffejevi dobi. III. Razmah katoliškega gibanja od 1893—1906 z enakimi pregledi. IV. Zmaga katoliškega gibanja 1907 do prevrata s prej omenjenimi pododdelki. Končno je v »Dodatku« podan pregled delovanja ljubljanske Prosvetne zveze po osvobojenju.

Knjiga je pisana iz stališča stranke, katere zgodovino podaja, in je naravno, da bodo pristaši drugih strank napram posameznim točkam zavzeli svoje stališče, vendar knjiga podaja mnogo snovi za našo politično in kulturno zgodovino od 1848 naprej ter v marsičem spopolnjuje znano Lončarjevo delo. Pozna se pa knjigi neka feljtonistična obširnost in večkratno ponavljanje. Sedaj ko gledamo nazaj na naše strankarske boje v historični perspektivi, osobito ko je 6. januar 1929 z enim zamahom zaključil to bojovito periodo, si lahko ustvarimo svojo sodbo o tem vrvenju. Bili so se strastni boji, katerih oblika in ton ne delata časti naši višji in srčni civilizaciji, najmanj onim, ki so si naprednost zapisali na svoj prapor.

Temne pege v naši kulturni in politični zgodovini ostanejo divji izbruhi iz ust naprednih prvakov in vodilnih glasil zoper slovensko ljudstvo in njegove najdražje svetinje, pa tudi malo častno spričevalo za politično logiko onega dela slovenskega izobraženstva, ki je kljub temu slepo prisegalo na dotična glasila in njih voditelje.

Z druge strani pa danes lahko rečemo, da je bila časovna pogreška, ko se je političnemu vrvenju dalo ime, ki bi naj imelo čisto religiozni pomen; bili so časi, ko se je vsako zakotno bralno ali gospodarsko in politično društvo moralo imenovati »katoliško«, dasi so se v teh korporacijah godile včasih tudi prav nekatoliške reči. Tudi voditelji katoliškega gibanja niso vselej zasledovali čistih »katoliških« ciljev, kar se je na veliko razočaranje posebno drastično pokazalo pri velikem gromovniku dr. Šušteršiču. Toda ne bomo lomili kopja nad prednamci, časovne razmere so pač določale smer in ime gibanju. Na Slovenskem tako glasen boj med liberalizmom in katolicizmom je bil le odsev evropskega duševnega in miselnega ozračja. Svetovne ideje, silačene v majhen slovenski lonček, so od časa do časa s tako silo zavrele, kakor bi od Ljubljane bila odvisna odločitev med svetovnozgodovinskimi nazori. Skoraj da nam je žal velikih moralnih, intelektualnih in gospodarskih moči, ki so se potrošile v teh bojih. Toda ti boji so v danih razmerah bili potrebno — zlo. Zgodovina ni pritrčila onim sterilnim »slogašem«, ki so s svojim mišljenjem bili baš tako strankarji, a so hoteli preprečiti vsak velikopoteznejši razmah, ki bi motil njih zloznost. V slovenskem javnem življenju se v slogaški dobi opazja vsesplošna stagnacija. Strankarska tekma je dala duška silam, delalo se je res intenzivno. Razvil se je med obema tabo-roma pravcati boj »za duše«, kateremu se je novejši čas pridružil še tretji faktor: socialna demokracija. Vsled tega se je razpredla izobraževalna, gospodarska in politična organizacija bolj ali manj po vsej deželi. Ljudska izomika se je dvignila (kako težko je bilo pred kakimi 70 leti ljudi na deželi pripraviti do čitanja knjig in časopisov!), narodna in politična zavest se je vzbudila in je prestala najtežjo krizo med svetovno vojno ter rodila veličasten pokret za majniško deklaracijo in Jugoslavijo.

Toda pri vsem tem ne smemo biti slepi tudi za senčne strani. Organizacijska teta se je napela do skrajnosti, ljudstvu se je nagloma in široko odprlo okno v široki svet, najširje plasti je obilnil nekaj kozmopolitizem, ki dobiva nevarne oblike v nepotrebnem begu iz dežele v mesta, preziranju domače grude in domačih tradicij. Stavimo si ta-le vprašanja: ali je v tej vihravi borbi napredovala srčna kultura in pristno religiozno življenje? Ali se ni versko življenje in mišljenje večkrat cenilo le po številu volilnih glasov? Ali se je masa zlasti moške mladine odtegnila krčmam in pijančevanju? Ali sploh v našem ljudstvu kaže prirast alkoholizem ali treznost? Ali se je družinsko življenje zadnjih 70 let zboljšalo ali poslabšalo, število ločenih in nesrečnih zakonov ter nezakonskih otrok dvignilo ali padlo?

Mesto da bi se ljudstvo vzgajalo in njegove napake grajale, je na eni in drugi strani prevladovalo demagoško laskanje ljudskim strastem, ker se je vsaka stranka bala »zameriti« se ljudstvu!

To so stvari, ki nikakor niso indiferentne ne za »katoliško« gibanje, ne za demografijo sploh.

Glavni del knjige se peča kajpada z razmerami na Kranjskem, na obmejne dežele se ozira bolj kratko, zlasti o Štajerski govori nekam površno; pokreta za majniško deklaracijo in Jugoslavijo na Štajerskem niti ne omenja. Mariborčanom očita »separatizem« (str. 329), toda malo poprej (str. 327) priznava sam, kakšne težave so imeli v Ljubljani, potem pa bi se naj vse centraliziralo, in mi med Muro in Savo, ki nam je streha gorela nad glavami, bi naj čakali na povelja iz Ljubljane, kako in kje bi smeli delati! K sreči so dr. Krek in drugi bili bolj širokogrudni in so dopuščali tudi »provincijalcem« inicijativo. Na str. 279 omenjeni tajnik »Slov. kršč. soc. zveze« Lesko-

var ni dr. Leskóvar, temveč svoječasni urednik »Slov. Gospodarja« in potem nekaj časa tajnik Ljudske Posojilnice, Ferdo Leskóvar.

F. K.

Vrečer Rajko: Savinjska dolina. Žalec 1930. Samozaložba. 8°. 266 + IV. str.

Značilno za novo slovensko zgodovino je stremenje, prikazati preteklost posameznih manjših pokrajin, ali podati rešitev posameznih pokrajinsko-zgodovinskih vprašanj, s čimer se analitično pripravlja pot sintetični zgodovini Slovenije in pogloblja delo v »Slovenski zemlji«. Te pokrajinsko-zgodovinske študije dokazujejo precejšnjo stopnjo našega novejšega zgodovinskega dela in zahtevajo kot predpogoj znanje obče-zgodovinskega toka, v katerem se je pokrajina razvijala, in sigurnost zgodovinskih delovnih metod, obenem pa vpoštevanje zemljepisnih činiteljev.

Kar se tiče zveze Savinjske doline z obče-zgodovinskim razvojem, pogrešamo v knjigi siguren vpogled v preteklost jugovzhodnih Alp. To kaže že prazgodovinska slika Savinjske doline: Potočka zijalka, Čreta, Gotovlje, Šešče in Drešinja ves nudijo dovolj gradiva — ki pa ni uporabljeno — za splošno in podrobno prazgodovinsko sliko. Snov je tako v celoti kot v posameznih slikah preveč raztrgana. Rimska oblast je n. pr. podana na 2—9, pa zopet 243—244 (Trojane, Emona!), politična zgodovina v srednjem veku 18 i. d. in v zvezi z upravo in gospodarsko zgodovino 244 i. d. itd. Radi kronološke neurejenosti ter nepoznanja dobe in razvoja (tudi radi slabega jezika) ostane slika nejasna in nepopolna (Langobardi 244), vsled česar je razumljivo pomanjkanje točne opredelitve do Hauptmannovih in Malovih i. d. naziranj. V novem veku preide pisatelj v skokih od kmetskega upora v XVII. stoletju in nekaj scen iz zgodovine Celjanov na posamezne dogodke Savinjske doline, ki mu nudi ravno v XIX. stoletju z razvojem gospodarstva, hmeljarstva, planinstva in prometa, s političnimi in narodnostnimi boji, z majniško deklaracijo največ in to relativno lahkega gradiva, katero pa ni izrabljeno. Splošno velja povsod: obči in večji zgodovinski dogodki so nejasni, pa če so tudi opisani dvakrat kot n. pr. kmetski upor XVII. stol. (zato pa manjka kmetski upor iz druge polovice XVI. stol.). Stara Kranjska, Razvoj Spodnjega Štajerja, Reforme Marije Terezije, v podrobnostih pa prikazovanje Veronike Deseniške in spor med Vilkom in teharskimi fanti, so primeri nejasnih in nepopolnih očrtov, ki kažejo, da je imel pisatelj za mentorje sicer dobre vire, da pa jih ni zadostno uporabil.

Tudi v podrobnosti je marsikaj nejasno in netočno. Le nekaj zgledov: Benečani (1) = Veneti; Klavdij Cezar — Caligula (2) združuje dva cesarja, pravilno Klavdij; Pribina je ustanovil cerkev pri Sv. Petru v Savinjski dolini (19); zadnji odstavek strani 19; Friderik II. je dal odpisati davke (20) = III.; Grmada južno od Št. Jurja ob Taboru (20) ni važna, pač pa nad Žovnekom: 1771 novi boji v Italiji (30) = 1791; Stavek: Avstrija je zgubila Lombardijo, sklenjen je bil mir v Kampoformiju, pozneje po tudi premirje v Leobnu na Zgor. Štajerskem (30), ni vreden popravka; na Brnab, ... »Am Gotwein (Podvin), ... v Obransli (44) = v Brodeh, Godvej in ne Podvin, v Obramljah; Dobrol (49) = Dobrovlje; Sv. Matija (52) = Sv. Matevž; Volog (59) leži južno od Lipe, torej nad Vranskim; župnik pri Frančišku Ksaveriju je od 1921 Ivan Vogrinc in ne Gaspar Kačičnik (92); Lovro Bonturin (188) ni bil ustreljen nad Heckenbergom, ampak za mlinom na Ilovici na mestu pod potom v Zahomce, kjer raste še danes vrtnica.

Positivna vrednota knjige je priobčitev krajevnih, zlasti šolskih kronik, ki niso širjim krogom dostopne.

Kar se pa tiče biografskih podatkov zaslužnih mož iz posameznih krajev, je vprašanje, ali se naj obravnavajo v zvezi z rojstnimi kraji, ali pa v zvezi s kraji, kjer so delovali in vplivali na razmere. Če upoštevamo prvo stališče, potem manjkajo n. pr. v Št. Juriju ob Taboru dr. Lukmann F., ali pa v braslovški občini Kosar Fr., Baš Lovro, Korun V. itd. in pesnik in organizator Bošnjak Mihael.

Vrečer je za sestavo svoje knjige žrtvoval dosti časa, truda in novca, zato je škoda, da knjiga trpi radi pomanjkanja prave zgodovinske metode. To nam kaže že seznam virov, razpored snovi in uporaba literature. N. pr. na strani 250. v poglavju »Roistvo Savinjske doline in njeni gospodarji v srednjem veku« začneja pisatelj z dvema odstavkoma, ki sta povzeta po zadnjem odstavku str. 250. Pircheggerjeve Gesch. d. Stmk. 1920. Razlika je v tem, da pravi Pirchegger: »Verwaltet wurde sie von Wilhelm I. und II.«... Vrečer pa: »ni pa še pojasnjeno, kdo so ji bili upravni oskrbniki. Na zemlji ob Savinji se pojavi Viljem II.«... In zopet dalje: »Njegova mati Hema... je sporočila svojo posest krškemu škofu«. Hema je umrla ok. 1045, krška škofija pa je bila ustanovljena 1072. Tega vrinka o Hemi Pirchegger seveda nima. Nato nadaljuje V. zopet po P. in sicer začne s stavkom, ki spominja na začetek zadnjega stavka na str. 144, dalje pa je očitna zveza s stranjo 251. Razlika pa je zopet v podatku smrti: P. 1140, V. pa 1144. In zopet ko pravi P.: »Allerdings war die Mark fast ganz durch Immunitätsgebiete aufgelöst«, vsled česar ni bila marka zasedena z upraviteljem: V. pa: »najbrž zato, ker je bila Sav. marka razdeljena v mnoga imunitetna ozemlja«. »Razdeljen« v tem smislu ni isto kar »aufgelöst«. Popolnoma pravilno sledijo po P. imunitetna ozemlja, nakar pa na mesto, da bi sledil razvoj teh ozemelj, oziroma njih gospodov, sledi na strani 19 manjkajoča zgodovina Štajerske in Celjanov.

Vrečer je imel s knjigo najboljši namen in škoda, da ni dal rokopisa v presojo enemu od zgodovinarjev, s katerimi je bil v zvezi. Kako bo služila knjiga domoznastvu v šoli, o tem pa bodo izrekli sodbo poklicani.

Franjo Baš.

Tuma Henrik: Imenoslovje Julijskih Alp. Ljubljana 1929. 8°. 100 str. — Dr. H. Tuma je eden izmed najnaprednejših naših planincev in njegovo delo je najznačilnejši izraz novejšega razvoja slovenskega planinstva.

Približno do tragično 1912 preminulega J. Cerka je bilo usmerjeno naše planinstvo v pravcu odkrivanja naših planin in vzbujanja zmisla za planinstvo. Ta doba našega planinstva je zvezana z imeni Orožen F., Kadilnik F., Aljaž J., Tominšek F., Tominšek J., Frischauf J., Kocbek F., Zupančič J., Mlakar J. ter Oblak J. C. V našem neposlovju jo predstavljajo Finžgar F., Mencinger J. in danes Kozak J. Ko so bile z vztrajnim delom planinskih pionirjev naše Alpe odkrite in je postalo zanimanje za planine zlasti med našim meščanstvom splošno, takrat se je začelo razvijati med naprednejšimi planinci stremenje za znanstvenim proučevanjem in za poglobitvijo v naše planine, na drugi strani pa višoka in zimska alpinistika. Za F. Seidlom je najvažnejši zastopnik znanstvene smeri med našimi planinci H. Tuma, kateremu se pridružujeta še Kunaver P. ter Rus J. Obe smeri, tako odkrivanje planinskih lepote, kakor tudi poglobljanje v kulturne pokrajinske in planinske vrednote pa združuje v svojih delih Badjura R.

Največji razmah je doseglo naše planinstvo na Gorenjskem. Zato ni slučajno, če je prvo naše znanstveno planinsko delo napisal Seidl F. o Savinjskih Alpah in če se tiče Tumino »Imenoslovje« Julijskih Alp, odkoder ga bo nadaljeval za Karavanke.

O Tuminem delu je z geografskega vidika kritično izpregovoril že Melik A. (GV V—VI, 201—204) in pokazal njegovo ceno v zbranem gradivu in njegovo slabost v jezikovni razlagi ugotovljenih imen. Zemljepisje je Tuma obogatil s celo vrsto med ljudstvom rabljenih strokovnih nazivov: frata (na Pohorju = laz, ledina v gozdu), ronek, prevala, izgora, kuntar, škripa, prodiči, brežiči, drniči, ribežni, sopot, škraplje, mele, meli, melina, prédolina, prédol, prédolje, kucer, kored, koreda, zatrép, krot, lazna, drenka, prelog, prétočve, lasta, lašta, laštanovec, lastovec, lastavica, lašča, zagata, strug, siljica, ozebnik, pelc, sravnik, kurnik, šupa, šupica, leva, lopa, loplč, labrje, lašt, kəl, medrna, lasenj, mirna grapa, mirnik, mirnjak, kobala, komolica in

četrt; nekatere je Tuma že objavil, še predno je izšlo njegovo »Imenoslovje« v PV, odkoder je bilo nato ponatisnjeno v pričujoči knjigi.

Vsako ime vzpetine, gorovja ali ledine, ki ga je Tuma ugotovil, je tudi geografsko določil po specialni karti; s tem je omogočil svojemu nasledniku, da bo lahko ta imena primerjal z nazivi v katastralnih mapah, obenem pa omogočil, da bo lahko naš vojaško-geografski institut, ki pripravlja izdajo kart Slovenije 1 : 100.000, s pridom uporabil Tumine ugotovitve. Rešiti pa bo treba principijelno vprašanje dualizma krajevnih imen, kjer imenujejo isti vrh i. t. d. drugače Trentarji kot Bohinjci i. dr. Dualizem in trializem krajevnih imen zahteva čimprej principijelne rešitve, ker je drugače enotno zaznavanje nemogoče. Tuma je dodal »Imenoslovju« abecedni seznam (59—100), tako da je uporaba knjige olajšana.

Glede jezikoslovne cene knjige bodo izrekli besedo jezikoslovci; to pa bi bilo važno čimprej, da bodo naslednja imenoslovna dela imela trdno podlago.

V našem Podravju bi bilo podobno »Imenoslovje« nujno potrebno; zlasti v Mežiški dolini, pa tudi na Pohorju in Kobanskem. Sploh povsod tam, kjer je moderna industrija ubila kmeta in je njegova zemlja prešla, zlasti v Mežiški dolini, v last veleposestnikov. Ker se nekdanji obljude kmetije, hube, radi izseljevanja v industrijalizirano dolino opuščajo in postajajo travniki, pašniki in njive vedno bolj gozdovi, zato radi nastopajoče neobljudenosti planin tudi izginjajo domača, narodna imena.

Franjo Baš.

Тројановић Сима: Ватра у обичајима и животу српског народа. С 9 слика и картом. Београд 1930. 8°. 339 стр. (SEZ, knjiga XLV.)

Srbska kraljevska akademija je izdala etnografsko delo, v katerem podaja avtor med Srbi nabrano gradivo o ognju, izpopolnjeno z bistvenimi izsledki o ognju pri drugih narodih.

Vsebinsko razpada knjiga v pet delov. V prvem je podan nastoj ognja kot ene prvih kulturnih dobrin človeka. Postanek ognja spremljajo bajke in češčenja na domačem ognjišču, o čemer je tudi pri nas razpravljala Schmid W. v zvezi s hallstattskimi kozicami na Pošteli. Iz tega se je razvila važna vloga ognja v rodbini pri poroki, nosečnosti, porodu, smrti. Drugi del govori o živem ognju, ki nastane, če se vzameta dve suhi, n. pr. lipovi poleni in se drgneta tako dolgo drugo ob drugo, dokler ne užge iskra pripravljenih iveri in drv. V zvezi z živim ognjem poroča Trojanović obširno o raznih oblikah živega ognja, od katerih imajo mnoge značaj češčenja ali kulta, in o kajenju, pri Srbohrvatih, kratko pa tudi pri Indoevropejcih in drugih narodih. Tretji del obravnava ogenj v zvezi z voščenimi svečami v rodbini in zadrugi, zlasti ob raznih praznikih, kar je paganskega izvora. Četrty del razpravlja o kropljenju, gašenju oglja, posojanju ognja, o malem ognju, ki ga uporablja posameznik, medtem ko vadi živi ogenj celotna vas, in o raznih prenešenih oblikah ognja. Jezikoslovnega značaja je peti del, kjer se razpravlja na podlagi izpisov iz Srbske in Jugoslovanske akademije o besedah »vatra« in »oganj«, poda zemljepisna razširjenost obeh besed in zaključki z zgodovinskim pregledom besede vatra.

Register (329—339) omogoča pregled in vpogled v knjigo.

Franjo Baš.

Wecken, Dr. Friedrich, Taschenbuch für Familiengeschichtsforschung. 3. poboljšana in razširjena izdaja. Leipzig 1924. Verlag Degener und Co. 12 a, XV + 237 str. + 15 str. oglasov.

V Nemčiji obračajo že nekaj časa posebno pozornost na raziskovanje zgodovine posameznih, posebno plemenitaških oseb in družin. V to svrho se je ustanovila cela vrsta društev; izhajajo razni časopisi in knjige, rodovniki, priročne knjige i. t. d.

L. 1904. se je več takih društev združilo in ustanovilo nekaj »Osrednji urad za osebno in družinsko zgodovino v Nemčiji« s sedežem v Lipskem (Leipzig). Osrednji urad daje razna pojasnila na tozadevna vprašanja, zbira arhiv nemških družin, strokovne knjige in druge publikacije.

Ne samo za uporabo Osrednjega urada in njegovih ustanov, ampak v občni pouk o rodoslovju in o delovanju v tej stroki je znanstveni vodja tega urada 1913–1923, arhivar dr. Fr. Wecken, že l. 1919. izdal »Žepno knjigo za raziskavanje družinske zgodovine«. Knjiga bi naj bila po besedah Finkha »neprecenljiv pomoček, klasičen vodja v obširnih vrstovih rodoslovja, kjer še mnoga zatvorjena vrata čakajo na otvoritev. Vsi, ki se hočejo z Osrednjim uradom okoristiti, bi morali najprej Weckena proučiti«. Knjiga je izšla l. 1922. v drugi in l. 1924. v tretji razširjeni izdaji. Precej knjige je Wecken sam spisal, pomagalo mu je na naslovni strani imenovanih pet sodelavcev, katerih donose je Wecken v knjigi primerno razvrstil. Donosi poedincev so zaznamovani na str. XIII. Knjiga je razvrščena v 7 poglavij. 1. poglavje (Allgemeines) nas seznani z Osrednjim uradom za rodoslovje, z njegovim ustrojem in ustanovami, kakor smo že prej omenili. Potem ima pregled vseh publikacij v tej stroki od l. 1374. do 1921; sledijo pravna vprašanja o imenih — razlika med meščanskimi in plemeniškimi imeni, pridobitev imena, pravica do stanovskega imena, državna pripadnost, grbi, družinske ustanove, dedovina, arhivi, zveze, pravica do rodoslovnih raziskav in poročil iz cerkvenih matric — (str. 1 do 54). Tukaj, kakor tudi v ostalih delih se knjiga ozira samo na postavodajo in predpise v Nemčiji.

2. Osnovni pojmi in načela za raziskavo rodbinske zgodovine (str. 55 do 104). Pisatelj razpravlja o pojmih genealogije ali rodoslovja, katero deli v ožji, širši in občni pomen. Dalje: kaj je družina, rod, sorodstvo?; mednarodni znaki za opis rodoslovnih dejstev; oblikovanje rodovnikov; način dela in oblikovanje pri rodopisnih raziskovanjih (s slikami); ureditev rodbinskega ali družinskega arhiva; izvedba rodbinske zgodovine. V dodatku so navedeni razni tiskani zgledi rodovnikov. Sledijo strokovni izrazi, tuške in stanovska (obratna) imena, kjer pa manjka precej latinskih izrazov za obratnike, kateri so navadni v naših matičnih knjigah.

3. Viri za rodoslovje (str. 105 do 130) so cerkvene matice, ki pa že od l. 1809. (v Nemčiji) niso več v župnijskih arhivih, ampak na županstvih, sodnijah i. t. d. V javnih arhivih jih je primeroma malo zbranih. Omenja se, kako se matične knjige vodijo in kako se lahko uporabljajo; navajajo se tudi viri, iz katerih je razvidna starost in shramba cerkvenih matičnih knjig. Pri nas so matične knjige shranjene v župnijskih arhivih, njih starost pa je razvidna iz cerkvenih letopisov. Nadaljnji viri so zapiski ljudskega stanja (zapisniki duš) in zglasilni uradi, ter razni arhivi: državni, mestni, občinski, sodnijski, cerkveni, graščinski i. t. d. V dodatkih sledijo: seznam raznih rokopisnih zbirk, zapisnik inventarjev o zasebnih arhivih, vseučiliščne matrikule (tudi izven Nemčije) ter seznam posebnih govorov in pa drugih priložnostnih publikacij, ki sicer nimajo posebne vrednosti.

4. Pripomočki v uporabo virov (str. 131 do 188). Ta del knjige obravnava snovi, ki so potrebne vsakemu zgodovinarju. Razpravlja o nauku o listinah, rokopisih, o letoštetju ali kronologiji, o pečatih, grbih in o imenoslovju. Za čitanje rokopisov prinaša stare oblike črk (str. 136 do 142), vezave, okrajšave. Pri letoštetju navaja nemška imena mesecev, znake za zodiak in tedenske dneve. Julijanski, gregorijanski koledar in koledar francoske republike ter srednjeveški koledar svetnikov in drugih izrazov, ki so potrebni za točno datiranje starih listin. Str. 153 omeni prilogo h knjigi: dr. Dolariusova večni koledar (»Alle Jahreskalender auf einem Blatt«) na močnem listu na štirih straneh in prilogo, s katerim je mogoče za vsa leta grego-

rijanskega koledarja (1583–2000) in julijanskega l. 1470–2004, (oziroma tudi za prejšnje čase) gotov tedenski dan natančno določiti. Ta majhni koledar nadomestuje popolnoma Grottefendovo kajpada veliko bolj pregledno knjižico: *Taschenbuch für Zeitrechnung*. Pri grbih govori pisatelj najprej o grboslovju, potem o grbovi umetnosti in ima celo vrsto slik (na str. 174, št. 12 tudi celjski grb). V dodatku še nas pouči, kako se grbi navadno in pravilno razdele na rodovnikih, nagrobnih in drugih umetniških spomenikih. »Bistvo imen« govori o izviri in pomenu družinskih imen, ki so se s časoma razvijala in včasih tudi potvarjala, da ni moči več določiti njih prvotne oblike in pomena. Imena so se večkrat polatinila in pogrčila. Sicer pa niso imela do novejšega časa stalnih oblik.

5. Iz družboslovja (str. 189 do 218). Ta del govori o rodu in družbi, o višjem in nižjem plemstvu, o kmetu, meščanu in delavcu, o postanku in razvitku posameznih slojev ter njih razmerju do človeške družbe. Za podlago se ne jemlje navadna razdelitev zgodovine v stari, srednji in novi vek, ker je za naš cilj »nesmiselna«, ampak v dobe plemenske skupnosti, stanovskih združenj in meščanske družbe. V prvi dobi je vsak človek že po roštvu bil navezan na svoje plemo. To je trajalo nekako do l. 900, in tudi dalje. V drugi dobi (nekako do 1800) se je večji del uredil v gotove kroge stanovske družbe, v tretji pa vlada popolna prostost: ali se posameznik pridruži kaki družbi ali tudi ne. Tukaj je glavna vez družina ali bolje hiša, vez med starši in otroki do gotove dobe, dokler si zadnji ne poiščejo lastnega ognjišča. Iz družbe se razvija gospodarsko, duševno in državljansko življenje, za katero doprinese vsak stan svoj delež. Za družbo je pomembna vsaka družina; zato pa je smoter novejša vednosti, da družboslovje (*Gesellschaftskunde*) spopolni s primerjavnim rodoslovjem. Plemstvo je bilo svoje dni podlaga države, kmet je bil od nekdaj podlaga družbe. Meščanstvo se je večinoma razvilo iz kmečkega rodu: delavec pa je bil pomagač obeh in še-le v novejšem času se je izoblikoval v posebni stan.

6. Podedovanje (str. 219 do 235) ne govori o dednem pravu na ime, posestvo i. t. d., ampak o podedovanih svojstvih iz človeške krvi, o duševnih zmožnostih in telesnih lastnostih, ki se v gotovi meri podedujejo od rodu do rodu: velikost, obličje, barva, lasje, zdravje in bolezen. Tudi ta dejstva so mnogokrat pripomočki za sestavljanje rodovnikov. Sledi imenik raznih bolezni v narodnih izrazih.

7. Znanstveno delovanje (str. 236 do 237). Ta del obsega malo več kot eno stran in opominja znanstvenika samo na vprašanja: 1. kaj hočem? 2. zbiranje gradiva in 3. kako naj svojo nalogo izvedem? Za natančnejši pouk se navajajo tozadevna dela Foncka, Bauerja, Bernheima in Scheidta. Manjka pa med drugim Eggerer.

Knjiga ima pri majhnem obsegu izredno mnogo gradiva. Ne samo za sestavitelje rodovnikov, ampak za zgodovinarja sploh. Seznanj te z vsemi panogami, ki pridejo pri potrebnem zgodovinskem delu v poštev. V posameznostih je knjiga za nas manj uporabna, ker se glede zakonodaje in tudi navedenih virov ozira skoraj izključno samo na nemško državo. Prav dobro bi enaka knjiga, pripravljena za naše razmere, tudi nam služila. Pri našem zgodovinskem razvoju bi se morala seveda tudi ozirati na avstrijske razmere in vire, ki pridejo za nas posebej v poštev: Dunaj, Gradec i. t. d.

Kljub majhnemu obsegu knjige, ki ima še na koncu 15 strani inseratov, seveda samo o potrebnostih z ozirom na vsebino naše knjige, stane ista za nas 95 Din.

Matija Ljubša.

Groß Josef: Die altsteinzeitliche Siedlung von Höhlenbärenjägern in der großen Uschowahöhle in den Karavanken. Carinthia II, Jg. 119–120, str. 6–11.

O Potočki zijalki sta najprej poročala Brodar S. in Bayer J. 1928 v dunajskih *Prähistorica* I; Bayerjeve sklepe iz izkopanin na pračloveško raso je odločno od-

klonil Škerlj v GV IV, 141, Zdravniškem vestniku II, 24—27 in opozoril na strokovno kritiko Bayerjevih diluvijalnokronoloških izvajanj v GV V—VI, 185—186. Brodar sam pa je o najdbi pri nas poročal v ČZN XXIV, 113—116 in v Izvestju drž. realne gimnazije v Celju za 1928/29, 3—13 (izšlo tudi v posebnem odtisu). Savnik R. omenja v GV IV, 128—129 Potočko zijalko v zvezi z delom Muzejskega društva v Celju in z ugotovitvijo, da leži pod visokim najdiščem najvišja (1250 m) slovenska vas Sv. Duh. Potom številnih Brodarjevih predavanj in člankov v dnevnem časopisu je dobila tudi naša širša javnost vpogled v paleolitska odkritja na Olševi. Slovanski svet je nazorno informiral o Potočki zijalki Saria B. v Slawische Rundschau II, 9—10, ki pozna tudi Grobovo delovanje, ki pa stavlja špiljo v Savinjske planine mesto v Karavanke.

Pred Brodarjem je kopal v Potočki zijalki Avstrijec J. C. Groß, ki je o svojih izkopavanjih poročal v dunajskem Centrallblatt für Min., Geol., Paläont. 1929 B, 586—591, v drugem sestavku pa v glasilu koroškega deželnega prirodopisnega muzeja. V zgodovini odkritja omenja, da je začel svoja izkopavanja, ko sta ga na jamo opozorila gg. dr. med. in jurist Hollegha iz Železne Kaple, ki sta 1926 našla v Potočki zijalki kosti jamskega medveda. Podrobni opis jame in plasti tal se v glavnem strinja z Brodarjevimi podatki. Razlike obstajajo samo v dolžini, kjer naveda Groß za prednji del 80 m, Brodar 100, za zadnji pa Groß 65 m, Brodar 40 m. Izkopanine pridobljene tekom izkopavanj od jeseni 1926 do jeseni 1928, deli Groß, ki je tudi meril temperaturo jame, v orodja iz kosti, v ostanke jedi, v ožgane in v smotreno vžgane kosti jamskega medveda. Iz njih in iz lege, kjer so najdbe ležale, izvaja: izkopanine iz najstarejše plasti kažejo, da je bila Potočka zijalka bivališče aurignaških lovcev jamskega medveda, ki so vlačili v jamo samo mesnato glavo in istotake okončine, poleg tega pa sklepa na način ubijanja živali. Naslednja mlajša plast pa kaže, da je koncem diluvija človek zapustil špiljo, ki je ostala nadalje prostor, kjer so stari jamski medvedi poginjali in medvedke pometavale.

Grobova izkopavanja imajo znanstveno ceno in izpopolnjujejo Brodarjeva. Radi tega je obžalovati, da manjka uvodu objektivna stvarnost. Bravec dobi iz uvoda vtis, da leži Potočka zijalka v Avstriji in da je Brodar, ki je 1928 samostojno začel proučavati špiljo, storil Großu krivico in oškodoval znanost v rezultatih izkopavanj. Danes raziskujejo znanstveniki azijske i. dr. nižjekulturne zemlje s privolitvijo domačih vlad, vsled česar je treba ugotoviti nekvificirano dejanje pri Großovem delu o jugoslovanski Potočki zijalki. Priliko, da se je to zgodilo, pa smo dali mi sami s svojo pomanjkljivo zakonodajo in s premalo intenzivnim spoznavanjem samega sebe. Sedaj je znanstveno nujno ustvariti možnost, da se prouči Potočka zijalka enotno na podlagi Großovih in Brodarjevih najdb.

Franjo Baš.

Matl Jos., Die Entwicklungsbedingungen der epischen Volksdichtung bei den Slawen. (Jahrb. für Kultur und Geschichte der Slawen. NF V, 1, 1929, 57—76.)

G. avtor, ki je prispeval že z marsikatero lepo razpravo k poznavanju slovanske duševnosti med Nemci, preiskuje v tem spisu vpliv vnanjih činiteljev na razvoj slovanske narodne epike. Ti činitelji so: pripovedovatelji ali pisec, publika in epski ambient. Od fužnoslovanskih narodov pridejo v razpravi do besede Srbi in Hrvati. Na odnošaje pri Sloveno-Kajkavcih se G. M. ne ozira, pač v tihi podmeni, da tukaj ni tradicij, ki bi bile upoštevanja vredne. Res je predvsem, da so storili domači preiskovalci, čijih dolžnost bi bila to v prvi vrsti, doslej bore malo, da razbistre pojme po sloveno-kajkavskem ozemlju. Bodi torej dovoljeno, da opozorim vsaj na nekatere stvari. Predvsem je ohranjen na teh tleh terminus technicus za nositelja pesniških tradicij, namreč »igrač«. Beseda pomeni sedaj Spieler (auf ein Instrument), Musikant; vsakomur je znana povest »Kralj Matjaž gode pred peklom«; orodje so mu žolte goslice; peklenski vla-

dar vpraša Matjaža: »Čuješ ti, igralec, Kralj Matjaž?« V sh. ima »igrač« še splošnejši pomen: lusor in saltator. Razvidno je, da se je pojem oblikoval po nemškem izrazu »Spielmann«, ki je prodril tudi na slovanski jug (glej str. 65, op.). Zelo važno je to, kar piše Jakob Bleyer o vlogi slovenskega igrača med Madžari (Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur XXXI, 589 s.); naš igralec je postal tam kot »igricz« nositelj epskih tradicij: »ko so prišli Ogri v Evropo, so sicer imeli poklicne pevce; če so pa vključ temu prevzeli slov. besedo, je moral pomeniti igrač posebno vrsto takih ljudi, ki so se v svoji umetnosti razlikovali po obliki in vsebini od domačih ogrskih poklicnih pesnikov. Domnevati moramo, da so igrač obravnavali v svojih pesmih tudi epske snovi; trditev, da so služili le nizkokomični zabavi, se čisto ponavlja, a ni z ničemer dokazana. Poleg te sposojenke moremo še čisto opaziti vpliv slovanski na ogrsko vagantsko in narodno poezijo.« G. Bleyer sklepa svoj znameniti članek z dobro osnovano domnevo, da so bili slovanski igrač oni, ki so posredovali panonsko-hunsko pričo (slonečo na germ. tradicijah) Ogrom, in pozivlje slovenske preiskovalce, da to vprašanje razčistijo. O igračih obstoji pri Ogrih že dokajšnja literatura (l. c. 593).

Neizvestno je, ali najdemo na južnoslov. tleh skomraha? Etimologija te besede bi nam pojasnila marsikaj, da je znana. Mogoče, da spada semkaj slov. škornja, t., konj ali koza, ki jo o predpustu jezdi; škornjati, vb., die Stirne runzeln, ein finsternes Gesicht machen; mogoče so mišljene tukaj prvotno grimase glumcev? Mogoče nadalje, da spadajo semkaj še besede, o katerih sem govoril v ČZN XXIII, 144; šamljati, vb., Spässe treiben, švab. tschämelen, vb., zu Gevatter bitten, Possen treiben. Končno je beseda poreden, adj., ausgelassen, lose, mutwillig verjetno sposojenka iz nem varend; varndiu diet, vaganti. F. Kotnik izraža domnevo, da smo imeli Slovenci ne samo »poredne paure« (take kmete, ki niso bili nikjer po dvorskem pravu vstoličeni), temveč tudi »poredne pevce« (Čas XIX, 11).

Istotako bo treba še določiti pri nas prvotni pomen izrazov, ki se nanašajo na poedine pesniške vrste: basen, bajka in bajulja; slednja beseda je znana na vzhodu danes še v pomenu »keifende Rede«; godica, pesem, popevka. Zatem gadati in pregadati (abgedroschenes Zeug erzählen), gati, prečo prečati (štaj. vzhod; pač: priče pričati) i. t. d.

V skladu s splošnim mnenjem položi g. M. nastanek junaške epike pri južnih Slovanih v dobo turške invazije. V tej dobi nastane zgodovinski substrat in duševna dispozicija za ustvarjanje epike. Pri tej priliki bi kazalo omeniti, da vsaka taka tvorilna močna doba absorbira, kar je vstvarila ljudska fikcija prej: južni Slovani so seveda imeli junaško epiko že pred prihodom Turkov; pri Hrvatih n. pr. je sprožil vpad Mongolov pesniške sile [Peter Klepec]. Vprašanje, v koliko so v junaški epiki vtelesene mitske postave in predstave, je istotako važno, a ne spada v okvir razprave (str. 59). Bogata strokovna literatura, ki spremlja razpravo, povišuje nje vrednost, ki obstoji predvsem v tem, da hoče premostriti razvoj slovanske narodne epike iz enotnih vidikov.

J. Kelemina.

Vurnik S.: Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. (Donesek k studiju slovenske ljudske arhitekture.) Separatni odtis iz Etnologa IV. Ljubljana 1930. 8°. Str. 30—71+XIV.

Iz družabnih razlogov se srednji in novi vek ni zanimal za kmečko hišo. Romantika se z našo kmečko hišo ni bavila, ker so ji zato manjkali zemljepisni in jezikovno-zgodovinski vidiki, ki so se vzgojili šele v drugi polovici XIX. stoletja; v gradbeni umetnosti in arhitekturi pa je romantika stala pod klasičnimi in klasicističnimi vplivi.

Med Jugoslovani so načeli študij kmetijskih bivališč zagrebški umetnostni zgodovinarji, po njihovi poti so šli pod vplivom potrebe po motivih Slovenci, v Beogradu pa

so začeli proučavati sela in kmetske stavbe zemljepisci. Zadnji so s Cvijićem dovedli poznanje zahodno- in srednjbalkanskih kmetskih bivališč do višine, katero so dosegli najnaprednejši evropski narodi. Kakor je beograjska šola ustvarila zemljepisno podlago za študij naših kmetskih bivališč, tako je graška šola z Meringerjem in Murkom utrdila podlago za proučevanje naše kmetske hiše z jezikoslovno-zgodovinskega vidika. Najmanj osvetljena je ostala naša hiša z zgodovinske strani, kar je iz značaja virov razumljivo; deloma je poizkušal to pot Geramb. Nekoliko bolje kot z zgodovinsko stranjo je bilo z umetnostno-zgodovinsko in tehnično stranjo naše kmetske hiše; tu je zastavil sedaj svoje pero Vurnik S. in razširil svojo študijo v »Našem selu« z izčrpanjem večine dosedanjega slovstva in z lastnimi izsledki, pri tem pa se je omejil na alpsko hišo.

Literarno-zgodovinski pregled poda glavno dosedanje delo o slovenski alpski hiši, uvede v razdelitev slovenskih hišnih tipov in na podlagi karte do pregledne omejitve alpske hiše. Na slovensko alpsko hišo kakor tudi na selišča in kmetije sta vplivala zemlja in človek. Opis hiše začenjajo tlocrti od Zile, gornje Soče in Save, Pohorja in Kobanskega, iz katerih sledi ugotovitev, da se razvija v naših Alpah splošno-slovenski alpski tloris. Jedro razprave tvori opis lesenih hišnih konstrukcij, notranjosti hiše z njenimi sestavinami in kratek očrt alpskih gospodarskih poslopij, na kar sledi pregled estetskega in zgodovinskega razvoja in kot zaključek dela priloge. Izrazito jasno je podana konstrukcija, zunanost, notranjost in estetska stran slovenske alpske hiše, nazorno je poglavje o gospodarskih poslopijih. Zemljepisni in zgodovinski del je posplošen in zahteva nekatere splošne pripombe, ne da bi načenjali podrobne ugotovitve.

Kot uvod svoje študije je postavil Vurnik antropogeografijo; s tega vidika so se z našimi selišči bavili še Cvijić, Sidaritsch, Schmid, Tangl, Lončar, Savnik (v rokopisu), Dainelli, Marinelli in poleg drugih Krebs, ki vsebuje tudi tozadevno literaturo. Troje zemljepisnih enot je dalo Sloveniji podlago za troje kultur in troje tipov hiš, za srednjepodonavsko, sredozemsko in alpsko hišo. Izoblikovala so se kmetska bivališča pri nas pod vplivom zemlje in raznih kultur. Selišče se razvije v bližini vode, če le mogoče na solnčni legi na primernih geomorfoloških tleh; veter vpliva na bivališča na grebenih, zemeljski plazovi v gotovih geoloških plasteh, n. pr. lapor, snežni plazovi pa pri planšarskih bivališčih. Alpsko rastlinstvo, ki je posledica geomorfoloških in klimatoloških razmer, je izoblikovalo lesene stavbe z velikimi napušči in škodljivimi strehami. Poleg zemljepisnih predpogojev so važni zgodovinski, n. pr. kolonizacija, pri kateri pa se narodnostni značaj kaže samo v začetku. Pri naši alpski hiši pride tuji narodnostni življenj manj do izraza, ker so bili freišinški in briksenški kolonisti sicer večinoma nemškega pokoljenja, a alpskega porekla, tako da pride pri hiši z njimi do veljave v prvi vrsti alpski moment. Zgodovinski razlogi igrajo glavno vlogo pri razdelitvi zemlje v kmetska posestva in kmetskih posestev v parcele, a tudi tu vzporedno z zemljepisnimi razlogi, n. pr. kakovost zemlje, terase, mokrota i. t. d. Zato je tudi težko trditi — če še sploh govorimo o narodnostnih tipih, ki so zemljepisno-zgodovinski — da so nemška naselja v ravni posamična, ker je to pač »Gewannndorf«; zato tudi težko iščemo narodnostno-nemške vplive v Davči, katero so razen Podporezna poselili Slovenci, medtem ko Bittnje sploh ne predstavlja selišča posamičnega značaja. Isto je glede za Slovane značilnih selišč. Nemški proučevalci selišč si še danes niso na jasnem, ali je »Rundling« res nekaj izvirno slovanskega, pač pa smatrajo »Straßendorf« za slovansko značilnost. To pa ne velja za Alpe, ampak za zahodno Polabje.

Lega in zapored kmetij v vasi je odvisen poleg tega še od razdelitve kmetskih posestev in od tega tudi lega hiše same. Nadaljnje samoniklosti hiše izvirajo iz načina gospodarstva v ozemlju samotnih kmetij, zaselkov ali raznih vasi, iz velikosti posestva, ali je ono veliko, srednje ali malo in ali leži kmetija v višini, na vznožju ali v

dolini na polju; razlika nadalje bo med stavbo n. pr. pohorskega drvarja ter triglavskega planšarja. Vsled tega je težko podati enotno sliko alpskega selišča, kmetije, kakor tudi alpske hiše, v okviru katere stoji slovenska alpska kmetijska hiša. Šele iz okvira enotne alpske hiše z njenimi splošnimi značilnostmi pa lahko preidemo na slovensko alpsko hišo, da določimo na njej splošno alpske in specijelno slovenske osobine ter obenem s tem ugotovimo sredozemske in srednjepodonavske vplive; poleg tega pa tudi prehode iz in v Dinarsko ozemlje.

Odgovor na vsa ta vprašanja, kot zemljepisni položaj hiše in kmetije, gospodarsko stanje in preteklost kmēta, križanje raznih zemljepisnih in kulturnih enot na ozemlju Slovenije razloži raznovrstnosti na naši hiši, ki zadobiva pod vplivom današnje civilizacije vedno bolj obrtno in meščansko obliko. Pod vplivom starejše enostanovanjske, oziroma pritlične mestne hiše se danes naša kmetijska hiša z mestno izjednačuje; najbolj počasi gre ta razvoj pri dimnici. Gerambovi podatki za razširjenost in gostoto dimnic 1915 so za Slovenske gorice, Pohorje in ozemlje jugovzhodno pretirani. Ker izide v kratkem karta o razširjenosti naših dimnic, omenjam v dokaz samo Šlebingerjeve podatke za Slovenske gorice pri Murku. Glede izvora dimnic pa nastopi čisto zgodovinsko vprašanje: Kje imamo najstarejši vir za dimnice? Pri nas so to Schmidova izkopavanja na Pošteli in Starem trgu. Ker starejših dokazov, n. pr. slik z vaz, nimamo, so znanstvena podlaga študiju dimnice, zlasti v tločrtu Schmidova odkritja, ta pa predstavljajo ilirske ali keltske dimnice. Da je dimnica antičnega izvora, je jasno, da pa bi bila v današnji formulaciji srednjeveškega izvora, je zgodovinsko netočno, ker nam starotrški hiši VI in VII Schmidovih izkopavanj kažeta prazgodovinski, laténski izvor. Tozadevno je važen tločrt hiše VI, ki popolnoma nalikuje tločrtu 4 (štajerski tip), str. 41 in ki je tudi temelj »frankovskemu« tločrtu. Dimnica, kakor tudi »frankovski« tločrt v naših krajih sta prvič ugotovljena kot kulturna last Keltoilirov; v ožgled tem dejstvom je napačno pripisovati dimnicam srednjeveško formulacijo, kot dajati tločrtom po Dachlerju in Grundu razširjena imena po narodnostih ali plemenih. Da bi Predarlška ne bila vplivana od Ilirov — za kar pa tu ne gre —, je tudi netočno, predrimski prebivalci Predarlške so bili sorodniki Etruščanov, Retijci, ki so bili prožeti keltskih in ilirskih elementov. Da pa je dimnica geografsko vmesni tip med vzhodnoevropsko in sredozemsko hišo, potrjujejo izvajanja: »Kaminasta hiša je specialiteta plemen ob Sredozemskem morju že od antike sem, kakor je »Herdoienhaus« značilen za vzhodno Evropo tudi vsaj izza zgodnjega srednjega veka sem, dimnica pa je zgolj zadnji stadij razvoja srednjeveške hiše, ki je bila nekoč last vsega neromanskega zapada« (str. 46). Glede kaminaste hiše in njenega antičnega izvora si znanost — posebno velja to za Severno Afriko — še ni točno na jasnem, Opozarjam samo na Jesena.

Kar se tiče tločrtov samih, manjka tuptam jasnost. Na strani 41 je s številko 1. imenovan alpski nemški tločrt po pokrajini kot tirolski tip; je pa to tločrt, ki po Dachlerju, oziroma Krebsu nalikuje bavarskemu. Tločrt št. 2 pa je imenovan kot bavarski tip, ki pa nalikuje alemanskemu tločrtu na Predarlškem, tako da je dvoumen prvi stavek drugega odstavka str. 44, napačen pa drugi stavek str. 48; kajti pri bavarski hiši »ist der Eingang an der Giebelseite, der Ausgang geht in der Längsachse«. To pa pri naših dimnicah v splošnem ni slučaj, tudi tam samo deloma, kjer so veže v kolenu.

Lepo in močno je opisana konstrukcija, zunanost in notranost alpske slovenske hiše. Napuščji se proti vzhodu sicer manjšajo pri večjih hišah, relativno večji pa postajajo pri manjših; pod napuščem namreč suši viničar mnoge poljske pridelke. Pri vprašanju koroške »bajštve« (pri Murku = poštrba, paštrba) je zanimivo zgodovinsko vprašanje izvora. Potem, ko je Geramb ugotovil pri Turrachu »Badestube« kot kmet-

sko kopalnico in našel v štajerskem deželnem arhivu akte iz XVIII. stoletja, s katerimi se iz npravnostnih razlogov uporaba teh kopalnic zabranjuje, je zgodovinsko utemeljeno, da so se te stavbe razvile ne samo kot »Beistübl«, ampak poleg sušilnic tudi iz nekdanjih kopalnic.

Z estetsko razvojne strani je Vurnik ponovno povdaril, da predstavlja alpska slovenska hiša stil kmetskega baroka, tako da postaja to edino znanstveno stališče pri nas vedno bolj splošno in utrjeno. Z zgodovinsko-razvojne strani so ugotovitve težje, ker v nasprotju z Balkanskim polotokom (savardak, Strabo i. dr.) ali Vzhodno in Severno Evropo manjkajo zaenkrat ravno preddela o razvoju alpske hiše v toku zgodovine. Vprašanje je n. pr., ali je renesansa na našo alpsko kmetško deželo sploh kaj vplivala?

Važno in dragoceno je bogato gradivo, ki spremlja Vurnikova izvajanja. Lepe slike polnijo štirinajst prilog in tvorijo razstavo naše, zlasti velike alpske hiše, od lesene konstrukcije, ostrešja, tločrtov, zunanosti in notranosti do gospodarskih poslopij in dimnice. Za to gradivo moramo biti Vurniku še posebno hvaležni; pač pa je treba v takem slučaju paziti na korekture (str. 63!).

V proučevanju naše kmetske hiše še ni načeta njena zgodovinska stran, brez katere moremo ostati v glavnem le pri opisu. Da pa se danes, ko delajo na tem vprašanju že zemljepisci, jezikoslovci, tehniki, umetnostni zgodovinarji, študij kmetske hiše uredi, je postalo potrebno, da zastopniki posameznih strok uredijo delo v nekem pravcu. Da se delo enotno usmeri (terminologija i. dr.), je potrebno skupno utrditi program in smernice dela v posameznih strokah, ker nemogoče je, da bi zmožni posamezniki kmetsko hišo z zgodovinskega, zemljepisnega, tehničnega, jezikoslovnega in umetniškega vidika. Z Vurnikovo študijo je postalo vprašanje sodelovanja na kmetski hiši zainteresiranih znanosti še posebno važno.

Frano Baš.

Vurnik S.: Słowiańcy a etnografia. Poljski list »Ruch Słowiański« je v št. 4—5 letošnjega letnika prinesel zanimiv pregled o stanju etnografske vede pri raznih slovanskih narodih. Med članki o etnografiji pri Belorusih, Bolgarih, Srbobrvatih, Čehoslovaki, Dolnjih in Gornjih Lužičanih, Rusih in Ukrajincih je na str. 149—153 pod gornjim naslovom tudi članek o Slovencih; napisal ga je dr. St. Vurnik v Ljubljani.

Članek podaja kratek zgodovinski pregled, sodobno stanje in naloge naše etnografije. Pisan je z vidika osrednjega slovenskega muzeja, zato je historični (po avtorju »trochę p r z y d ł u g i e!«) uvod članka žal površen; kajti velik del našega etnografskega dela se je izvršil brez zveze z ljubljanskim muzejem. Vsaj glavne rezultate tega dela pa bi članek, ki naj slovanski svet informira o našem narodopisju, vendarle moral omeniti. Za popolnoma neosnovano smatram n. pr., da pregled slovenske etnografije docela zamolči tako fundamentalno delo, kakor so Štrekcljeve Slovenske narodne pesmi. Pa tudi imen Pajek, Navratil, Šašel, Murko, Sič, Kotnik ni lahko preiti. Trditi, da se je nova era slovenske etnografije začela šele po vojni, v taki zvezi, kakor stoji to na str. 150, češ, da je vse prejšnje delo nesistematično in diletantsko, je na vsak način pretirano in v taki obliki nevdzdržljivo. Ista neenotnost in pomanjkljivost se opaža pri upoštevanju publikacij in muzejev. Ako se v članku imenoma navaja »Etnolog«, bi se moral vsaj omeniti tudi naš »Časopis«, ki je v svojih 25 letnikih — čeprav stoji v njem narodopisje bolj v ozadju — ipak priobčil marsikak donesek. Ravno za članek o slovenski hiši, ob katerem je v pregledu opozorjeno na »Etnologa«, je dr. Vurnik sam uporabljal tudi izsledke in klišeje našega »Časopisa«; o njega narodopisni kakovosti torej ni mogel lahko dvomiti. Pri naštevanju muzejev je med izvenkranjskimi omenjen pač deželni muzej v Gradcu, popolnoma zamolčana pa je zbirka Zgodovinskega društva v Mariboru, dasi bi kot plod našega, slovenskega dela zaslužila vsaj kratko omenbo.

Mislím, da bi nekoliko širši in manj pristranski pogled na stvar bil koristen in več pripomogel h konsolidaciji naše etnografije ko tista ekskluzivnost, ki dela višs, kakor da so ji pomočniki pri delu neljubi, namesto da bi ji bili dobrodošli.

J. Glaser.

Društveni glasnik.

Muzejsko društvo v Ptuj.

(Poročilo o društvenem delu od občnega zbora dne 25. aprila 1929 do 9. aprila 1930.)

Adapcijska dela in arheološka raziskovanja. Vse delovanje v tem letu se je osredotočilo na ureditev zbirk in restavracijskih del v muzeju. Predvsem je zidarski mojster Horvat nadaljeval očiščevanje štukatur v refektoriju. Razbite dele je deloma, kolikor se je moglo, popravil. Meščansko-šolski ravnatelj g. Adolf Gailhofer jun. z Dunaja je slike na stropu v refektoriju mojstersko restavriral. — Notranji samostanski vrt se preureja, postavljena je bila lična lesena studenčna hišica v gotskem slogu.

Jarek pred muzejsko pisarno se je za 1½ m podaljšal, ker je mokrota škodovala zidovju in zbirkam, posebno knjižnici.

Popolnoma na novo se je postavila zbirka orožja. V ta namen je društvo dalo napraviti dvoje velikih stojal za orožje, puške, pištole, čelade in sablje. Dalje se je napravilo dvoje stojal za helebarde in orožje nekdanje ptujske narodne garde. Kupilo se je dvoje lutk za rimske oklepe, katerih imamo sedaj troje. Kar je bilo pokvarjenega, se je popravilo. V refektoriju se je razobesila zbirka ptujskih bakrorezov, jeklorezov, litografij in raznih drugih znamenitosti iz raznih dob. V refektoriju visi sedaj tudi velika doprsna slika ustanovitelja in častnega člana našega muzeja g. prof. Ferka ter zbirka častnih članov Muzej. društva. Pisarniški inventar se je povečal z nakupom dveh dolgih miz. Ferkova knjižnica se je deloma tudi preselila in preuredila. Gdč. E. Smodič je uredila zbirko ptujskih cehovskih listin v društv. arhivu.

Odkritja. Na Hajdini, blizu šole, so delavci našli pri kopanju gramoza nekaj rimskih grobov, v katerih je bilo nekaj žar s pepelom, vrčev in stekleničic. Vse stvari, kolikor se je moglo še dobiti, je zbral tajnik A. Smodič.

Neki kmet na Sp. Hajdini je našel pri svoji hiši večjo zbirko rimskih novcev iz dobe Konstacijeve, vloženo v zavojčkih. G. podpredsednik notar Skrabar je vso zbirko natančno popisal.

Na prostoru stare vojašnice so v jeseni l. 1929. porušili nekaj starih hiš, v katerih so odkrili 12 lepih cinastih krožnikov raznih oblik in velikosti s cehovskimi znaki okoli l. 1620. Omenjeno najdbo je kupil za društvo g. notar Skrabar in se nahaja sedaj v muzeju.

Obiski. Poleg mnogoštevilnih šol in drugih posetnikov tu- in inozemstva omenimo najodličnejše: Varaždinsko Muzejsko društvo 2. VI. 1929. Steiermärkischer Motorsportklub iz Gradca 30. VI. 1929. Angleški arheologi, ki so prepotovali vso Jugoslavijo, so obiskali tudi Ptuj. Društveni in državni funkcionarji so jih sprejeli pri mitreju na Bregu, kjer so bili pogoščeni z malo zakusko. Društvo jim je poklonilo veliko število imitiranih čaš gubank. Istega dne, 10. VII. 1929, so si tudi ogledali muzej in grad, nakar so se vrnili v Zagreb. Dne 17. VIII. 1930 si je general g. P. Živković, ministrski predsednik, z g. ministrom dr. A. Korošcem ogledal muzejske prostore, o katerih se je zelo laskavo izrazil. 1. IX. 1929 so bili v muzeju magistratni uradniki vse

naše države, 11. IX. 1929 pa prof. dr. P. Traeger iz Berlina, 28. XI. 1929 Joseph Kle-
mens Prinz von Bayern, ki se je izredno zanimal za naše gotske znamenitosti.

Knjig in časopisov je bilo nakupljenih: Archäologischer Anzeiger, kompletan od
l. 1904. Časopis za ZN. Jahreshefte des österr. archeol. Institutes, Bonner Jahrbücher.
Numismatische Zeitschrift, Blätter für Heimatkunde. Zbornik za umetnostno zgodovino.
Germania. Glasnik etnogr. muzeja v Beogradu. Mitteilungen über die steir. Volksgene-
alogie. Starinar. Narodna starina. Propiläen Kunstgeschichte (3 knjige: Die Gothik,
Rokoko in Barok). Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, nekaj letnikov na
kupljenih od Študijske knjižnice v Mariboru. Emona. Schliemannove izkopine v Troji.
Byloff, Das Verbrechen der Zauberei ter še mnogo knjig in tekočih revij, katerih
naštevati ne dopušča prostor. Ogromno število knjig je bilo tudi vezanih.

Pomožitev zbirk: 1. Model za voščene podobice sv. Trojice iz gline. Nakupil
g. notar Skrabar. 2. Pisan Dienstreglement, daroval g. Strohmeier. 3. Dve plaketi,
daroval g. Friedrich. 3. Rudarska svetilka za olje, darovala g. Wolfova. 4. Dvojni
šiling avstrijski, darovala ga. Wolfova. 5. 2 plaketi, slikan grb, 1 stara fotografija, da-
rovala gđc. Strohbach. 6. 12 cinastih krožnikov, nakupil g. n. Skrabar. 7. Rimski pis-
kerček z gumbi iz Rogoznice, nakupil g. n. Skrabar. 8. Jeklorez sv. Viktorina, daroval
g. n. Skrabar. 9. Dnevnik Ursuline Hold (rokopis), daroval g. sod. svetn. Travner.
10. Rimska žara, daroval g. A. Smodič. 11. Relikviarij, nakupil g. n. Skrabar. 12. Več
starih knjig, darovala g. Ružička. 12. Nagrobni nagovor dr. Mathansa 30. okt. 1847,
daroval g. Mathaus Jož. jun. 13. 3 slike in 3 fotografije porušenih hiš pri stari vojašnici.

Objave: Steč Fr. v ZUZ 1929, str. 55 in 140: Ptuj, bivši dominikanski samostan.
(Razlaga gotških napisov fresk in razlaga slik, oziroma prizorov na stropu v refekto-
riju.)

Drugih objav razen manjših člankov v dnevnem časopisju ni bilo.

Blagajniško poročilo: Gospod blagajnik prof. Fr. Alič poroča, da ima Muzejsko
društvo 191 rednih in 11 častnih članov.

Celokupni dohodki so znašali letos	40.705,04 Din
Celokupni izdatki	39.094,20 „

Gotovina znaša 1.610,84 Din

Za revizorja sta bila izvoljena g. dr. A. Remec in g. šol. upr. Uroš Peček, ki sta ra-
čune pregledala, našla vse v popolnem redu ter predlagala, da se da blagajniku abso-
lutorij, kar se je soglasno sprejelo.

V minulem društvenem letu je imelo društvo 10 odborovih sej, razposlalo je pa
38 dopisov in 186 vabil na občni zbor. Društvo je dalo natisniti 1000 vabil za občne
zbore in je pristopilo k poštni hranilnici v Ljubljani.

Poročilo o prodaji vodnika »Poetovio«. G. notar V. Skrabar poroča, da je znašal
lanski dolg pri podružnici Ljubljanske kreditne banke 33.817,55 Din; društvo pa je
plačalo banki, oziroma pri raznih ptujskih denarnih zavodih 9.157,55 Din, tako da znaša
sedanji dolg še 24.660.— Din.

V svrhu lažje prodaje vodnika »Poetovio« se je znižala cena izvoda, neglede
ali je slovenski ali nemški. Nevezani izvodi stanejo 20 Din, vezani pa 30 Din.

Odbor, ki je bil lani izvoljen za dobo treh let, je ostal isti, samo na mesto
g. bančnega ravnatelja A. Matevžiča, ki je odšel iz Ptuja, je stopil namestnik g. prof.
Kanduč.

V zadnjem poslovnem letu beleži društvo težko izgubo treh članov, g. dr. T. Go-
saka, g. prof. A. Kasimira in g. posojil. ravnatelja Fr. Toplaka. Slava tem odličnim
članom!

A. S m o d i č — tajnik.

Zamena publikacij.

V zameno pošiljajo svoje publikacije sledeče korporacije, oziroma uredništva:

Beograd: Kr. Srpska Akademija; Društvo sv. Save; Glasnik Geografskog društva; Etnografski muzej; Strani pregled; Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor; Starinar.

Breslau: Jahrbuch für Kultur und Geschichte der Slaven.

Celovec: Carinthia I.

Dunaj: Wiener Zeitschrift für Volkskunde.

Gradec: Historischer Verein für Steiermark.

Krakov: Lud Słowiański.

Ljubljana: Čas; Dom in svet; Etnolog; Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo; Mentor; Popotnik; Slovenski pravnik; Slovenski učitelj; Bogoslovni vestnik; Geografski vestnik; Zdravniški vestnik; Zbornik za umetnostno zgodovino; Ljubljanski zvon.

Lvov: Lud; Ruch słowiański.

Makarska: Nova revija.

Novi Sad: Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu.

Olomuc: Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci.

Padova: Atti della Accademia scientifica Veneto-Trentino-Istria.

Praga: Český časopis historický; Slovanský přehled; Slovanský ústav; Slavica; Národopisný věstník českoslovanský.

Rim: Bollettino dell' Associazione internazionale degli studi mediterranei.

Sarajevo: Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.

Skoplje: Glasnik Skopskog naučnog društva.

Sofija: Bŭlgarskata Akademija na naukite.

Sombotelj: Vasvármegye és Szombathely város kultúregyesülete.

Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku.

Zagreb: Jugoslavenska Akademija; Braća Hrvatskog zmaja; Hrvatski geografski glasnik; Narodna starina; Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva; Vjesnik kr. drž. arhiva u Zagrebu.

Imenik članov Zgodovinskega društva.

I. Častni člani.

Bulić dr. Fran, ravnatelj v p. drž. arheološkega muzeja v Splitu;

† Kos dr. Fran, profesor v p. v Ljubljani;

Kovačić dr. Fran, profesor bogoslovja v Mariboru;

Murko dr. Matija, vseučiliški profesor v Pragi;

† Turner dr. Pavel, veleposestnik v Mariboru.

II. Redni člani.

Bedekovčina:

Noršič Vekoslav, župnik.

Beograd:

Goršič dr. France, inspektor ministrstva za notranje zadeve;

Repič Franjo, ravnatelj drž. želez. sole;

Tašner Josip, inspektor ministrstva pravde.

Blanca:

Bregant Zmago, šolski upravitelj.

Bogoljina:

Krajevni šolski odbor.

Braslovče:

Drž. osnovna šola.

Brezno:

Zapečnik Ivan, postajni načelnik.

Brežice:

Drž. deška meščanska šola;

Jurhar Martin, župnik;

Lipej Franc, trgovec.

Buče:

Kos Makso, šolski upravitelj.

Celje:

Božič dr. Anton, odvetnik;

- Celjska posojilnica;
 Cestnik Anton, profesor v p.;
 Dolničar dr. Josip, sodnik;
 Družba sv. Mohorja;
 Drž. okoliška deška osnovna šola;
 Drž. realna gimnazija;
 Goričan dr. Alojz, odvetnik;
 Hranilnica mestne občine;
 Hrašovec dr. Juro, odvetnik;
 Jaušovec Fr., strokovni učitelj;
 Javna mestna knjižnica;
 Jurak Peter, opat;
 Jurko Rado, šolski nadzornik v p.;
 Kalan dr. Ernest, odvetnik;
 Kardinar Jožef, profesor v p.;
 Kožuh Josip, profesor v p.;
 Laznik dr. Karol, odvetnik;
 Lilek Emil, vladni svetnik;
 Ljubša Matija, kazniški kurat v p.;
 Ljudska knjižnica kat. prosvetnega društva;
 Ljudska posojilnica;
 Ljudsko vseučilišče;
 Marine Ernest, lesni trgovec;
 Mlinar Ivan, profesor;
 Muzejsko društvo;
 Novačan dr. Anton, odvetnik;
 Orožen Janko, profesor;
 Orožen dr. Milan, odvetnik;
 Perc Martin;
 Vrečko dr. Josip, odvetnik.
- Cirkovce pri Ptuj:**
 Drž. osnovna šola;
 Gril Adolf, kaplan;
 Ravšl Anton, župnik.
- Cven pri Ljutomeru:**
 Krajevni šolski odbor.
- Črenšovci:**
 Klekl Jožef, župnik v p.;
 R. k. osnovna šola.
- Črešnjevec pri Slov. Bistrici:**
 Drž. osnovna šola.
- Dob pri Domžalah:**
 Markič Josip, župni upravitelj v p.
- Deklečevje:**
 Osnovna šola.
- Dolnja Lendava:**
 Drž. meščanska šola.
- Dornava:**
 Drž. osnovna šola.
- Dravograd:**
 Kolenc Pavle, živinozdravnik.
- Fram:**
 Posojilnica.
- Gornjsko:**
 Krajevni šolski odbor.
- Gorica:**
 Premrou Miroslav.
- Gornja Ponikva pri Žalcu:**
 Gorišek Janez, župnik.
- Gornja Radgona:**
 Boezio dr. Lenart, odvetnik;
 Drž. osnovna šola;
 Mavrič Karol, šolski upravitelj;
- Posojilnica;
 Požun Hinko, notar.
- Gornji Grad:**
 Slander Maks, župnik.
- Gospič:**
 Turk dr. Alojz, profesor.
- Gradec:**
 Klasinec dr. Ivan, odvetnik;
 Seminar für slaw. Philologie (Univerza).
- Guštani:**
 Močnik Peter, šolski nadzornik.
- Hotiza pri Dolni Lendavi:**
 Zadravec Matija, ekspozit.
- Ivanci pri Bogoini:**
 Schneider Franja, učiteljica.
- Jarenina:**
 Čížek Josip, dekan.
- Kamnica pri Mariboru:**
 Božiček Fran, župnik;
 Kranjc Marko, kaplan.
- Kamnik:**
 Mlakar o. Bernardin, frančiškan.
- Kapela pri Radencih:**
 Krajevni šolski odbor;
 Meško Martin, častni kanonik.
- Kapla (Weizelsdorf):**
 Singer Stefan, župnik.
- Kočevje:**
 Drž. realna gimnazija.
- Konjice:**
 Mastnak August, sodni uradnik;
 Prus dr. Anton, odvetnik;
 Rudolf dr. Ivan, odvetnik;
 Trstenjak Dragotin, sreski načelnik.
- Koprivnica:**
 Adamič Karlo, drž. učitelj glasbe.
- Koroška Bela:**
 Drž. osnovna šola;
 Smolik Rupert, šolski upravitelj.
- Kranj:**
 Dolar dr. Simon, profesor;
 Učiteljska knjižnica kranjskega šolskega okraja.
- Krčevina pri Mariboru:**
 Drž. osnovna šola.
- Križevci pri Ljutomeru:**
 Ašič Maks, kaplan;
 Lebar dr. Feliks, zdravnik;
 Weixl Josip, dekan.
- Laporie:**
 Ozimič Jože, župnik.
- Laško:**
 Drnovšek dr. Dominik, odvetnik;
 Pernat dr. Arnold, starejšina sreskega sodišča.
- Lipovci pri Beltincih:**
 Gumilar Franjo, šolski upravitelj.
- Ljubljana:**
 Andrejka dr. Rudolf, vladni svetnik;
 Benkovič dr. Ivo, odvetnik;
 Cirilsko društvo ljubljanskih bogoslovcev;
 Debevec dr. Jožef, profesor v p.;

Dolenc dr. Metod, vseuč. profesor;
 Dolenc Ivan, profesor;
 Dostal Josip, ravnatelj škof. pisarne;
 Drž. I. dekliška meščanska šola;
 Drž. VI. deška osnovna šola;
 Drž. žensko učiteljske;
 Frančiškanska knjižnica;
 Grafenauer dr. Ivan, profesor;
 Gruđen Mirko, bančni ravnatelj;
 Historični seminar;
 Hribar Ivan, pokrajinski namestnik v p.;
 Jeglič dr. Anton Bonaventura, škof;
 Juridična biblioteka;
 Kelemina dr. Jakob, vseuč. profesor;
 Kidrič dr. France, vseuč. profesor;
 Kos dr. Milko, vseuč. profesor;
 Kotnik dr. Fran, banski inspektor;
 Kranjec Silvo, profesor;
 Lukman dr. Franc, vseuč. profesor;
 Pirkmajer dr. Otmar, pomočnik bana;
 Pivec-Stele dr. Melita, uradnica Lic. knjižnice;
 Povalej dr. Josip, finančni direktor;
 Rupel dr. Mirko, profesor;
 Rus dr. Jože, bibliotekar Licejske knjižnice;
 Saria dr. Balduin, vseuč. profesor;
 Savnik dr. Roman, profesor;
 Seminar za slovansko filologijo;
 Slavič dr. Matija, vseuč. profesor;
 Stelc dr. Franc, konservator;
 Steska Viktor, referent za verstvo v p.;
 Stroj Alojzij, kanonik;
 Svet dr. Jakob, sodnik;
 Šanda dr. Dragan, profesor;
 Šentjakobska knjižnica;
 Šerko dr. Alfred, vseuč. profesor;
 Šlebing dr. Janko, ravnatelj Licejske knjižnice;
 Turna dr. Henrik, odvetnik;
 Turk dr. Josip, univ. docent;
 Vrhovnik Ivan, župnik v p.;
 Zidanšek inž. Josip, referent za kmetilstvo;
 Ženska realna gimnazija.

Ljutomer:

Čitalnica;
 Drž. meščanska šola;
 Krajevni šolski odbor;
 Lovrec Andrej, župnik;
 Stainko dr. Marko, odvetnik;
 Stoian dr. Ivan, notar;
 Trinka Ivan, starejšina sreskega sodišča;
 Trstenjak dr. Alojz, sreski načelnik;
 Zacherl Fran, učitelj v p.

Loka pri Zidanem mostu:

Potrč Slavko, kaplan;
 Šket Mihael, župnik.

Maišperk:

Zaic Janez, kaplan.

Makole:

Segula Franc, župnik.

Mala Nedelja:

Krajevni šolski odbor.

Marenberg:

Kolšek Avgust, notar.

Maribor:

Ašič Ivan, notar;
 Barle Jože, magistratni svetnik;
 Baš Franjo, profesor;
 Baumgartner Egon, inž.;
 Berdajs Vilko, veletržec;
 Bezljaj Franjo, mestni gradb. asistent;
 Bogovič Ivan, profesor;
 Boštjančič dr. Leopold, odvetnik;
 Brolih Luka, profesor;
 Bureš Franjo, urar;
 Cafuta Anton, kaplan;
 Cizelj Miško, naduč. moške kaznilnice;
 Cukala dr. Fran, kanonik;
 Černe Albin, inž., mestni gradb. nadsv.;
 Černič dr. Mirko, primarij;
 Dernovšek dr. Janko, primarij;
 Devetak Viktor, revident drž. železnice;
 Dijaški dom;
 Dolar dr. Anton, profesor;
 Drž. I. dekliška meščanska šola;
 Drž. II. dekliška meščanska šola;
 Drž. I. dekliška osnovna šola;
 Drž. II. dekliška osnovna šola;
 Drž. deška meščanska šola;
 Drž. I. deška osnovna šola;
 Drž. III. deška osnovna šola;
 Drž. gimnazija;
 Drž. moško učiteljske;
 Drž. žensko učiteljske;
 Drž. realka;
 Faninger dr. Rihard, odvetnik;
 Frančiškanski samostan;
 Gasparin Filip, profesor;
 Glaser Janko, knjižničar;
 Golubović Vekoslav, zasebni uradnik;
 Grčar Milica, mešč. učiteljica;
 Gerčko Anton, carinik;
 Gruntar Viktor, profesor;
 Gselman Josip, oskrbnik;
 Heric dr. Matija, profesor;
 Hohnjec dr. Jožef, profesor bogoslovja;
 Hohnjek dr. Fran, odvetnik;
 Ipavc dr. Benjamin, zdravnik;
 Jakac Andrej, učitelj moške kaznilnice;
 Jančič dr. Ivan, starejšina državnega tožilstva;
 Janežič Rudolf, kanonik;
 Jankovič dr. Fran, zdravnik moške kaznilnice;
 Jehart dr. Anton, profesor bogoslovja;
 Jelenc inž. Jože, arhitekt;
 Jeraj dr. Josip, profesor bogoslovja;
 Jerebič Fran, bančni ravnatelj;
 Juhart Franjo, sodnik;
 Juvan dr. Alojzij, odvetnik;
 Kac dr. Viktor, zdravnik;
 Karlin dr. Andrej, škof;
 Kartin dr. Franc, zobozdravnik;
 Kenda Robert, profesor;

- Keršovan Vekoslav, predstojnik mestne policije;
 Kimovec dr. Ivan, odvetnik;
 Klavžar Zora, ravnateljica mešč. šole;
 Klemenčič Anton, upravitelj pošte;
 Kn. šk. dijaško semenišče;
 Kociper dr. Janez, profesor;
 Köchler Alojz, magistratni ravnatelj;
 Kolar Božidar, magistratni uradnik;
 Korošec Anton, veterinarski inšpektor;
 Kotnik dr. Janko, profesor;
 Kovačec dr. Janko, ravnatelj Oblastne hranilnice;
 Kovačič Anton, profesor;
 Kovačič dr. Makso, profesor;
 Kovačič Ivan, trgovec;
 Kranjc Janko, poštni uradnik v p.;
 Kravos Ivan, sedlar;
 Krepek Anton, drž. uslužbenec;
 Kristan Viktor, polkovnik v p.;
 Kronvogel dr. Josip, dvorni svetn. v p.;
 Kukovec dr. Vekoslav, odvetnik;
 Lašič dr. Ferdo, odvetnik;
 Lavrenčič Anton, prokurist Ljublj. kreditne banke;
 Leben inž. Ivan, nač. progovne sekcije;
 Leskovar dr. Josip, odvetnik;
 Lipold Ivanka, odvetnikova soproga;
 Ljudska knjižnica;
 Madile Franjo, višji inšpektor mestnega gradbenega urada;
 Maister Rudolf, general v p.;
 Marin dr. Vilko, zdravnik;
 Meško Ivan, kaznilniški paznik;
 Minařik Franc, lekarnar;
 Mirt dr. Jožef, ravn. dešk. semenišča;
 Močnik Anton, pregl. moške kazniln.;
 Močnik dr. Vinko, profesor bogoslovja;
 Mohorko Jože, postajni načelnik;
 Mravliak Ivan, profesor;
 Mulej dr. Anton, odvetnik;
 Müller dr. Fero, odvetnik;
 Munda Vinko, stolni vikar;
 Oset Miloš, veletrgovec;
 Ostanek Franc, bančni uradnik;
 Pagon Franjo, načelnik materialnega skladišča;
 Pernat dr. Tone, odvetnik;
 Pestevšek Karol, policijski svetnik;
 Pipuš Hedviga;
 Pirnat Franjo, drž. višji živinozdravnik;
 Pivec Rupert, pom. gen. komisar v p.;
 Pivko dr. Ljudevit, profesor;
 Ploj dr. Miroslav, veliki župan v p.;
 Ploj Oton, notar v p.;
 Posojilnica v Narodnem domu;
 Potočnik dr. Matko, ravnatelj moškega učiteljskega;
 Prijatelj Ivan, profesor;
 Prijatelj Karol, profesor;
 Ravter Mirko, vadniški učitelj;
 Rezman Alojzij, profesor;
 Rodé Viktor, strokovni učitelj;
 Rodošek Franjo, magistratni svetnik;
 Rojko dr. Maks, ravn. mestne klavnice;
 Rovšek Maks, trgovec;
 Rožman Fran, transportni kontrolor;
 Rožman o. Viljem, benediktinec;
 Saršon Rudolf, profesor;
 Škušek Oskar, industrijalec;
 »Slomšek«, liter. društvo bogoslovcev;
 Soič Ivan, kipar;
 Sourek dr. Josip, profesor bogoslovja;
 Spodnještajerska ljudska posojilnica;
 Stabej Josip, višji pristav;
 Stergar Anton, dekan;
 Strmšek dr. Pavel, profesor;
 Stupan Bogomir, profesor;
 Šepec Marko, trgovec;
 Šerec Josip, kavarna »Jadran«;
 Šilih Gustav, profesor;
 Škapin dr. Karol, odvetnik;
 Škofič Virgil, železničar;
 Štor Franjo, mag. rač. svetnik;
 Šnuderl dr. Makso, odvetnik;
 Štupca Marija, profesorica v p.;
 Tomažič dr. Ivan, pomožni škof;
 Tominšek dr. Helena, profesorica;
 Tominšek dr. Josip, gimn. ravnatelj;
 Tomšič inž. Dušan, ravn. mestne plinarne;
 Tomšič dr. Fran, odvetnik;
 Toplak dr. Fran, zdravnik;
 Toplak dr. Jakob, dvorni svetnik v p.;
 Trafenik Josip, posojilnični tajnik;
 Travner dr. Vladimir, sodnik okrožnega sodišča;
 Udruženje učiteljsčnikov moškega učiteljskega;
 Umek Mihael, škof. tajnik;
 Vales Alojz, kaznilniški višji paznik;
 Veble dr. Andrej, odvetnik;
 Vidic inž. Ignac, načelnik kurilnice;
 Vinarska in sadiarska šola;
 Vodenik Jernej, zvančnik drž. zel.;
 Vončina Anton, mestni geometer;
 Vraber dr. Maks, kanonik;
 Vrabl Niko, višji ravn. moške kaznilnice;
 Zasebno žensko učiteljske šol. sester;
 Zavadlal Pavel, kurat moške kaznilnice;
 Zavodnik Albert, preglednik moške kaznilnice;
 Zupančič Jakob, real. ravnatelj;
 Žebot Franjo, zastopnik zavarovalnice;
 Živortnik Pavel, profesor;
 Žmave dr. Jakob, profesor v p.;
 Žunkovič Davorin, ravnatelj Študijske knjižnice.
- Murska Sobota:**
 Drž. realna gimnazija;
 Martinišče, r. k. dijaški zavod;
 Milač Simon, profesor;
 Pavlič Lojze, profesor;
 Sokolsko društvo;
 Šumenjak dr. Slavko, starejšina sreskega sodišča;
 Veinar Jože, šolski nadzornik.

Muta:

Perko Anton, podravnatelj železarne.

Novo mesto:

Drž. realna gimnazija;
Furlan o. Alfonz, frančiškan;
Krajšek Anton, okrajni glavar.

Ormož:

Okrajna posojilnica.

Pariz:

Ecole des Langues Orientales.

Pekre:

Pajtlar Josip, učitelj.

Pobrežje pri Mariboru:

Drž. osnovna šola.

Polenšak:

Poplatnik Josip, župnik.

Polzela:

Červinka dr. V., zdravnik;
Krajevni šolski odbor.

Ponikva:

Krevh Matko, kaplan.

Praga:

Heric dr. Fran, nadbibliotekar vseučiliščne knjižnice.

Prevalje:

Doberšek Karol, učitelj.

Prihova pri Konjicah:

Kumer Karol, župnik.

Ptuj:

Belšak Štefan, župni upravitelj v p.;
Drž. deška osnovna šola;
Drž. realna gimnazija;
Kolarič Anton, profesor;
Komljanec dr. Josip, gimn. ravnatelj;
Minoritski samostan;
Muzejsko društvo;
Posojilnica;
Skrabar Viktor, notarski namestnik;
Smodič Anton, učitelj;
Šalamun dr. Franjo, odvetnik;
Vošnjak Ivan, tovarnar;
Žagar dr. Ivan, prošt.

Rečica v Savinjski dolini:

Drž. osnovna šola.

Remšnik:

Pavlič Vid, župnik.

Ribnica na Pohorju:

Drž. osnovna šola;
Hauptman U., šolski upravitelj.

Rogaška Slatina:

Čitalnica;
Posojilnica;
Zdravilišče.

Rogoznica pri Ptuj:

Kramberger Franc, posestnik.

Ruše:

Drž. osnovna šola;
Glaser Viktor, lesotrzec;
Podravska podružnica SPD;
Pšunder Ferdinand, župnik.

Sarajevo:

Slanič Pavle, orožnik.

Sevnica ob Savi:

Kuk Jožef, kaplan.

Slivnica pri Celiu:

Rabuza Jakob, župnik;
Šetinc Franc, šol. upravitelj v p.

Slov. Bistrica:

Drž. meščanska šola.

Slovenigradec:

Čížek Alojz, mestni župnik;
Grmovšek Miloš, šolski nadzornik;
Okr. učiteljsko društvo

Solčava:

Šmid Miloš, župnik.

Spodnja Sv. Kungota:

Kraner Vinko, župnik.

Središče ob Dravi:

Cajncar Jakob, župnik;
Kotnik Franc, učitelj;
Krajevni šolski odbor.

Stari trg pri Slovenigradcu:

Jurko Ivan, župnik.

Stična:

Knjižnica cister, opatije.

Stoperce:

Pichler Alojz, župnik.

Strasbourg:

Tesnière Lucien, vseuč. profesor.

Studenci pri Mariboru:

Hren Anton, šolski upravitelj;
Jaklič Josip, carinski posrednik.

Studence pri Poličanah:

Čede Jožef, župnik.

Sv. Andraž v Haložah:

Škamlec Ognjeslav, župnik.

Sv. Barbara v Haložah:

Vogrin Janez, župnik.

Sv. Barbara v Slov. goricah:

Potočnik Jožef, župnik.

Sv. Benedikt v Slov. goricah:

Brvar Ignacij, kaplan;
Gomilšek Franc, župnik.

Sv. Duh na Stari gori:

Drž. osnovna šola.

Sv. Ema:

Plepelec Josip, župnik.

Svetinje pri Ivanikovcih:

Osterc dr. Alojzij, kaplan.

Sv. Florijan pri Rogatcu:

Stefanclosa Andrej, učitelj.

Sv. Jedert:

Lončarič Josip, župnik.

Sv. Jurij na Ščavnici:

Bralno društvo;
Jurinec Matija, veleposestnik.

Sv. Jurij ob južni železnici:

Kmetiška šola;
Marzidovšek Jakob, vojni kurat v p.;
Slov. kat. prosvetno društvo;
Svetina dr. Fran, zdravnik.

Sv. Jurij ob Pesnici:

Trsteniak Ernest, župnik.

Sv. Jurij ob Taboru:

Zdolšek Franc, župnik.

Sv. Križ pri Rog. Slatini:

Čater Anton, kaplan.

Sv. Lenart v Slov. goricah:

Drž. deška meščanska šola;
Gorišek dr. Milan, odvetnik;
Ilauing dr. Ožbald, starejšina sreskega sodišča;
Janžekovič Jožef, dekan;
Kramberger dr. Ludovik, zdravnik.

Sv. Lovrenc na Dravskem polju:

Spindler Franc, župnik.

Sv. Marieta ob Pesnici:

Frangelj Jernej, župnik.

Sv. Marieta pri Moškanicah:

Drž. osnovna šola.

Sv. Marieta na Dravskem polju:

Drž. osnovna šola.

Sv. Marieta pri Rimskih toplicah:

Bolhak Jakob, župnik.

Sv. Marko pri Ptuj:

Drž. osnovna šola.

Sv. Martin pri Slovenjgradcu:

Lenart Janez, nadžupnik.

Sv. Martin pri Vurbergu:

Lajnsič Anton, župnik.

Sv. Miklavž pri Ormožu:

Vargazon dr. Matija, posestnik.

Sv. Rupert nad Laškim:

Jager Avguštin, župnik.

Sv. Tomaž pri Veliki Nedelji:

Zemljič Matija, župnik.

Sv. Trojica pri Moravčah:

Markič Josip, župni upravitelj v p.

Škofia vas pri Celju:

Kafel Anton.

Šmarje pri Jelšah:

Hranilnica in posojilnica;
Kartin Herbert, sreski načelnik;
Rupnik dr. Srečko, odvetnik;
Šašel dr. Josip, starejšina sreskega sodišča.

Šmartno na Paki:

Presker Karol, župnik;
Krajevni šolski odbor.

Šmartno ob Dreti:

Drž. osnovna šola.

Šmartno pri Velenju:

Guzei Jurij, kaplan.

Šoštanj:

Drž. meščanska šola;
Drž. osnovna šola;
Kraigher Anton, notar;
Mayer dr. Fran, odvetnik.

Št. Ili pri Velenju:

Schreiner Franc, župnik.

Št. Ili v Slov. goricah:

Vračko Evald, župnik.

Št. Jernej na Dolenjskem:

Schoenpl dr. Anton, odvetnik.

Št. Pavel pri Preboldu:

Končan Fortunat, župnik;
Krajevni šolski odbor.

Št. Vid nad Ljubljano:

Breznik dr. Anton, profesor;
Jerš dr. Fran, profesor;
Lešnik Franjo, podpreglednik fin. kontrole;
Miklavčič Maks, profesor;
Ravnateljstvo škotske gimnazije;
Solar Jakob, profesor.

Teharje pri Celju:

Drž. osnovna šola;
Majdič Josip, graščak.

Trbovlje:

Rataj Miroslav, katehet;
Žmave Jože, katehet.

Turnišče:

Osnovna šola;
Župnijska knjižnica.

Velenje:

Krajevni šolski odbor;
Mihšek Franjo, učitelj.

Velika Nedelja:

Drž. osnovna šola.

Velika Polana (Prekmurje):

R. k. osnovna šola.

Veržei:

Bralno društvo;
Marijanišče, salezijanski zavod.

Vič pri Ljubljani:

Drž. osnovna šola.

Vransko:

Zdolšek Josip, starejšina sresk. sodišča.

Vrhnika:

Drž. osnovna šola.

Vuhred:

Pahernik inž. Franjo, velepos.

Vurberg pri Ptuj:

Drž. osnovna šola;
Kokeli Alojzij, župnik.

Vuzenica:

Drž. osnovna šola;
Hranilnica in posojilnica;
Mravljak Josip, župan.
Vollmaier Karol, šolski upravitelj.

Zagreb:

Barle Janko, kanonik;
Ilešič dr. Fran, vseučiliški profesor;
Jelenič dr. Julijan, vseuč. profesor;
Matković Martin, profesor;
Slav. seminar vseučilišča;
Zavrnik dr. Fran, vseuč. profesor.

Zibika:

Jelšnik Ivan, župnik.

Žalec:

Krajevni šolski odbor;
Savinjska posojilnica;
Vrečer Rajko, šolski upravitelj.

Žižki pri Črenšovcih:

Osnovna šola.

Skupno število rednih članov 480.

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

(od 8. februarja do 30. junija 1930.)

Jugoslavenska Akademija v Zagrebu:

Rad. Knjiga 237. U Zagrebu 1929.

Kr. Srpska Akademija v Beogradu:

Posebna izdanja. Knjiga LXXV.: V. Jagić, Spomeni mojega života. I. (1838—1880.)

Beograd 1930. — Knjiga LXXVII.: M. Kostrenčić, Fides publica u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV. veka. Beograd 1930.

Spomenik. Knjiga 69. Beograd 1929.

Srpski etnografski zbornik. Knjiga 45: Trojanović, Vatra u običajima i životu srpskog naroda. I. Beograd 1930.

Atti della Accademia Scientifica Veneto-Trentino-Istria. Vol. XIX—XX. Padova 1928—1929.

Bollettino dell'Associazione internazionale degli studi mediterranei. I/1. Roma 1930.

Braća Hrvatskog Zmaja. Br. 12, 15, 18—21, 23—26, 28, 29, 33, 35—43. Zagreb 1909—1929.

Brastvo. XXIV. Beograd 1930.

Čas. XXIV, 4.—8. Ljubljana 1930.

Český časopis historický. XXXVI, 1. Praha 1930.

Dom in svet. XLIII, 1.—4. Ljubljana 1930.

Etnolog. IV, 1. Ljubljana 1930.

Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu. III, 1.—2. Novi Sad 1930.

Glasnik Muzejskog društva za Slovenijo. X. Ljubljana 1929.

Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. XLI. Sarajevo 1929.

Hrvatski geografski glasnik. I, 2. Zagreb 1930.

Hribernik Fr., Mesto Šoštanj. Celje 1930.

Posebna izdanja Etnografskog muzeja u Beogradu. Sv. I.: Jugoslovenska narodna nošnja. Beograd 1930.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. N. F. B. V, H. 4. Breslau 1929.

Karlič P., Hrvatski kralj Tomislav i njegovo doba, Zagreb 1926.

Laszowski E., Matica plemstva. Zagreb 1903.

—, Porodica Tomašića. Zagreb 1910.

—, Povijest Desine-Prhoća. Zagreb 1914.

Lilek E., Karakteristik der kroatischen Verschwörer Petar Zrinski, Fr. Frankopan und der Katarina Zrinska im Lichte der historischen Wahrheit. Celje 1928.

Mentor. XVII, 6.—10. Ljubljana 1930.

Popotnik. LJ, 5—8. Ljubljana 1930.

Slovenski pravnik. XLV, 1—4. Ljubljana 1930.

Slovanský přehled. XXII, 1—5. V Praze 1930.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. IX; X, 1. Beograd 1929—1930.

Nova revija. IX, 1—3. Makarska 1930.

Ročenka Slovanského ústavu. II. V Praze 1930.

Ruch słowiański. II, 10; III, 1—5. Lwów 1929—1930.

Schünemann K., Arbeiten zur deutschen Geschichte in südslav. Sprachen. Leipzig 1927—1929. (Ponati iz »Jahresberichte für deutsche Geschichte«.)

Slavia. VIII, 4. Praha 1930.

Narodna starina. Sv. 19, 20. Zagreb 1930.

Tuma dr. H., Imenoslovje Julijskih Alp. Ljubljana 1929.

Slovenski učitelji. XXXI, 1—6. Ljubljana 1930.

Bogoslovni vestnik. X, 2. Ljubljana 1930.

Geografski vestnik. V—VI. Ljubljana 1930.

Narodopisný věstník českoslovanský. XXII; XXIII, 1. Praha 1929—1930.

Zdravniški vestnik. II, 1—5. Ljubljana 1930.

Vjesnik kr. drž. arhiva u Zagrebu. IV. Zagreb 1929.

Zbornik za umetnostno zgodovino. IX, 3—4. Ljubljana 1929.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XXXV, 1—3. Wien 1930.

Ljubljanski zvon. L, 1—6. Ljubljana 1930.

Publikacije Zgodovinskega društva.

Z zvezdico zaznamovane postavke so razpečane.

»Časopis za zgodovino in narodopisje«. I.—XXIV. (1904—1929). Vsak letnik po Din 40, v inozemstvo Din 50, v knjigotrštvu Din 60. *I., zv. I.; VIII.; XI.; XII. zv. I.; XIII. — L. XXV. (1930) Din 50, v inozemstvu Din 60, knjigotrška cena Din 75.—

Kazalo za letn. I.—XX. Časopisa Din 30, v inozemstvo Din 40, v knjigotrštvu Din 50.

Zgodovinska knjižnica I. oddelek, 1. zv.: Krajevne kronike. Din 3.

Zgodovinska knjižnica II. oddelek, 1. zv.: Prazgodovinske izkopine. Din 3.

*Vrstovšek dr. K.: Celjski grofje in njih ozemlje.

Vrstovšek dr. K.: Dr. Matija Prelog. Din 3.

Kragelj Jos.: Tolminski opravičnik. Din 3.

*Kovačič Fr.: Trg Središče.

Kovačič Fr.: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Din 25.

Kovačič Fr.: Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Din 50, po pošti Din 53.

Košir P.—Möderndorfer V.: Ljudska medicina. Din 10.

Dolenc dr. Metod: Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev. Din 10.

Strmšek dr. Pavel: Dramatično društvo v Mariboru. Din 10.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Sn. 1—3. (Glasoslovje). 1. in 2. sn. po 10 Din, 3. po 3 Din.